АНАТОЛЬ БАРОЎСКІ

Муха

Анатоль Бароўскі

МУХА

аповесць

Муха

Муха звычайная, безвалоска звычайная –
насякомае сямейства безвалосак
атрада двухкрылых. Пашырана ў Еўропе.
Вочы фасетачныя, вялікія.
(Энцыклапедыя прыроды Беларусі, т. III, Мінск, 84)

Частка нулявая

0

– Бз-зззззз-зззззззззззз-ззззззззззззз!..

....

Частка першая

1.

Мая госця праяўляла ўсё большую надакучлівасць – звінела пад столлю, як спявала нейкую нудную песню…

«Адчапіся… – адпрэчыў думкава, не расплюшчваючы вачэй, ува мне пачынала ўжо нараджацца слабая злосць на яе за тое, што яна дражніцца, цьвеліць з мяне, стараецца вывесці з душэўнай раўнавагі. – Адчапіся, бо…”

“Што – “бо”? Што? – яе смех тоненькім званочкам ліецца скрозь тоўшчу пакаёвай прасторы. – Чаго ты злуешся? Сам усюды гойсаеш, а мне дык і пакайфаваць не дазваляеш… Эгаіст ты, Антон, няйначай…”

“Сама ты эгаістка, – лена дасылаю помслівыя словы, мяне ўсё больш пачынае агортваць сон, зліпаюцца вейкі, – я ўжо гайдаўся ў нябачным чоўне на хвалях

лагоднай ракі, чакаючы тую хвілю, тое імгненне, калі правалюся ў салодка-жаданую невядомасць... – Не замінай, прашу...”

Кватарантка на гэты раз змоўчала, паслухалася, мусіць, адчуўшы мой стан, а мо занялася нечым сваім, мушыным клопатам; і я абрадаваўся гэтаму, бо човен яшчэ больш закалыхваў мяне, люляў, набліжаючы да той запаветнай мяжы, якую імкнуўся пераступіць. Паспаць я любіў, можа і задужа, сорам у тым прызнацца...

Слаба, амаль нячутна, да мяне даносіліся словы ці то пажадання, ці калыханкі:

“Спі, спі, засынай... Спі, спі, засынай...”

Я нырнуў у шэрае сутонне, мяне нешта панесла ў бяздоннае тумановае малодзіва, – быў я ўжо невядомай істотай, якая поўнілася жаданнем і радасцю, налівалася спакоем, спеласцю думак і ўпэўненасцю, у нейкім таямнічым прызначэнні, у тым, што я рабіў, да чаго імкнуўся...

... наш рыбалавецкі сейнер ішоў проста на сонца. І яно было так блізка перад намі, што, здавалася, выдаўжы руку – і апячэцца яна ад дотыку да чырвонай магмы.

Малінавае кола брыжыкам дакранулася да марской роўнядзі, разрэзала тоўшчу вады, і яна , падалося, засычэла і пачала падымацца ад яе пара; потым сонца апускалася глыбей і глыбей ў нябачнае бяздонне, як бы спяшаючыся схавацца ад людскога вока ці хацела астынуць у вадзе глыбокага акіяна...

Потым яно нырнула зусім, і толькі водсветы яшчэ доўга трымаліся на небе і воблаках...

– Цё там цікавае ўбачыў, Антон сан? – ля майго пляча стаіўся Саяма, бліскучымі вузенькімі вочкамі ўзіраўся ў далячынь.

– Сонца, сонца нырнула ў мора.

– Харосяе сонца. Сонца – Бог.

Мой японскі сябар схіліўся ў нейкім таямнічым паклоне, склаўшы перад носам далоні – адна да адной, колькі імгненняў маўчаў, не мяняючы паставы. – Люблю сонца, калі яно ўкладваецца спаць.

– Той, хто любіць сонца, той любіць Бога.

– Усе любяць сонца, але не ўсе любяць Бога.

– Затое Бог любіць усіх людзей. І даруе чалавецтву яго правіны.

– Даравацъ вечна ён не можа…

– Так, не можа.

Ужо і водбліскі ад сонца зніклі, ужо і знаку ад іх не засталося, а на гарызонце роўненькім шнурочкам падзялялася прастора акіяна і неба. Потым і раздзяленне знікла, і ўжо суцэльная намітка шэрай сінечы была перад намі.

– Чаго ў тваіх вачах сум, Антон сан? Ад чаго боль у тваім сэрцы?

– Няма суму, Саяма сан. Ёсць стома. Дні ж цяжкія былі ў нас з табою.

– Былі, так… Але вочы не павінны паказваць тое. На розум не павінны ўздзейнічаць знешнія сілы. Мы павінны хаваць у сабе эмоцыі і не разбураць суладдзе душы і цела.

– Згодзен, Саяма сан, але ты не ўлічваеш розніцу ў нашым выхаванні. У вас з дзяцінства душа вучыцца разумець прыгожае і адчуваць, як б’ецца сэрца зямлі…

– Так, але ты з дзяцінства рос сярод дубоў і бяроз. І таму ты таксама ўвабраў ў сябе дадатную энергію, уменне разумець і адчуваць наваколле. Не кожнаму ж дадзена

здольнасць размаўляць з ляснымі жыхарамі і хатнімі жывёлінамі, нават з мухамі і камарамі, – а ты ў іх лічышся за свайго…

Я не змог яму запярэчыць.

Саяма гаварыў амаль праўду.

Расказвала маці, што некалі, даўно-даўно, калі я яшчэ і не памятаў самога сябе, згубіла мяне ў лесе. Праўдзівей сказаць, не згубіла, а не памятала, як тое адбылося, бо гарэла сама ў гарачцы і не ведала, куды ішла з немаўлём на руках. Адзінае, што помніла, як знясіленая прылегла пад сівым пракаветным дубам, паклаўшы мяне паміж двух пакручастых каранёў – як у калыску…

Ачуняла ў сябе невядома праз які час, і адчула, што была далёка ад таго дуба. Апамяталася – і жахнулася. Закрычала, рукі выдаўжыўшы ў неба, да Бога скрушна загаварыла, вінавацілася, што так атрымалася – сына ў лесе пакінула, бездапаможнага, безабароннага, які і не ведаў яшчэ, што існуе на свеце гора і бяда…

Колькі дзён і начэй, мо і тыдняў, блукала па лесе, нічога ўжо не баючыся: страшней, як страціць адзінага сына, ёй здавалася, ужо нічога і ў свеце няма…

Яна забылася і пра свой голад, і пра тое, што яе пакідалі сілы, адно хвалявала яе – як адшукаць сына, і таму страх падштурхоўваў яе да нейкіх дзеянняў… Ведала, што заблудзілася, і таму не магла вызначыць кірунак – а куды ж ісці, куды кіравацца, каб выбіцца на тую адзіную сцежку, якая выведзе яе да таго месцейка… Жанчына як не ірвала на сабе косы, ганячы і ўшчуваючы сябе, што дапусціла такое… Цяпер ёй і жыць – не жыць…

Адшукала яна мяне зусім у іншым месцы.

Не пад пракаветным дубам я ляжаў, загорнуты ў рыззё, а ў жыце. У разоры. Не магла зразумець, чаго мяне туды занесла – хадзіць ці нават поўзаць я яшчэ не ўмеў. Але хто ж мяне туды занёс-перанёс?

Дзіўна было маці – я яшчэ быў жывы, бо за некалькі сутак, як яна шукала мяне, я павінен быў памерці альбо змарнець да непазнавальнасці…Дзіўна, але я яшчэ быў і вясёлы. Усміхаўся, гледзячы на матулю, спрабаваў нешта сказаць – такое ж радаснае і вясёлае, як падбадзёрыць яе, суцешыць, як быццам несвядома ведаў, што рабілася ў яе на сэрцы. Маці не верыла свайму нечаканаму шчасцю, не верыла раптоўнаму цуду, што адбыўся на яе вачах… Мо яна ад радасці і страціла зноў прытомнасць, паваліўшыся побач са мною, паспеўшы толькі нахіліцца ў адваротны бок, каб не прыдушыць сабой дзіцёнка…

Калі ж ачулася, убачыла блізка каля свайго твару ваўчыныя вочы. Вочы былі не злыя, а добрыя, як чалавечыя. І таму маці не спалохалася, нават заўсміхалася, спрабуючы ўстаць, шапнула нешта ласкавае лясному зверу, каб ішоў сваёй дарогай…

Калі ж ваўчыца падышла да немаўляці і нахіліла над ім галаву, – як праверыла сядно, ці зручна ляжаць маленькай істоце, то толькі тады маці ўбачыла, як адвіслі – амаль сунуліся па зямлі, – сасцы цыцак, і тады ж зразумела, уцяміла, што перад ёю стаіць ваўчыца. Ваўчыца-маці.

Яна скавытнула працяжна, узняўшы галаву да неба, страсянула з сябе шэра-срэбную поўсць. Як быццам адчула нейкую палёгку, як быццам скінула з сябе нейкі нябачны цяжар.

А я, аказваецца, даўно вылузаўся з пялюшак, круціў неспакойна рукамі і нагамі, глядзеў на ваўчыцу, а не на маці, і біў яе няўцямна па сасках…

Маці нешта зразумела, але найперш адчула, хто быў выратавальнікам немаўляці. Ваўчыца ўхапіла зубамі чорную нежывую гадзюку, якая ляжала па другі бок дзіцяці (адкуль яна з’явілася тут, і хто яе задушыў? Ваўчыца, ратуючы немаўля?!), аднесла яе і, матлянуўшы галавой, адкінула чорную вяроўчыну як мага далей. Яна вярнулася, стала над дзіцём, апусціўшы да твару чорныя саскі. І малы ўхапіўся ў іх рукамі,

пачаў смактаць…

Ваўчыца знячэўку завыла, закінуўшы галаву да ільдзінкі-месяца, што слаба выдзяляўся на купале неба, – і болей не захацела глядзець на жанчыну. Больш таго, падышла да яе і, падняўшы нагу, пякучымі пырскамі ўдарыла ў твар, як абазначыла яе, як зняважыла, як папракнула, што вялікі грэх узяла на сваю душу, пакінуўшы роднае дзіця…

Маці не выціралася, прыняла абразу як плату за свой грэх, адно хіба саграваліа душу – жывы, жывы яе сын, і выратавала яго ад галоднай смерці і гадзюкі яна, ваўчыца!

Не аглядваючыся, бо звярына і не ўмела аглядвацца, яна пакрысе пачала перабіраць нагамі, каб пакінуць людзей, не замінаць ім… І сама радая была, што чалавечая маці знайшла сваё дзіця…

Запознена, што можа яна і не пачула яе, прамовіла наўздагон, наўслед:

– Дзякуй табе, жонка ваўка, што ўратавала майго Тоніка!..

І толькі пасля гэтага схапіла аберуч, шэпчучы і плачучы: “Родненькі мой, як жа гэта я цябе згубіла? Няма мне даравання, няма…” А сын смяяўся, накормлены малаком ваўчыцы, шчасліва заплюшчыў вочы, ухапіўшы ручкай некалькі блакітных васількоў – як букет самых прыгожых кветак на зямлі падрыхтаваў для сваёй матулі…

– У нас сваё, – згаджаюся я, – але мы не надавалі таму асаблівага значэння, і не рабілі з таго культу, не абагаўлялі, нават і не лічылі за нешта значнае, што магло даваць карысць душы наступным пакаленням…

Саяма ўсміхнуўся, павярнуўшыся да мяне:

– Гэтая васая палясуцкая сціпласць… Як быццам самі сабе рыхтуеце пакутніцкі шлях і імкнецеся крочыць па ім усё сваё жыццё, як усё роўна Хрыстос, нясучы на

сабе крыж, каб на той Галгофе распнулі вас…

– Такія мы ўжо, і нас не перарабіць, – згаджаючыся з яго ацэнкай і прысудам. Саяма глыбокі правідца і прарок. Ад яго дапытлівага розуму і рэнгенаўскага пранізвання пластоў будучага і мінулага нічога не магло схавацца – ён як жывы мініяцюрны кампутар мог выдаваць без затрымкі складаныя формулы жыцця і іх рашэнне – нават пры самых цяжкіх абставінах. – Але якія мы сапраўды – і самі не ведаем…

– І добра, што не ведаеце! – ухваліў гучна мае словы Саяма. – Каб ведалі, то і не былі б такімі.

– Якімі?

– Тымі, хто вы ёсць. Які ты ёсць.

Я разумею яго і не разумею. Хаця з усіх сілаў стараюся тое зрабіць. І калі я напручваю мазгі свайго інтэлекту, то тады нараджаецца ўпэўненасць, што мне зразумелая яго загадкавасць і яго жыццё, узведзенае ў культ, узнятае на самую высокую вяршыню японскага падпарадкавання цудоўнаму і прыгожаму.

“Добра мне з табою, Саяма сан, – удзячна адрасую яму маўклівае прызнанне і ўдзячнасць. – Радней за роднага брата ты для мяне стаў на гэтай планеце…”

“І ты мне радней за ўсіх, Антон сан, – парыруе мне тым жа самым мой сябар, – і добра, што нас звёў лёс. А лёс – гэта таксама Бог. Нічога выпадковага не бывае ў нашым жыцці. Бо ў нас кажуць – харошых сябрукоў сустрэнеш не часта, а дурняў – хоць гаць гаці”.

Між намі існуе суладнасць.

Згода і зладжанасць…

Наш сейнер не зразумець пад якім сцягам выйшаў у мора, якой краіне належыць.

2.

Акіянскае параходства Тайваня набірала добраахвотнікаў на сейнер “Чорная пантэра”. Я і не ведаў пра тое, хаця колькі разоў наведваўся да начальства прычала. Але ці то я сваім выглядам наводзіў падазронасць, ці па мне было бачна і няўзброеным вокам, што з мяне храновы марак і рыбалоў, – мне кожным разам маўкліва паказвалі на дзверы.

У скверы я адшукаў лаўку і бавіў на ёй час – праседжваў на ёй гадзіны. Грошы мае заканчваліся, ад гасцініцы прыйшлося адмовіцца, заставалася толькі на некалькі абедаў у таннай сталоўцы.

Калі да мяне падсеў незнаёмец, я і не заўважыў – драмаў, апусціўшы галаву на грудзі. Адчуў толькі яго прысутнасць. І пасля гэтага не паварочваў да яго галавы – мяне не цікавіла, хто сеў побач…

– Саямам мяне маці назвала, – загаварыў першым сусед па лаўцы, не гледзячы на мяне, а некуды ўдалеч, у бясконцы акіян. – А цябе Антон сан, ці не так?

Я нічога не адказаў, але павярнуўся на яго голас. Адразу вызначыў, што ён быў родам з краіны Узыходзячага Сонца. Але ўжо здзіўлена глядзеў на яго, не могучы зразумець, што ён хоча ад мяне. Было жаданне, каб ён як мага хутчэй адчапіўся ад мяне, пакінуў аднаго…

– Плаваць хоцацца, а цябе не бяруць на борт, ці не так, Антон сан?

– Так. Адкуль ведаеш?

Саяма загадкава ўсміхнуўся.

– Прыходзь заўтра на гэтае месца. У такі ж час. Заўтра зоркі павернуцца па іншаму. Таму ўсё будзе добра.

Так я яму і паверыў. Не на дурня напаў. Вучоны ўжо. Колькі разоў абдурвалі людзі, прыкідваючыся

дабрадзеямі, абяцалі залатыя горы, а калі я даваў грошы ў рукі, іх і след прападаў…

Я прыйшоў на ранейшае месца. Але не з-за таго, што мне прызначыў час Саяма, проста я ўжо амаль месяц прыходжу да лаўкі, сядаю і чакаю, калі мяне паклічуць начальнікі – ім добра відаць з акна, што я штодзённа стаю на варце…

Ён, той, што набіваўся ў мае знаёмыя, ужо сядзеў на лаўцы, як чакаў мяне. У мяне было такое ўражанне, што ён і не знікаў нікуды, знаходзіўся тут увесь час…

Мы павіталіся, і першым маім пытаннем было:

– Адкуль ты ведаш маё імя?

– То ёсць вялікі-вялікі сакрэт. Бо я ёсць вялікі-вялікі чараўнік. Я магу сказаць, як завуць тваіх бацькоў, брата, каханую жанчыну…

– Скажы, – захацелася праверыць яго.

– Маці – Ганна, бацька Мікола, брат – Міколка, а сэрца твайго суцяшэння – Яніна…

Мне прыйшлося толькі падзівіцца:

– Усё так, Саяма сан. Сапраўды – ты чараўнік.

Ён павёў мяне на прычал. Той чалавек, які адмаўляў мне і не глядзеў мне ў вочы, радасна заўсміхаўся, нахіліўся ў нізкім паклоне, запрасіў нават сесці.

Гаварыў Саяма. Тлумачыў. Начальнік – у фуражцы з бліскучай чэшкай – ківаў згодна галавой. Потым падаў нам дзве блакітныя паперчыны з круглай пячаткай унізе.

– Кантракт на паўгода. Аплата нармальная. Мы будзем з табою разам плаваць. Ты не супраць, Антон сан?

Я абрадаваўся, што буду не адзін, а са сваім новым спадарожнікам-прыхільнікам, які можа калі-небудзь

стане маім сябрам.

Нам нават выдалі аванс. І сказалі, што мы павінны прыбыць на сейнер праз чатыры дні.

Саяма па маіх вачах бачыў: я – шчаслівы, але не імкнуўся, каб аддзячыць яму. Я адчуваў тую неабходнасць, нават нешта і падказвала тое зрабіць, але чамусьці не хацеў…

3.

Каманда на сейнеры падабралася ніштаватая. Розныя людзі, розныя аблiччы. Па камандзе можна было вызначыць, колькі нацый існуе на свеце. Ад кожнай краіны, мусіць, было па адной душы. Можа я адзін і быў са сваёй Ліцвініі – адзін аднаго мы не ведалі…

Капітан – вёрткі і строгі чалавек, з завязанымі на патыліцы валасамі, – пры першым зборы абвясціў, што любіць і патрабуе поўнага падпарадкавання яго волі, не любіць і не церпіць непаслухмянства, і за тое можа быць самае строгае пакаранне.

– Усё будзе харасё! – шапнуў на вуха Саяма. – А капітан чалавек хоць і строгі, але ж справядлівы.

Я пагадзіўся.І тыдзень, і два, і тры мы былі ў адкрытым акіяне. І месяц, і два, і тры мы амаль круглыя суткі ганяліся за касякамі рэдкай рыбы, якую потым капітан прадасць па вельмі высокай цане.

Капітан звязваўся тады па радыётэлефоне з берагам, і да нас падплывала вялізная субмарына, на якую мы перагружалі злоўленую рыбу. Кожнаму з нас рэгулярна выдаваліся чэкі на атрыманне на беразе ў банку заробленую валюту. Лічба расла і расла. Мне не верылася ў тое.

На “Чорнай пантэры” не было ні жанчын, ні спіртнога.

Здараліся сваркі, але да бойкі не даходзіла…

Аднаму бамбізе Саяма ў нечым не саступіў, і той замахнуўся, трымаючы гантэлю ў руцэ. Здавалася, Саяма нічога не рабіў, каб адвесці

бяду, нават не сагнуўся, не адышоў хаця б на крок, – але зласлівец раптоўна закрычаў, вырачыўшы вочы – і рука стала безжыццёвай і бязвольнай, выпусціла гантэлю – і яна бразнулася яму на нагу… Ён яшчэ мацней закрычаў ад невыноснага болю.Мусіць жа, затаіў бамбіза на японца зло.

Не разагнуць спіны. Дрыжэлі, калаціліся ад перанапружання ногі. Малаткі стукалі ў скроні. Ледзьве дапаўзалі мы да ложкаў – падалі і адразу засыналі, паспеўшы перад гэтым нядобрым словам абмацюгаць сваю працу… Ноччу снілася рыба з вострымі зубамі, і яна хацела схапіць мяне за руку…

Ніколі ніхто з нас не спазняўся на вахту: загад капітана “Чорнай пантэры” выконваўся бездакорна.

4.

Ніішто не абяцала кепскага надвор’я.

Калі ж мы перасеклі мерыдыян, і калі ўвайшлі ў воды Ахоцкага мора, аднекуль, па ўсім небе, сышліся чорна-свінцовыя аблокі, знячэўку ўсчаўся шалёны і напорысты вецер – і нашую пасудзіну загайдала бы трэску…

Зразумела было, што нам дастанецца па самую завязачку – шторм нараджаўся ўвачавідкі, пагрозліва стагнаў, хваляваўся акіян, шпурляючы салёныя важкія пырскі на твары і спіну, стараючыся збіць нас з ног…

У кожнага трывожна на душы, але ніхто адкрыта не паказваў яе – было забаронена паказваць, бо мора не для слабакоў, мора любіць мужных і настойлівых…

А пасля ў дадатак паліў дождж – густы і халодны.

У той час, як наш сейнер пачало разгойдваць усё больш і больш, мы з Саямам скончылі працу. Але не пацягнуліся да сваіх ложкаў, як раней, а заставаліся на палубе – толькі трошкі адышліся ад рабочых месцаў і прылеглі на мокры брызент, каб адпачыць, перавесці дух…

Хаця збольшага ўцягнуліся, сталі, так бы мовіць, двужыльнымі, і ўсё радзей і радзей пачыналі адчуваць стому, на гэты раз прыйшлося найбольш цяжэй… Але прылеглі мы не для таго, каб аддыхацца і набрацца сілаў – нешта не пускала спусціцца ў трум, замінала нешта.

А потым мы падняліся, каб сысці з палубы. Нешта хацелі сказаць адзін аднаму, ды не хацелася перакрыкваць шторм, які сварыўся-гірчэў на розныя галасы, гразіўся змыць нас у мора…

Саяма стаяў да мяне тварам, трымаўся за металічную парэнчу, чакаў, калі я першы ступлю і ён пойдзе следам за мною…

Добра, што не заспяшаўся, добра, што затрымаўся на секунду-дзве, бо тут жа ўбачыў, як за яго спіной, у наш бок, на нас, каціласа вялізная бочка. У некалькі тонаў вагой. Ці яна сама сарвалася з мацавальнікаў, ці хто знарок яе адкруціў з асновы і піхнуў на японца, я не ведаў, – стаяла густая сцяна дажджу, і таму наўрад ці што можна было заўважыць у гэтай шэрані…

Я не крыкнуў сябру, каб паасцярогся, – ён бы і не пачуў мяне і не зразумеў бы, каго ці чаго трэба асцерагацца. Таму я скочыў да яго і пацягнуў убок, – і ён упаў на мяне…

Бочка з грукатам праляцела па тым месцы, дзе толькі што стаяў Саяма, раструшчыла кабіну, паламаўшы рознае карабельнае начынне…

Саяма пільна зірнуў туды, адкуль каціласа смерць.

Падалося: шэры цень прашмыгнуў за скрынямі, у якіх знаходзіліся канаты і знік за гарой складзенага брызенту…З твару Саямы цяклі густыя струмені дажджу, і ён не хаваўся ад яго, хадзіў заўсёды з непакрытай галавой.

– Антон сан… Я твой даўжнік. Ты мне ўратаваў жыццё. Я быў на валаску ад смерці.

– То я твой даўжнік, Саяма сан.

– Зноў твая сціпласць бярэ верх?

– Саяма сан! Я нічога такога не зрабіў, каб ты лічыў сябе даўжніком. То ты мне выратаваў жыццё, узяўшы мяне з сабою ў гэты незвычайны рэйс. То я табе ўдзячны, дарагі мой дружа!

– Ты малайчына, Антон сан, малайчына!..

А шторм узмацняўся яшчэ больш, набіраў сілу, злаваўся і вар’яцеў. Капітан выкрыкваў каманды, прымушаў усіх выконваць нашую ж работу, каб льга было зберагчы “Чорную пантэру”, на якой яшчэ трэба было працаваць, і выратаваць саміх сябе, свае жыцці…

– Трымайся, Антон сан! – крычыць на вуха сябар, падтрымлівае мяне, каб не паслізнуўся і не пасунуўся па палубе да парэнчаў.

– Трымайся, Саяма сан! – адгукваюся я, учапіўшыся, што было сіл у парэнчы, якія вялі да ўвахода ў чэрава сейнера. – Выстаім! Капітан выратуе нас!..

5.

Шторм аціх толькі пад раніцу…

Мы, знясіленыя і нямоглыя, пападалі, дзе хто стаяў.

Трое сутак капітан не будзіў людзей.

Калі спаў ён сам, ніхто не ведаў.

А потым, калі ўсе ачухаліся (ніводнага не прымусіў падняцца па камандзе), калі стала навокал ціха-ціха, калі ўсе прачнуліся і адчулі сябе шчаслівымі, што засталіся жывыя, – загадаў капітан сабрацца ўсяму экіпажу на верхняй палубе.

– Дзякую ўсім, што выратавалі “Чорную пантэру”! – абвясціў усім падзяку. – Дзякую, што ніхто не збаяўся стыхіі!

– То табе дзякуй, капітан Кісана! – нечакана для мяне пахваліў яго мой сябар.

Мы і не ведалі, як завуць нашага капітана.

– Дзякуй Кісану! Дзякуй Кісану! – падтрымалі вокліч усе да аднаго.

Здаецца, мацней за ўсіх крычаў я.

6.

І прыйшоў апошні дзень нашага плавання ў акіяне.

Дзіўным для мяне было тое, што пачыналася і заканвалася плаванне адным і тым жа краявідам – у акіян апускалася малінавае кола расплаўленага сонца. Мы рухаліся на яго, не баючыся, што можам згарэць у крывавай чырвані гарызонту.

Нам аднолькава з Саямам падабалася сонца, мы аднолькава любілі і шанавалі Бога. Кожны свайго, але адзінага ў Сусвеце. І абодва жадалі, каб і нас любіў Бог…

Мы сядзім на лаўцы, схаваўшыся ад сонца, жуем цукаты, і Кэніці Саяма расказвае пра сябе… Я папрасіў яго расказаць, бо ён пра мяне ведаў усё-усё, а я пра яго анічагусенькі…

З цікавасцю слухаю, не прапускаючы ніводнага слова, бо за ўвесь час плавання нам не выпадала ніводнай вольнай хвілінкі пагаварыць…

– Калі ехаць з Модзі па асноўнай галіне кагасімскага кірунку, то, не даязджаючы трох прыпынкаў да Хаката… Ты ведаеш, што такое – Хаката?

– Не, канечне ж.

– Хаката Фукуока – гэта два гарады-суседзі на Кюсю. Але сёння пра іх можна сказаць, што яны браты-блізняты, бо вельмі разрасліся, і між імі няма ўжо дакладнай, як раней, мяжы…

– Зразумеў, Саяма сан.

– Дык вось, не даязджаючы трох прыпынкаў да Хакаты, знаходзіцца станцыя Касіі. Ад гэтай ужо станцыі, калі ісці дарогай праваруч, то дойдзеш да горада сінтаісцкага храма Касінамія, а леваруч – да бухты Хаката. То і ёсць мае родныя мясціны. І сёння перад вачамі стаіць вузкая каса, якая бясконца цягнецца ў мора. Гэтая каса злучае узбярэжжа з гарыстым востравам Сіганосіма. Калі ж добра ўгледзецца, альбо калі няма туману і свеціць сонца, то можна ўбачыць сілуэт вострава Наканосіма…

– Я ўжо бачу той востраў, Саяма сан, – кажу я, не расплюшчваючы вачэй, – і сапраўды мне бачыўся той востраў, і быў ён прыгожы, таямнічы ў сваёй прыцягальнасці…

– Веру, што ты здольны бачыць нябачнае і чуць нячутнае. Гэтае прыгожае ўзбярэжжа называюць Касійскім узмор’ем, а некалі, у старыя часы, яно было вядомым проста як бухта Касіі… Атома-но-Табібіта, вядомы канцлер, гуляючы аднойчы па беразе, склаў такія прыблізна радкі:

На беразе прыгожай бухты Касіі

ранічкай дзеці збіраюць дарункі мора,

чэрпаючы рукавамі чысты і бялюткі пясок…

– Любіш ты сваю радзіму.

– Люблю, Антон сан, і вельмі. Заставайся жыць у нас, вялікім чалавекам станеш, маючы такія здольнасці… Цябе ж там, на радзіме, арыштуюць і запхнуць у клетку…

Я маўчу. Ён ведае, якім будзе адказ, хаця і не жадае паздзекавацца з мяне. Правярае, мусіць, ці ад няма чаго рабіць пацьвельвае з мяне.

– Правільна, што маўчыш. І таму ведаю, пра што думаеш. Ты пра свой край думаеш. Баліць сэрца і душа за тое, што творыцца там у цябе. Сэрца разрываецца ад таго, што не можаш дамагчыся шчасця і спакою радзіме. Што дыктатар дабраўся да ўлады і правіць свой баль, заганяе непакорных за краты. За адныя толькі словы “Жыве Радзіма!”, “Радзіма ці сьмерць!” хлопцам пакутаваць гадамі за кратамі, а каго дык і зусім са свету зжылі…

“Саяма сан, не вырывай мне сэрца з грудзей, яно і так ледзьве трывае…”

“Добра, не буду… Даруй. Не ведаў, што табе так балюча”.

7.

У бухту мы прыйшлі пад раніцу.

Капітан стрымаў сваё слова – усіх да аднаго разлічыў да апошняй іены. Дакументы на іх атрыманне выдаў. Каманда не далічылася аднаго чалавека.Таго, які неўзлюбіў Саяму.Ніхто не ведаў, што з ім здарылася. Не ведаў пра тое і Саяма, хаця ў яго ніхто і не цікавіўся пра тое…

Перад тым, як развітацца назаўсёды, запрасіў мяне

Саяма ў кавярню, якая называлася “Кайсо”.

Наша каманда выйшла на японскі бераг.

Маладзенькая афіцыянтачка, прыгожая і гнуткая, падала на стол па шкаліку японскай гарэлкі, усміхнулася ветла, пажадала добра правесці вечар.

– Я даўжнік твой, Антон сан, – прамовіў ціха мой сябар і тут жа забараніў мне што-небудзь пярэчыць, убачыўшы, – маўчы, нічога не кажы… Гаварыць буду я.

Я так нічога і не сказаў.

– Дык вось слухай сюды… Ты заўважыў, што я адразу, пры першай сустрэчы, пачаў гаварыць з табою на паляшуцкай мове? Спачатку з няправільным вымаўленнем – з “сё” і “ся”, а пасля выправіўся. Пэўна ж, заўважыў, быць таго не можа. З цягам часу ты зразумееш, чаму. Мы з табой разлучаемся быццам бы і назаўсёды, але яно не так, зусім не так. Але развітацца павінны так, як і сапраўды быццам ніколі не пабачымся.

Як казаў ваш ліцвінскі класік Сваяк: “Заўсёды развітвайцеся назаўжды, хаця пакідаеце каханых хоць на адно імгненне…”

Мне прыходзілася толькі маўчаць, як загадаў ці папрасіў мой сябар.

Я глядзеў неадрыўна яму ў вочы, лавіў хвалі дабрыні і пяшчоты, што зыходзілі ад яго, хаця то ўжо былі не хвалі, а языкі полымя, якое гарэла штодня, і не спальвала, а толькі саграваала мяне, прыдавала сілы. Мусіць жа, сам Бог паслаў мне яго, каб я выжыў, каб не стаў бамжом ці прапойцам, ці – яшчэ горш – злачынцам у сваёй вымушанай эміграцыі, калі абставіны выпхнулі мяне з маёй радзімы, ад чаго боль мой патроіўся. Бо боль на адлегласці – нашмат большы, невымяральны нават.

– Слухай сюды, Антон сан, – разліваў сябар па келіхах мандарынавы сок, – што я табе сказаць хачу. Падрыхтаваў я для цябе два падаруначкі. Недарагія.

Каб не думаў, што я адкупіцца хачу. Ні ў якім разе. Дык вось, першы мой падарунак – дзоры. Не ведаеш, што гэта такое? Дзоры – мяккі абутак японцаў. Па вашаму – тапкі, ходнікі, пасталы. Яны вельмі танныя, недарагія ў параўнанні з іншымі прадметамі абутку...

Саяма дастаў іх аднекуль з-пад стала і паклаў побач на драўлянае крэсла:

– Вось яны. Акурат па тваіх нагах. Такі фасон можна купіць за паўіены ў любой японскай краме, але такія, як гэтыя, ты не купіш нідзе. І ні за якія грошы.

– І чым жа яны адметныя? – асмеліўся пацікавіцца, бо ведаў, што прыйшла пара і мне ўставіць свае тры грошыкі.

– Чым? А тым, што ты іх на ногі не насоўвай кожны дзень. Не адпачывай, як Шэрлак Холмс, вечарамі каля каміна. Насі з сабой, абуеш толькі ў самым крытычным выпадку – калі будзе невыносна цяжка, ці калі надарыцца безвыходная сітуацыя, у якой ужо ніхто і нішто памагчы не здолее…

– Хочаш аблегчыць мне жыццё? – па-дурному пракукарэкаў, але Саяма не пакрыўдзіўся на маю заўвагу, нават і вокам не міргануў.

– Я толькі даю табе магчымасць абысці дурную сітуацыю. Слухай, – нечакана ён перабіў і самога сябе, – а давай закажам тэмпуры, бо я чамусьці не магу наесціся. Гэта рыба, смажаная у цесце. Наш нацыянальны наедак.

– Давай. І я з’ем. І я не магу наесціся – як быццам мы галадалі з табой цэлы год.

Калі афіцыянтка прынесла нам смажаную рыбу, калі ветла нахілілася гнуткім станікам над сталом і пажадала нам смачна есці, Саяма сказаў:

– Дзоры – рэч карысная і неабходная. Табе – тым больш. Бо там у цябе, на радзіме, ідзе ўдушэнне святла і розуму. Ты ж адчуваеш абсурднасць і злачыннасць

усяго, але нічога парабіць не можаш, каб спыніць рабаванне і вэрхал ведзьмаў… Таму памажы сабе сам, памажы краіне сваёй…

– Дзякую. І не толькі ад мяне.

– Першыя, даруй, разумныя словы, – заўсміхаўся Саяма, і яго вочы яшчэ больш звузіліся, сталі як шчылінкі, у якія прасвечвалася ранішняе сонца.

Я яшчэ раз падзякаваў.

– А цяпер другі падарунaчак, Антон сан. Ён маленечкі-маленечкі, як карабок сярнічак. Ён і выглядае як карабок запалак. Але калі ты ссунеш пальцам верхнюю пласцінку, то ўбачыш кнопачкі з літарамі і лічбамі. Гэта – радыётэлефон. Ты ж павінен са мной трымаць сувязь? Павінен. Ты можаш мне званіць у любы час – сярод ночы і днём, – і я табе адкажу. Калі ж мяне не будзе, альбо пільна буду заняты – адкажа нехта іншы, мо і мой электронны сакратар.

– Дык я ж і мовы толкам вашай не ведаю.

– А тое і не трэба. Калі ж ты будзеш гаварыць са мною, то на сваёй, а словы аўтаматычна перакладуцца на мову той краіны, куды будзеш званіць. Не верыш? Можаш праверыць. Можаш пазваніць сакратару Біла Клінтана альбо Моніцы Левінскі і спытаць, дзе ў дадзены момант Біл.

– Не можа такога быць!

– Можа. Усё можа быць. Нават можаш набраць нумар тэлефона тваёй Яніны. Яна адкажа табе.

Я акругліў вочы, не верыў, а калі і верыў, дык не ведаў, якім павінна быць маё здзіўленне. А ён смяяўся з маёй недасведчанасці.

– Дык я ж нават яе і нумара не ведаю! – крычу я роспачна, тым самым даказваючы, што бязглудзіцу неймаверную нясу, а ён пасміхваецца з мяне, радуецца, што мне да спадобы такі падарунaчак. – І ты пра тое

ведаеш, Саяма сан!

Ён націснуў некалькі кнопачак з лічбамі, паклаў карабок перада мною на стале, прыўзняў матавую пласцінку, на якой бегалі-міргалі лічбы, шукаючы неабходныя, з мільёнаў нумароў выбіралі адзін, прызначаны для Яніны…

У мяне ўсё пахаладзела усярэдзіне – на экране высвецілася яна, Яніна і яе нумар тэлефона. Бачыў, як яна здзіўлена ўзяла слухаўку, паднесла да вуха:

– Алё! Алё, я вас слухаю, гаварыце!

А ў мяне адняўся язык. Як змярцвеў. Як анямеў.

Яніна як бы што зразумела, адчула, дыхала ў слухаўку і чакала ўсё ж такі пачуць маўклівага абанента.

“Ну, Антон сан, чаго ж ты так, га? – не разумеў мой сябар, пакутліва глядзеў на мяне, падштурхоўваў да разумных дзеянняў. – У яе ж разрываецца сэрца ад невядомасці і прадчування…”

“Ведаю, ведаю пра тое, Саяма сан, а парабіць з сабою нічога не магу… Загавару да яе – парушу ўсё, разбуру. Не прыйшоў яшчэ, мусіць, той, наш час, і таму нельга быць забойцам сваёй каханай, нашага кахання, чым адарыў нас Бог…”

“Можа і так, можа і правільна, – згаджаецца Саяма, і ўжо шкадуе, што наладзіў такі нечаканы эксперымент. – Выбачай, Антон сан… Хацеў прыемнае табе зрабіць…”

І ён тут жа націснуў чырвоную кнопачку.

Маўклівая і збянтэжаная Яніна, мая прыгажуня, маё жыццё і смерць, шчасце маё і пакуты, знікла, як знікла даўным-даўно, мо тысячы год таму з майго жыцця, па маёй жа віне, па маёй жа дурасці, – і я не паспрабаваў ніводнага разу наладзіць з ёю духоўную сувязь, каб растлумачыць хоць на адлегласці, чаму так здарылася-адбылося, чаму згасла тое полымя, што так напачатку шугала і сагравала абаіх… Дакараў і не дакараў сябе за

тое, як і не ведаў, ці правільна тое рабіў… Мне заўсёды не ставала рашучасці, настойлівасці, перакананасці і цвярозасці. Я як плыў усё роўна па цячэнні, не ведаючы, што можна плыць і супраць плыні, тым самым можна памяняць свой лёс і жыццё… Ніхто мне і не падказваў пра тое, а сам я быў такі нездагадлівы, да глупства нездагадлівы…

Мы маўчалі.І маўчанне нашае было няёмкае, бо ўва мне ўсё трымцела і не выходзіла вонкі назапашанае за доўгія гады недаўменне і незразумеласць становішча, якое склалася між намі. Але няёмкасць была кароткай, маўчанне, як імгненне бліскавіцы, як чырканне знічкі на шэрым небе…

– Выбачай, Антон сан, спадар Антон Клімовіч, – вінаваціўся Саяма, паклаўшы сваю далонь на маю руку, і я адчуў, як яна дрыжыць, амаль калоціцца (ад чаго? Хіба ж то яму пазванілі?), – я ўсё ніяк не магу зразумець вашага паляшуцкага характару… Вы нейкія асаблівыя людзі, незвычайныя… Нават нам, фанатам цудоўнага і прыгожага, можна ў нечым павучыцца ў вас…

Я пацiснуў плячыма – не пачуўшы цалкам яго словы, бо тут і ён, як кажуць, перагнуў палку, – ім вучыцца ў нас?! Абсурд!

– … так, так, павучыцца ў вас. А ці ведаеш ты, Антон сан, што паэзія нашага Ісікавы Такубоку, заснавальніка дэмакратычнай паэзіі, пераклікаецца з творчасцю вашага класіка – Максіма Багдановіча. Як і пераклікаецца творчасць групы пісьменнікаў “Белая бяроза” Мусякодзі Санэацу, Сіга Наоя, якія імкнуліся да самаўдасканальвання, да вытанчанага псіхалагізму. Яны ўсе разам вынайшлі ў паэзіі рэлігію быцця і існавання душы чалавека на пачуццях і эмоцыях. Правільней будзе сказаць – пастулаты Біблii і запаветы Будды, пераклалі на мову паэзіі, каб крануць самыя запаветныя струны чалавечай душы – і ўсё для таго, каб ён хутчэй змог звярнуцца да Бога і быў бліжэй да Яго ў сваіх дзеяннях і памкненнях… Гэтыя і іншыя людзі абраныя Усявышнім – Хрыстом і Буддай. Бо яны ўказваюць нам шлях да самаўдасканальвання і

самаўсведамлення, вызвалення ад путаў духоўнага рабства… Ты хоць слухаеш мяне, Антон сан?

– Слухаю. І вельмі ўважліва. І твае словы – не проста словы, а ўказальны кірунак майго жыцця. Бо і цябе паслаў мне Бог. І я ва ўсім павінен слухацца цябе, падпарадкоўвацца табе.

– Найперш самому сабе. Тады да мяне будзе не падпарадкоўванне, а імкненне ўдасканаліць самога сябе. Ты тое зразумееш пасля…

Мы даелі тэмпуру, дапілі гранатавы сок. Адчулі адначасова, што прыйшла тая хвіля развітання, і яе не абыдзеш, не аб’едзеш.

– Любое тваё жаданне я выканаю, – гаварыў-развітваўся Саяма, і ў яго вачах я не заўважыў ні суму, ні радасці, як быццам ён быў абыякавым да нашага развітання.

– А калі я папрашу камара падкаваць ці муху – здолееш? – я пачаў ужо і здзеквацца з самога сябе, і з яго, майго сябра, сам не ведаючы,

чаго – мусіць жа па той прычыне, што развітанне заўсёды рэч непрыемная і нават балюча-горкая, што яно раніць сэрца…

– Няма нічога прасцей, Антон сан… Не злуйся на развітанне. Не ў нашай уладзе яго пазбегнуць. У нас з табою ніколі не будзе развітання, таму што ў цябе ёсць “Кайсо” – я буду чуць цябе і бачыць, а ты – мяне… У любы час, у любую секунду…

– Дзякую. Ты стаў мне братам. Ты стаў для мяне правадніком. Ты стаў маім другім “я”.

– А ты маім. І табе дзякую, што сустрэў мяне.

Мы падняліся. Стукнуліся ілбамі, абняўшы адзін аднаго. Маўчалі. Усё было сказана і выказана.

“Бывай, Антон сан!..”

“Да сустрэчы, Саяма сан, будзьма!..”

– Да сустрэчы!

8.

“Доўга спіш, Антон… Зм-ммм… Прачынайся, ты ж паабяцаў па тэлефоне, што павінен да дзевяці сустрэцца з заказчыкам і аддаць яму эскізы будучага макета календара…”

У мой сон зноў стукалася яна, мая кватарантка, але мне ўжо было радасна ад таго, што мой дзень пачынаўся з пэўнага раскладу маіх клопатаў.

“Уставай, уставай, устава-ааай!.. Я ведаю, што ты любіш, лежань, паспаць раніцай, але ж…”

І я ўжо расплюшчваю вочы.

Першае, што адчуў, дык гэта ўнутраны прыліў сілаў, светласць у галаве і лёгкасць, ад учарашняга песімізму не засталося і знаку. Значыць, дзень абяцае быць насычаным і ўдалым, і я яго пражыву з карысцю, без сораму за бязладнасць і пустэчу. Як і памятаю, калі прачынаўся з такім настроем, то потым не шкадаваў, і, як казаў мой сябра-драматург Васіль Ткачоў, хваліў пражыты дзень…

“Ды прачнуўся я, дзякую, што разбудзіла…”

“Бачу, бачу… У цябе сёння сапраўды клопатны дзень”.

“Ведаю. Падымаюся…”

За акном шэрань. І таму не зразумець – сонца яшчэ за гарызонтам ці вынырнула ўжо сонца з-за шчыкоў далёкага лесу. Гадзіннік, што вісеў на сцяне, паказваў дзевятую гадзіну…Заведзенага распарадку сну ў мяне не было. Усё залежала ад таго, колькі і як я працаваў вечарам перад гэтым. Калі заседжваўся над пісаннем да раніцы, то і прачынаўся сярод дня. Калі ж прастойваў

за мальбертам дапазна, то тады няведама калі і прачынаўся, блытаў раніцу з ноччу…

“Пара галіцца, Антон…”

“Ну ты мяне і дастаеш, Мухіко сан! Зундзіш, як надакучлівая муха, не даеш засяродзіцца…”

“Дык я ж муха і ёсць. Хіба ж не ведаеш?”

“Ды яшчэ ж і занудлівая…”

“Такая ўжо нарадзілася, выбачай… Лепш ці горшай быць ужо не змагу. Не перараблюся я ўжо, так і ведай…”

“Ведаю. Ды ладна, будзь такой, як ты ёсць… А мне, мусіць, прыдзецца трываць і цярпець твае дурыкі…”

“Буду такой, буду… Ды дзякуй за дазвол, спадар Антон…”

Я пагаліўся, памыўся. Адчуваў, што мяне не пакідае першапачатковы настрой – і гэта мяне радавала. Заўсёды раніцай я прашу ў малітве да Бога, каб даў сілы і розум для вырашэння ўсіх маіх вялікіх і малых клопатаў. А іх набягала процьма – як камарынае воблака. І выбраць з іх галоўнае ці пабочнае нельга было – яны выстрайваліся ў нябачную чаргу, і мне прыходзілася выхопліваць з гэтага шэрагу тую, якая найперш завісла ў маёй памяці і найбольш непакоіла…

“Антон сан, – просіць мяне мая кватарантка. Яна жыве на крышталёвай люстры, начуе ў карабку з-пад сярнічак. Адтуль яна вядзе са мною доўгія і

маўклівыя, часам фантастычныя дыялогі, – пакуль ты голішся-чапурышся, уключы мне маю любімую…”

“Не можаш без гэтага?”

“Не магу. Ты ж таксама любіш розныя мелодыі. Калі слухаеш цыганскія ці індыйскія матывы, я ж табе не замінаю – засынаю і маўчу, нават і сігналаў не падаю…

Ці не так?”

“Так, так… – згаджаюся я, і рабіць няма чаго, іду да магнітафона, стаўлю касэту ВІА і ўключаю ў электрасетку. Музыка – стэрэа, гук бегае па дзвюх калонках, і гэта нагадвае жывы арганізм, які авалодвае чалавечым розумам і псіхікай, калі не душой. А ў маёй кватаранткі, цікава, ёсць душа?

Муха, мая муха,
нашапчы на вуха,
што не так усё глуха,
як у танку…

Ведаю, што Мухіко ад гэтай мелодыі балдзее, і на доўгі час адчэпіцца ад мяне, будзе слухаць і слухаць заказаную мелодыю. Уяўляю, як яна зажмурвае ад задавальнення фасетачныя вялікія вочы, цярэбіць-перабірае нагамі, трэ адно аб адно празрыстыя крыльцы, і пры гэтым ківае ў такт мелодыі галавой… Кайф-фф! Калі яна ў мяне просіць, каб я пракручваў для яе гэтую мелодыю, то я стаўлю ў адтулінку толькі “яе” касэту, на якой запісана адна і тая ж тэма – пра жыццё яе крылатых суродзічаў. Песні з усяго зямнога шара пра мух, стракоз, конікаў, карацей, пра ўсіх, хто здольны лётаць. А потым стаўлю праграму на рэверс. А гэта азначае, што “яе песні “ будуць гучэць бясконца – увапрэцца касэта ў тормаз, і зноў уключаецца на новы круг, – аж пакуль я не прыйду са сваіх маршрутаў і не выключу… Сам не разумею, чаму яна атрымлівае ад гэтага асалоду, але я выконваю яе прыхамаці. Бо свой жа – урэшце рэшт – чалавек, ну, няхай не чалавек, а жывая і пры тым разумная істота, з якой мне цікава, з якой весела, і я зусім не лічу, што я адзінотнік…

У яе я ўклаў шмат энергіі і сілы, вольнага часу і настойлівасці.Я навучыў яе шмат якім цікавым рэчам, перакаваў яе на новы, амаль чалавечы лад.

І, галоўнае, навучыў сваёй роднай мове. Нашай, ліцьвінскай, мове. Навучыў размаўляць безгалосна, моўчкі, нават на адлегласці. Няважна на якой. І ніхто ў свеце не мог падслухаць наш дыялог.

Хто я сам? Мастак, пісьменнік, заолаг, біёлаг, лінгвіст, псіхолаг, экстрасенс, чалавек пятай расы…Колькі мне год? Мо і сто, а мо і пяцьсот, не ведаю, бо не падлічваў…Дзе жыву? У сваім городзе – родным ці не родным, гэта не мае аніякага значэння для гісторыі чалавецтва, – але ў ім я быццам бы нарадзіўся. Не ад маці. Духоўна. З дзяцінства я жыў на прыродзе, на хутары, непадалёк ад вёскі… Жыў і ў лесе сярод ваўкоў і барсукоў… Таму ведаю іх мову. Ведаю мову дрэваў і неба, ветру і зямлі…

Але мне ні ў якім разе нельга жыць на адным і тым жа месцы, ды і яшчэ ж адной і той жа істотай – за шмат стагоддзяў я павінен быў стаць птушкай і зверам, ветрам і дрэвам, чалавекам і голасам.

Частка другая

1.

З чаго пачаліся ўсе дзівосы і гэтая гісторыя?

У маё жытло ў прачыненую фортку з дзікім лямантам уляцела муха – уцякала ад вераб”я, які хацеў ёю паабедаць… Порстка кінулася пад столь, на люстру, зашылася пад крышталёвыя капяжы і пачала цяжка дыхаць – сэрца разрывалася ад сполаху і страху, не знаходзіла сабе супакаення… Доўга не праходзіў у яе страх і здранцвенне – на валаску ж была ад смерці…

“Муха, а муха, злязай з люстры, – папрасіў я ціха. – Небяспека мінула, і няма табе больш чаго баяцца…”

Але яна тады яшчэ не чула мяне. Яна і не магла мяне чуць, бо не ўмела яшчэ мяне чуць, – не ведала, што мы можам чуць адно аднаго і перагаворвацца..

Я пакарміў яе, растварыўшы драбок цукру цёплай вадой – паставіў сподак на стол. Яна адразу ж і зляцела з люстры, пачала піць салодкі нектар.

Назіраючы за ёю, адзначыў, што гэта незвычайная і нават рэдкая муха, можа яшчэ і не даследаваная вучонымі-біёлагамі… Можа то і не муха зусім, а цікавая істота, мо гэта нават жанчына,ператвораная Усявышнім па яе характары і натуры ў такую істоту. Тут трэба яшчэ ў гэтым разабрацца… А можа… можа хто і зусім іншы, нават і не чалавек, а нехта… Дык тады – хто?

– Ну, будзь тады тут за гаспадыню, – сказаў я ўголас, збіраючыся пакінуць жытло на цэлы дзень, – у шмат якія дзверы мне трэба было пастукацца і дастукацца да чэрствых сэрцаў чыноўнікаў… Глядзі тут, Мухіко, толькі не высоўвайся на вуліцу, бо верабей мае пільнае вока…

– Бз-ззз! – зазвінела радасна кватарантка, зрабіўшы па пакоі некалькі віражоў – але да форткі не падлятала, баялася, асцерагалася. – Бз-ззз-зззз-! – гэта быў голас згоды і радасці, што яна паразумелася з чалавекам, і што яна гатова быць за гаспадыню, за маю памочніцу…– Поспехаў табе, Антон!

– Дзякую! Усё. Прыду позна. Каб тут быў поўны парадак, каб быў вымыты посуд, адпрасаваны мой касцюм. Ну, і ўсё, само-сабой, астатняе.

2.

– Бз-ззз…бз-ззз…ззз!..

Яна лётала радасна па пакоі, робячы кругі, то падала, то імгова ўзлятала да столі. Я прычыніў за сабою дзверы, і ўжо не чуў яе ўзбуджанага гуду і весялосці…

Калі выйшаў на вуліцу, забыўся зусім і пра кватарантку, і пра ўсё, што было звязана з ёю, забыўся на яе, як на ўчарашні подых ветру, на кароткі дождж, што нечакана абрынуўся на мяне. І думаў я пра свае неадкладныя клопаты.

Найперш я праведаў свайго сябра – Алеся Шэліпава,

мастака, які захварэў на ангіну і не мог падняцца з ложка. У яго рыхтавалася абласная выстава. Мне ж трэба было ўдакладніць такія-сякія дэталі ў падрыхтоўцы такой імпрэзы. Занёс яму яблыкаў, пляшку “Дарыды”. Перакінуліся словам-другім. Папаіў яго гарачай гарбатай з малінай, паклаў на столік, ля ложка, свежыя газеты – купіў у шапіку…

Не заўважылі, як хутка праляцеў час – дзве гадзіны праседзелі, прагаманілі… Потым заскочыў да Рыгора Андрыдаўца – рэдактара часопіса “Паляшук”, які ён заснаваў і ім кіраваў. Часопіс быў без штатных супрацоўнікаў. Ён, Рыгор, узяў на сябе адказную ролю – і рэдактара, і рэцэнзента, і крытыка, і карэктара… Адна асоба ў дзесяці адказных пасадах. Ніколі не напісаўшы ніводнага рамана ці апавядання, а толькі заметкі ў газетах, ён браў на сябе адказнасць даваць ацэнкі таленавітым аўтарам і графаманам…

“Выбіваў” у банкіраў грошы на гэты клопат, а ў пісьменнікаў браў творы (сам іх скарачаў, падганяў да патрэбнага памеру), друкаваў, выплачваючы невялікія ганарары…

Дзеля смеху аднёс яму апавяданне “Камар”. Пра тое, як я прыручыў камарыка і ён жыў у маёй хаце, пра тое, як мы з ім паразумеліся, як расказвалі адзін аднаму байкі-растабайкі…

Рыгор пры мне і прачытаў напісанае (тэксту было ўсяго з восем старонак на машынцы), перакрывіў у кіслай грымасе твар, выказаў прысуд:

– Разумееш, нічога, але, прашу прабачэння, чытач не паверыць у такую лухту…

– Якую – лухту? – не зразумеў я.

– Ну, што ты камара прыручыў. Няхай птушку якую, варону ўрэшце рэшт, ці звера якога, але каб камара…

– А муху?

– Што – муху? Якую муху? – ужо не разумеў пытання,

нахмурыўся, чакаючы ад мяне нейкую падначку.

– Муху, скажы мне, можна прыручыць? Да мяне муха ўчора заляцела, ад вераб”я хавалася, – яе можна прыручыць?..

– А якая розніца – муха ці камар? Можа ты і блыху, ці клапа якога з тараканам прыручыш, але пра тое трэба пераканаўча і таленавіта напісаць, расказаць так, каб табе паверылі, каб жахаліся ад здзіўлення, вішчэлі ад задавальнення з такой кнігай ці героем.

– А “Камар” – не пераканаўча? Не таленавіта?

– Прашу прабачэння, не. – Рыгор аж пачырванеў ад шчырага прызнання, аддаў мне назад мой твор.

Што ж, можа яно і сапраўды так усё выглядае, можа мне і сапраўды не хапіла сіл, здольнасцей і таленту, каб раскрыць душу камара (а хіба яна ёсць у яго – душа?). Мяне разбіраў смех, але я не дзяліўся сваёй нязгодай з Рыгорам. Фантастыка? Не рэальна? Выдумана? Не раскрыў усіх глыбіняў? Для мяне гэта ж чыстая рэальнасць, але ці здольны тое зразумець спадар рэдактар?

– Значыць, не надрукуеш? – пытаюся ўсур”ёз, як быццам мяне сапраўды хвалюе пытанне надрукавацца ў яго. – Не падабаецца?

– Не, – ужо цвёрда і адназначна робіць прысуд рэдактар, – не падыходзіць ён для нас… Добры твор, але ты не дацягнуў яго да ўзроўню нашага часопіса. Нясі што іншае. Нясі нешта цікавае, такое, як ты пра вужыка напісаў.

– Але ж ты яму зрабіў габрэйскае абразанне без майго дазволу.

– Ну і што? Я ж рэдактар. А гэта слабое… На мой, безумоўна, погляд…

– Добра, што хоць толькі на твой…

Так і не зразумеў мяне Рыгор. Як і не зразумеў майго “Камара”. А шкада. А я лічыў, што стварыў выдатны вобраз сучаснага крывасмока… Не, Рыгор чалавек быццам бы і някепскі. Як працаваў у газеце “Звязда” (хаця зноў жа – у нас, у беларусаў, няма слова “звязда”, ёсць зорка. Так як і няма савецкай Белорусии, а газета з такой назвай існуе… Не краіна, а абракадабра…), то быў напорыстым і хвацкім журналістам. Лез у гушчыню падзей, шукаў, так бы мовіць, на свой азадак прыгодаў. Потым стаў рэдактарам “Гомельскіх ведамасцей” – акурат пад час перабудовы, акурат у той час, як сканала эсэсэраўская імпэрыя.

Газета выклікала здзіўленне і цікавасць – аказваецца, можна выкрываць на яе старонках бальшавіцкіх прайдзісветаў і хабарнікаў… А потым змянілася ўлада, правільней, яе кіраўнікі, а яшчэ правільней, што яны самі перамяніліся. На змену дэмакратам прыйшлі чырвоныя дэмакраты, служкі дыктатуры, і свабода слова накрылася… жаночай хусцінкай. Тады ж Рыгор і аказаўся ворагам новай улады – ньюкамуністаў…

Але з рэдактарства газетай ён вынес галоўны вопыт – навучыўся прабіваць і выпрошваць грошы ў тых, у каго яны ёсць, – на рэкламу. Тады ж і цюкнула ў галаву – з такім жа поспехам можна збіраць грошы і для іншага выдання, якое можна самастойна заснаваць, напрыклад – часопіс. Так яно і сталася…Карацей, я не крыўдаваў на Рыгора. Няхай лічыць сябе і паэтам, і празаікам, і тым, што мог вяршыць суд і выносіць прысуд любому твору і творцу. Што ж, ён меў тое права, бо ён яго купіў, купіў настойлівасцю, працай і ўвішнасцю.

Далей мой шлях ляжаў да гарадскіх уладаў. У горадзе знішчаліся апошнія парасткі беларушчыны, гінула апошняя беларуская школа: загадчык гарадскога аддзела адукацыі Вадзім Сабко заслаў у школу манкуртаў, каб тыя пераламалі ход падзей, каб прымусілі бацькоў перапісаць свае заявы і прасілі дзяцей сваіх вучыць толькі на мове суседняй дзяржавы… А потым апраўдваўся, даказваў нават, што то не ён вінаваты, што на тое была бацькоўская воля –

воля родителей. Вось так – і ніхто ім не ўказ. Нездарма ж кажуць – які поп, такі і прыход. Які старшыня калгаса, такія ж і брыгадзіры…

Потым я завітаў на рынак, дзе перад ўваходам ў яго гандляваў сваімі карцінамі празаік і паэт Юрась Фатнеў. Ён напачатку “ліцвінскай адлігі” ліст нават адправіў усенароднаабранаму, паплакаўся, што яго, расейскага чалавека, які пераехаў з браншчыны ў Ліцвінію, не шануюць у краіне палешукоў. Прыгразіў нават – калі яму не дапамогуць друкавацца, то ён і назусім пакіне паляшуцкі край, і потым хай не ўпрошваюць яго вярнуцца назад… А калі яго не зразумеў той, каму скардзіўся, – проста не даў адказу, не адрэгаваў на яго пагрозы, – узяўся за пэндзаль і пачаў маляваць. Ды і яшчэ прадаваць свае творы. Гандаль нечакана для яго самога пайшоў добра. Ён набыў скураную куртку, абутак, накупляў яшчэ фарбаў і багетавых рамак. Адчуў сябе незалежным чалавекам. І ўжо марыў пра тое, калі ён трохі назбірае даляраў, то адправіцца ў невялічкае падарожжа – у госці да Эйфелевай вежы, каб пабачыць, як людзі жывуць на гнілым захадзе, пахадзіць, паглядзець на мастакоў Манпарнаса…

– Як жывеш, Юрась? – павітаўшыся, падышоў да вялікай карціны – зімовага пейзажу. Здзіўлены быў яго смеласцю і непасрэднасцю. Яго пэндзаль валодаў нейкай таямнічай сілай, няйначай. За простасцю малюнкаў угадвалася нейкая паэтычная мелодыя пейзажаў…

– Ды нічога, змагаемся…

І ў гэты ж час да мастака падышла жанчына, пацікавілася, колькі каштуе яго “Зіма”.

– Ды ўсяго два мільёны, шаноўная спадарыня!

– А за паўтара? – паглядзела яна ўмольна на Юрася.

Ён трохі паразважаў, павагаўся, усміхнуўся, махнуў рукой:

– Так і быць, угаварылі! Толькі для вас.

Потым мне дзякаваў:

– Нейк дзіўна атрымліваецца – як толькі ты наведваешся да мяне, у мяне абавязкова купляюць карціны. Ці не падгаворваеш ты людзей?

– Падгаворваю, – смяюся я і рады, што дзень у яго не прайшоў марна, ведаю, што вечарам ён з добрым настроем возьмецца за верш ці будзе працягваць свой раман пра сівыя стагоддзі…

Ідучы ад яго, убачыў, як жанчыны прадавалі сушаных падлешчыкаў. Не ўтрымаўся, купіў два. А перад самым домам узяў пяць пляшак піва. Захацелася наладзіць сабе невялічкае свята. Без прычыны. Не сказаць, каб я быў вялікі аматар піва, але калі-нікалі мне яго вельмі жадалася. У халадзільніку ляжаў ладны шмат сала. І я ўжо ўявіў, ідучы, як я яго з цыбуляй, з хлебам, – і міжволі пракаўтнуў сліну…

Трэба было забегчы ў якую сталоўку ды пасёрбаць баршчу ці крупніку, ды і біфштэксік гарачы з”есці з грэчкай, ці плоў – сілы ж трэба, Антон сан, а ты ўсё пускаеш на самацёк, а потым здзіўляешся, чаму часам галава кружыцца ды мухі белыя лётаюць перад вачыма…

Вось так, сам сябе дакараючы, я падымаўся пакрысе на свой пяты паверх.

Калі ж пераступіў парог кухні, то быў здзіўлены і агарошаны: квадратны стол быў засцелены вышываным абрусам (акурат такі, як некалі бабуля Настазя вышывала), а на тым абрусе… Мяне чакаў святочны, не ведаю з якой нагоды, абед.

У місцы чырванеў – ішла ад яе пара, – боршч, якога мне хацелася паесці ў сталоўцы, толькі што выняты з вясковай печы, і біфштэкс з грэчкай, ды долькі лімона зверху ляжалі – тоненька парэзаныя. І ад усяго гэтага ішоў такі пах і водар, што ў мяне злёгку закружылася

галава…

Напачатку я, здаецца, напалохаўся. Затоена азірнуўся, думаючы, што нейкая невядомая ці знаёмая жанчына завітала да мяне ў хату і падрыхтавала такі пачастунак (а мо гэта яна, Яніна, усё ж вярнулася да мяне ды стаіць у схованцы за фіранкаю – схавалася?), як вінавацілася перада мною.

Ні за шторай-фіранкай, ні ў шафе, ні на балконе яе не было.

І праз дзверы, само-сабой, ніхто завітаць не мог – другога ключа ні ў кога не было. Дзверы маглі хіба толькі ўзламаць. Але тое я адразу заўважыў бы. Хіба праз акно? З балкона? Дык і тыя дзверы я на зашчэпку ўзяў.

“Ды што я, дурань, ламаю сабе галаву, – накінуўся я немаведама на каго, – галодны, як воўк…”

“І я ж пра тое, – пацвердзіў нехта мае думкі. – Шмат думаеш і здзіўляешся, Антон сан…”

“Хто гэта са мною гаворыць?”

“Ужо і не прызнаеш? То загадаў гаспадыняй у тваёй кватэры заставацца, а то ўжо і зусім забыўся на маё існаванне, так?”

“Муха? – не паверыў я. – Няўжо? Ты, аказваецца, не пакінула мяне?”

“Як жа я магу цябе пакінуць, калі ты аддаў мне загад тут заставацца?”

“Даруй, я і забыўся… – хацелася прызнацца, што я ўсё ўспрыняў як жарт і гульню, але не хацеў пакрыўдзіць яе, дадаў: – Думаў, што ў маім жытле табе будзе сумна, што табе трэба воля…”

“А што такое – воля, Антон?”

“Воля? Гэта калі належыш толькі самому сабе, а не

абставінам, калі робіш тое, што хочаш, ідзеш ці ляціш, куда жадаеш, гаворыш ці пішаш, што падказвае табе душа…”

“Дык я і так раблю, што хачу… А ты еш, еш, ты ж з дарогі, у жываце бурчыць. Пагаварыць у нас часу будзе шмат. Ідзі да стала, частуйся. Смачна табе есці!..”

“Добра, але адкажы на апошняе пытанне, бо ты заставалася за гаспадыню, – будзь ласкавая, скажы, хто падрыхтаваў усё вось гэта?”

“Сядай за стол, калі ласка. Як паясі, то тады і пагаворым далей”.

“А ты?”

“Мне нельга за стол. Забаронена гігіенай, ёсць такая навука. Мы заўсёды раздражняем і псуем людзям апетыт, калі лётаем каля стала…”

Але яна маўчала, тым самым выказвала нязгоду, упартасць і вытрымку.

Абед быў смачны, дужа смачны. Мусіць, я ніколі нічога смачнейшага і не еў. Абед запіў халодным цёмна-карычневым півам. Нават і ляшчы не спатрэбіліся. І адчуў я сябе задаволеным і шчаслівым чалавекам, якому нічога не трэба было ў гэтым жыцці, якому ўсё ўдаецца, у якога ўсё ладзіцца.

А Мухіко сан (так я назваў чамусьці муху – на японскі манер) не падавала голас, не прыляцела да мяне, як я прасіў. Вытрымлівала, значыць, гонар, затаілася недзе ў сваёй схованцы…

3.

За акном стаяла ранняя цёплая восень. Тая пара, калі і летам не назавеш, і на восень не вельмі падобна.

Вяршыні бярозы, што дасягалі майго акна, былі яшчэ

спрэс зялёнымі, – і крапінкі жоўтай нідзе на іх не значылася. Дрэвы яшчэ жылі ў пары шчаслівага і спякотнага вымярэння, цёплага дажджу, мройных жаданняў, – і сны ў іх былі спакойныя, як і летняя дажджавая пара…

“Ну, які настрой маеш? – падала голас Мухіко. – Ці прыйшоўся да спадобы табе абед?”

“Дзякую… Вельмі ж смачны. Паэзія, сімфонія, а не абед… Буду памятаць усё сваё жыццё…”

Мяне ахутала разамлеласць і лянота – гаварыць больш не хацелася, а было жаданне прылегчы на канапу, ды яшчэ глыток-другі каўцянуць халоднага піва.Але да піва не дайшлі рукі – як толькі сеў на канапу, як прытуліў галаву да мяккай спінкі, мяне адразу ахапіў сон. Так я, мусіць, яшчэ ніводнага разу не засынаў – адразу і моцна.

І снілася мне “Чорная пантэра”. І мой сябар з вачмі-шчылінкамі. Усміхаўся мне і, круцячы рукамі, гаварыў весела:

– Харасё зіць пачаў, Антон сан… Ты дазіў да камунізьму ў асёбна ўзятай кватэры. Знацiт, цібе не трэба ціпер ні за цьто змагацца, ні за цьто перажываць… Харасё, харасё, харасё…”

4.

Спаў я, мусіць, доўга. Дужа доўга.

Што снілася акрамя сейнера, нічога не памятаў: як у беспрасветнае беспамяцтва праваліўся.

Адзінае, пра што я не ведаў, як гэтым, нечаканым і некім падораным, багаццем распарадзіца, распарадзіцца так, каб не нашкодзіць самому сабе, і не сапсаваць музыку цудадзейнага і чароўнага, якое прыходзіць не да кожнага і не так часта, – а мо і зусім

не прыходзіць зусім…

Я ж нікога не клікаў, не скардзіўся на свой лёс, не крыўдаваў на сваё жыццё. Адзінае, у чым адчуваў дыскамфорт, горыч, шкадаванне, крыўду, знявагу, і што мяне палохала і апякала ўсярэдзіне, – дык гэта жорсткае бязладдзе на маёй Радзіме. Зневажала адкрытая хлусня, замаскіраваная пад клопаты “аб прастом народзе”, непрыхаваны цынізм, які ўзялі на ўзбраенне ўсе вертыкальшчыкі і ўся вертыкальна-гарызантальная хеўра на чале з галоўным камандуючым, галоўным вертыкальшчыкам – Галверам.

Хаця ж я магу быць не да канца шчырым. Найбольш перад гэтым мяне ўзрушыла і вывела з раўнавагі (прызнаюся, што ж рабіць?) Яніна. Правільней, тое, што яна збегла ад мяне. Пакінула не ў пажары сваркі ці істэрычнай спрэчкі, і нават не з-за таго, што я пачаў піць ці весці разгульны вобраз жыцця… Хаця ж і піў, праўда, чыстая праўда. Бо мне нічога не ўдавалася, нічога не тварылася, бо знямеў пэндзаль, а ў ручцы высахла чарніла і я не мог нарадзіць ніводзін прыстойны радок…

Творчы застой. Тупік…

Яна мне ўсё даравала. Не магла толькі дараваць іншага – маю няўвагу да яе.Тое для яе было страшэнным ударам.

Аднойчы прыйшла з працы вясёлая і шчаслівая. Але ў вачах я заўважыў схаваны сум і журбу. У руках трымала вялізны букет чырвоных ружаў, і сама разружовілася ад іх.

Я здзіўлена глядзеў на яе. Жонка спявала напаўголаса нейкую песеньку, глядзелася ў люстэрка, што вісела каля парога – як бы ацэньвала, рабіла агледзіны збоку. У яе і прычоска была нейкая незвычайная – такой ніколі не бачыў, і выглядала яна на той момант гадоў на дзесяць маладзей.

– І дзе ж гэта ты, мая жоначка, столькі кветак

расстаралася? – не вытрымаў і папытаўся, настроіўшыся на вясёлы лад, падлабуньваўся, стараўся падтрымаць яе святочны і адначасова незразумелы настрой.

Яніна вытрымала паўзу і, не гледзячы на мяне, а некуды ўбок, прамовіла з мяккай, але глыбокай балючай падначкай, якая асляпіла мяне маланкай і забіла перуном, прынізіла, раструшчыла, знішчыла ўшчэнт мой паляшуцка-шляхетны гонар:

– Ну, калі каханенькі-родненькі муж забывае пра тое, што ў яго жонкі дзень нараджэння, то, дзякуй Богу, пра тое добра памятаюць мае палюбоўнікі!..

Пада мною, здаецца, расступілася зямля – і я, не маючы ніякага апірышча, ляцеў у бяздонне, праклінаючы сябе, сваю дзіравую памяць, бязглуздую ўпэўненасць у сваёй бязгрэшнасці і правільнасці, і запознена да мяне пякучай пульсацыяй даходзіць: “Божачка! Дык жа ў Яніны сёння, аказваецца, дзень народзін. Узрост Хрыста! Ёлупень! Ты пра што думаў, склероцік тупагаловы, га?!”

Ды каб жа толькі гэты выпадак. Ён жа не адзіны! Не толькі гэты пракол. Мне Яніна даравала б такую правіну, мо і не звярнула б на тое ўвагі, перавярнула б усё на жарт, але ж я ўмудраўся выкідваць шмат якіх і іншых конікаў, чым усё больш і больш выводзіў яе з раўнавагі і цярпення…

Траўма, што адбылася са мной пад час другой службы ў савецкай арміі, напаміналa пра сябе. Тады ж мы перавярнуліся з машынай, і я балюча ўдарыўся галавой аб столь крытага грузавіка. Пашкодзіў пазванок і адбылося страсенне мозгу. Беспрытомным быў каля сутак… Каля двух месяцаў праляжаў у шпіталі…

Пра тое я не расказваў Яніне. Сам не ведаў, чаму. Мо ад таго, што хацеў выглядаць здаровым і дужым – без фізічных комплексаў і адхіленняў. Мо і так… А калі дакладна, то не хацеў напамінаць лішні раз пра тую аварыю на дарозе. Бо толькі ад аднаго напамінку нешта

адразу пачынала шпыраць у скроні, і я пачынаў адчуваць, як з-пад ног спрабавала ўцячы ад мяне зямля ці падлога, – і тады я пачынаў губляць пачуццё рэальнасці…

Не ведала, ці не разумела, ці не захацела зразумець мяне, стараючыся не абцяжарваць сваё жыццё непатрэбнымі клопатамі? Я ж не стараўся нешта зрабіць, нешта памяняць, перайначыць, каб усё стала на сваё месца, бо паміж намі не было ніколі ніякіх непаразуменняў… Тут ужо зноў была мая віна. Віна бязвольнасці. Я, выходзіць, сам сябе пакараў.

Але як можна было мяне разумець, калі я забываўся сустрэць яе з працы, калі яна з раніцы прасіла пра тое, ведаючы, што зойдзе ў краму і будзе несці важкі груз?.. Як можна было разумець, калі я ўсе жыццёвыя і бытавыя клопаты ўзваліў на яе? Успамінаю цяпер, дык чырвань падкатваецца да твару, сорам апякае, – і тады я абзываю сам сябе самымі агіднымі і брыдкімі словамі…

Але ад таго лягчэй на душы ў мяне не рабілася.

Снілася амаль кожную ноч. І там снілася, на “Чорнай пантэры”. І цяпер сніцца. Нічога не гаворыць, а толькі смяецца-рагоча, аж заліваецца, а то зусім маўчыць і скрушна паглядае на мяне – як шкадуе, як пeражывае за мяне, што я няправільна жыву, няправільна думаю і пражываю свае дні… Я ж чамусьці баюся загаварыць з ёю, баюся парушыць слабое, амаль кволае суладдзе (калі яно яшчэ і было), толькі слухаю, што яна думае, як ацэньвае сітуацыю. Ніводнага промніка папроку ці жадання не зыходзіла ад яе – як і не чалавек яна была, а нешта іншае – без эмоцый, без крыўды, без душы…

Аднойчы, вярнуўшыся з тыднёвай камандзіроўкі, убачыў на паліраваным часопісным століку аркушык паперы. Словы былі акуратна напісаныя, як даўно выверaныя і выпакутаваныя:

“Антон, зразумей мяне…

Сам жа ведаеш і адчуваеш, што так бясконца

працягвацца ўсё не можа…

Цябе хвалююць найбольш свае, прыватныя, і адраджэнцкія клопаты, – ім найбольш аддадзены твой час. Але ж я ўсяго-наўсяго жанчына, якая патрабуе да сябе хаця б маленькай увагі і клопатаў. Ведаю, што кахаеш мяне, як і я цябе, але між намі нехта збудаваў ці ўзвёў высокую гару і раздзяліў нашы душы, прымусіў жыць у паасобку, нават калі мы і разам. Мо ў тым мы і невінаватыя, а вінаваты нехта іншы, нябачны, пра каго мы не ведаем. Так, як жылі да гэтага, я не хачу. Не мае сэнсу. Гэта – не жыццё, гэта – пакуты. Немагчыма такое вытрываць.

Я думаю, што ты зразумееш мяне. Як і я разумею цябе, але нічога, на вялікі жаль, парабіць з сабою не магу. Бо я проста слабая і кволая жанчына.

Таму – даруй і выбачай, не праклінай і не ўшчувай, а проста выкінь са сваёй памяці капрызлівую і неўтаймаваную бабу. Я заслужыла таго. У нечым, ды пры тым ў вялікім, і я вінаватая, тое я дакладна ведаю, і перакананa ў тым… Але і я выпраўляцца не хачу, дарэчы, як і ты…

У мяне чамусьці такое адчуванне, што ў цябе ёсць свая нейкая тайна, з якой ты не захацеў падзяліцца са мною. Тайна тваёй душэўнай расхрыстанасці, але – не безадказнасці. Ты пашкадаваў мяне, не падзяліўшыся ёю, але не пашкадаваў таго, што нарадзілася між намі. Можа я і зразумела б цябе, адкрыла б цябе іншага, непадобнага на існага, і даравала б усё, але ў мяне не было апірышча пад нагамі і ўпэўненасці, што нешта можа змяніцца… І нічога не мянялася сапраўды. Нараджаўся недавер. А недавер заўсёды нараджаў лёд. Ільдзінку растапіць лёгка. А калі ж мы нарадзілі айсберг? Хто растопіць яго?

Таму – за ўсё даруй.

Мы некалі, у нейкім мінулым стагоддзі, страчаліся з табой.

Нават лёталі на планету Ахутавану – прасторы багіні Кахання, мо і яшчэ там некалі стрэнемся ў нейкім новым жыцці і вымярэнні – на ўсё ласка Божая, плюс – нашае жаданне і імкненне да яднання нашых душаў. Але то ўжо са сферы фантастыкі і фантасмагорыі, мрояў і няздзейсненых жаданняў… Як было сказана ў Першым пасланні карынфянам? “Каханне церпіць доўга, мае міласэрнасць, каханне не зайздросціць, каханне не прыўзносіцца, не ганарыцца… не вар”яцее, не шукае свайго, не раздражняецца, не замысліваe злога; не радуецца няпраўдзе, а сурадуецца ісціне; усё пакрывае, усяму верыць, усяго толькі спадзяецца, і ўсё церпіць і трывае; каханне ніколі не перастае быць, хаця ж і прароцтва спыняецца, і языкі змоўкнуць, і веды знікнуць (ліквідуюцца); таму што мы часткова ведаем і часткова робім прароцтвы; калі ж прыйдзе час удасканальвання, тады ж тое, што часткова, і спыніцца…”

Даруй, Антон, выбачай, што ў нас так з табою атрымалася, правільней сказаць – нічога зусім не атрымалася.

Моцна цалую. Твая заўсёды. Твая – Яніна…”

Спачатку не адчуў, што здарылася, што адбылося.

Пачуцё рэальнасці прыйшло да мяне значна пазней, калі ў хаце не было чуваць яе голасу, калі з кухні не даносіўся пах кавы ці гарбаты, калі ноччу не супакойвала мяне ў трывожным і страшным сне…

Я найперш напалохаўся адзіноцтва.

А потым пачаў нечакана для самога сябе прывыкаць да яго.

Калі ж мае сябры з бел-чырвона-белымі сцягамі выходзілі на вуліцы і ішлі плячо да пляча ў адной вялікай калоне, то і я далучаўся да іх, сам несучы ўжо той штандар…

Калі ж макашоўцы-баркашоўцы, пераапранутыя ў

адзенне беларускага амапа і міліцыі, білі нас па чым папала прэнткімі дубінкамі, я адчуваў наш агульны боль, дзяржаўны боль…

Мяне, як і іншых, як Шарамета і Шыдлоўскага, Клімава і Кудзінава, як дзесяткі і сотні іншых, шчырых і адданых беларусаў, кінулі за краты, то тады мы зразумелі, які звярыны аскал у важака воўчай зграі. І ўвесь цывілізаваны свет здрыгануўся ад жудасці і бяспраўя ў краіне…

Але ваўкі не чулі папераджальных воклічаў дзяржаў-гарантаў справядлівасці і сумлення, – іх ап’яняў ужо пах чалавечай крыві, сляпога падпарадкавання і безагляднай веры ў сумленнасць яго, быццам бы абранага народам. А ён ужо лічыў, што не толькі абраны народам, а і самім Богам…

Калі ж мяне кінулі і другі, і трэці раз за краты, ды кожным разам з мацюкамі на мове суседняй магутнай дзяржавы, – я ўцёк са сваёй дзяржавы… Мне далі часовы прытулак за мяжой у далёкай краіне. Так я стаў палітычным эмігрантам, бо быў пастаянным і патэнцыяльным вязнем на сваёй радзіме…

Потым кідала мяне жыццё з адной краіны ў другую. І пазней нейкім ветрам занесла на Тайвань. Там і сустрэўся з Саямам. Правільней, Бог нам паслаў абодвум такую сустрэчу… Бог паслаў мне Саяма сана…

5.

Праз год я вярнуўся дадому. Як і параіў мне ён тое зрабіць… А яшчэ праз год у фортку майго акна ў маю кватэру заляцела нечакана муха…

“…бз-ззз-зззз!.. – недзе пад столлю падала голас мая кватарантка. А можа і не кватарантка, а пастаянная жыхарка ўжо, сябра сям’і. – Бз-зззззз!..”

Мусіць, яна доўга спала, адпачывала, як і я, а цяпер

бадзёрыцца, настройваецца на працоўны лад. Мяне не чапае, не хоча, напэўна,назаляць, лезці сляпіцаю ў вочы, чакае, калі сам абзавуся, паклічу яе.

Я ляжу з заплюшчанымі вачыма, думаю, разважаю, будую нейкія планы. Мною апаноўвае ці то лянота, ці соннае здранцвенне, ці я проста быў на нулявой адзнацы паміж дзеяннем і бяздзеяннем, і я чакаю, куды схіліцца стрэлка-кірунак майго быцця…

“Ты дзе, Мухіко сан? – не вытрымліваю маўклівасці, пацікавіўся, не расплюшчваючы вачэй, не падаючы голасу. – Схавалася ад мяне?”

“А дзе ж мне быць? Тут я, недалёчка…”

“ І што, калі не сакрэт, ты недалёчка парабляеш?”

“Тое, што і ты – нічоганепарабляюпакульшто…”

“Давай знаёміцца бліжэй – я ж пра цябе амаль нічога не ведаю. Адкуль ты, чым займаешся, дзе навучылася разумець чалавечую мову… Чаго да мяне завітала, а не да каго іншага?.. Ну, і гэтак далей, і гэтак далей…”

“Ого, колькі ты пра мяне хочаш ведаць, – какетліва загаварыла лятаючая істота, не злятаючы са свайго месца. – Калі пра ўсё расказваць, ды яшчэ падрабязна, ды яшчэ з эпітэтамі і метафарамі, то нам трэба з табою па гадоў сто яшчэ пражыць…”

“Тады раскажы пра тое, пра што сама хочаш, і столькі, колькі сама жадаеш, – адступіў я колькі крокаў назад. – Выбачай за бестактоўнасць… Мы ж з табою яшчэ ніводнага разу не размаўлялі па душах…”

“І няпраўду мовіш, спадар Антон! Чаму гэта – ніводнага разу? А хто мяне вучыў ліцвінскай мове? Ці не ты расказваў пра сябе, пра Яніну, пра беларускі народны фронт? І ці не ты прымусіў мяне напісаць адразу дзве заявы – адну ў рады БНФ, а другую – у ТБМ? Я ж цяпер бэнээфаўка і тэбээмаўка. Да мяне баяцца з вуліцы іншыя мухі прылятаць у госці, кажуць, што я нацыяналістка і што па мне даўно турма плача… А самі

ж прыляцелі з будынку абласной вертыкалі. Хваляцца, што яны цалуюць без памяці партрэт таго, што ў кожным кабінеце вертухаяў. А не ведаюць, дурніцы, што робяць адваротную справу – заквэцваюць лысенькага ўшчэнт! Паслухай, Антон, а што такое турма, пра што яны баялі?”

“Турма – гэта няволя. Туды саджаюць тых, хто думае інакш, чым чыноўнікі ад улады, хто хоча шчасця сваёй радзіме. Але там сядзяць і злачынцы, забойцы…”

“А як я буду сядзець сярод людзей? – чамусьці занепакоілася Мухіко. – І хто мяне туды пасадзіць? А можа ёсць турмы для крылатых, як я? Можа які ўказ чарговы выйшаў, а я і не ведала, газет жа не чытаю дзяржаўных… “

“У нашай краіне ўсё магчыма, Мухіко сан!..”

“А добрае ты мне імя даў – так прыгожа і замілавана гучыць. Дзякую, Антон!..”

“Ды няма за што.”

Я не памятаў, каб вучыў яе роднай мове, каб прасіў пісаць заявы аб прыёме… Калі тое было? Як спаў? Дык мо і не спаў, а выконваў нейкую іншую, паралельную і неабходную працу? Можа і была якая думкавая просьба, але каб прымушаў?!

“Не прасіў, а прымушаў! Прымушаў! – абазвалася, пачуўшы мае патаемныя думкі муха, хіхікнула, што я не памятаю таго, – праўда, не моцна, не настойліва, але папрасіў, каб я… стала патрыёткай, актывісткай. Ці не так, га?..”

Яна тут жа пастаралася патушыць маё недаўменне, зарагатала: “Ну, як я цябе? Напалохала, так? Не прымушаў, не прымушаў, спадар Антон! То я сама ўсё зрабіла, як цябе не было дома, па сваёй ахвоце зрабіла. Таму мы цяпер з табою заадно, цяпер мы з табою – адраджэнцы! Апа-зі-цыя! Цікава быць у апазіцыі! Захапляльна! Цяпер мы з табою на мітынгі разам

хадзіць будзем, разам з усімі крычаць на ўсё горла, скандзіраваць: “Жы-ве Ліцьвінія! Жы-ве Ліц-ві-ні-яяя!..”

Мне стала ніякавата. А што калі даведаюцца сябры, што я уцягнуў у нашыя шэрагі… муху? Падзівяцца, палічаць мяне дзіваком ці нават… Ат, якая розніца кім палічаць…

“Не палічаць, не хвалюйся, – супакоіла разважліва сяброўка-аднадумка, – бо і я магу прыносіць нейкую карысць. Яшчэ не ведаю якую, але прадчуваю, што карысць магу прынесці вялікую, нават неацэнную…”

“Пры табе хоць не думай ні пра што, – заўважыў я, адчуваючы сябе ўсё ж няёмка, ды няёмка ад таго, што ад яе не схаваеш свае думкі, – ты ж ведаеш пра ўсе мае думкі і планы, цябе не падманіш, не схітруеш…”

“Так, так… Бо і ў пасланні тым жа да карынфянаў сказана: “Не злоўжыву я тваім даверам і шчырасцю, ператвару ўсё ў добрае і шчаснае…”

Зноў шчыра падзівіўся:

“Табе вядома слова Божае?”

“А хіба ж яно пісалася толькі для людзей? Для ўсяго жывога на зямлі – і для лятучых, і плаваючых, і земнаводных…”

“Значыць, я яшчэ не да канца цябе ведаю?”

“Можа і так… – уздыхнула муха, але ў яе ўздыху я не пачуў ні шкадавання, ні папроку. – На ўсё воля Бога, на ўсё час і жаданне…”

Прыйшлося падняцца, схадзіць на кухню, уключыць газавую пліту, паставіць гарбатнік (а калі каву, то каўнік?), нарыхтаваць сабе кавы. Успомніў пра Мухіко і занёс ёй на люстру паўгарбатнай лыжачкі купленага ў краме вішнёвага сіропу…

“Дзякую, што не забываеш пра мяне, – адобрыла адраджэнка, – як угадаў маё жаданне…”

“Ласуйся на здароўе, набірайся сіл!..”

Кава падбадзёрыла, настроіла на дзелавы і рабочы лад. Але я не хацеў больш заігрываць са сваёй сяброўкай, не хацелася нічога думаць ні пра яе, ні пра сябе, хаця ж яна і папярэдзіла, што не будзе злоўжываць маім даверам, цікавіцца маімі думкамі – і патаемнымі, і грамадскімі, і наіўнымі…

Заўважыў, што яна радзей пачала звяртацца да мяне першай, чакала, калі я яе паклічу сам. А потым, калі я і сам не хацеў, каб яна чаплялася за маю думку ці покліч, то яна маўчала, як ведала мой настрой. І я ўжо прызвычаіўся да яе паводзінаў, так бы мовіць, прывык, навучыўся кіраваць сітуацыяй, і не адчуваў ужо няўтульнасці ад таго, што нехта падслухоўваў мае думкі, што гэта пагражае іх зразумець не так, як трэба, нават перавярнуць іх, перайначыць…

– Ты ведаеш такога – Лукіяна? – спытала ўголас Мухіко.

– Не, хто гэта такі? – насцярожыўся я.

– Не ведаеш, хто такі Лукіян? – здзеквалася з маёй недасведчанасці мая кватарнтка. – Гэта ж старадаўні рыторык і пісьменнік. Жыў ён каля 125 года да новай эры. Нарадзіўся ў Самасаце, што ў Сірыі. Выступаў са сваімі прамовамі ў Рыме, у Афінах. Ён высмейваў у сваёй сатыры як язычтва, якое аджывала свой век, так і хрысціянства, якое пачынала нараджацца.

– Адным словам, бязбожнік?

– Няхай будзе так, – згадзілася яна, – але мы будзем разглядаць яго не як атэіста, а пісьменніка…

– Цікава.

– Дык вось. Лукіян напісаў трактат “Пахвала мусе”. Азнаёміць цябе з гэтым тэкстам?

Мне нічога не заставалася рабіць, як даць на тое сваю згоду.

– Тады слухай... Табе будзе цікава пачуць, што старадаўнія гаварылі пра мяне, якія выказвалі думкі. Увесь трактат я табе прыводзіць не буду, хаця ён і не дужа вялікі, але вытрымкі нейкія прачытаю...

“Не малое месца сярод лятаючых займае муха, калі яе параўноўваць з камарамі, мошкамі і іншай крылатай дробяззю, якую настолькі велічынёй пераўзыходзіць муха, наколькі яна сама саступае пчале. І крыламі муха надзелена не па агульных мерках. Адным дадзена суцэльна зарастаць валоссем, другім жа – карыстацца хуткімі крыламі, – не, як конікам, стракозам і пчолам, з сятчаткі крылы ў мухі, крылы іншых гэтак жа грубыя, як грэцкае адзенне супраць тонкіх і мяккіх тканін індыйскіх. Да таго ж, калі хто пільна прыгледзецца – крылы мухі расквечаны, як у паўліна, калі яна, распластаўшыся, узмахвае імі пад промнямі сонца”. Ну, як, Антон сан?

– Цікава, – адгукнуўся я. – Чытай далей.

– Добра, слухаюся. “ І палёт мухі не падобны на хуткія ўзмахі кажана, не падобны на падскокванне конікаў ці кружэнне асы – плаўным паваротам імкнецца муха да нейкай мэты, якую намеціла ў паветры. І да таго ж яна ляціці не маўкліва, але з песняй, аднак не з варожай песняй камароў, не з цяжкім зумканнем пчол ці вос, страшным і пагрозлівым, – не, песня мухі настолькі званчэй і саладзей, як супраць трубаў і кімвалаў мядовыя флейты...”

Муха трошкі памаўчала, як давала мне час пераварыць пачутае, асэнсаваць, працягвала:

– “Што ж да іншых часцін цела, то галава мухі найтанчэй злучаецца з шыяй, лёгка паварочваючыся вакол, а не зросшыся, як у коніка; вырачаныя вочы з вялікай колькасцю рагавіцы: грудзі, цудоўна складзеныя, і лапкі, прарастаючыя вольна, без залішняй звязаннасці, як у асы. Чэраўца – моцнае і падобнае на панцыр сваімі шырокімі паяскамі і луской. Абараняецца муха не хвастом-джалам, як у пчалы ці асы, але губамі і хабатком, такім жа, як у слана; ім яна

адшуквае і хапае яду, і ўтрымлівае яе, моцна прытуліўшыся, быццам мацкі паліпа, хабатком. З яго паказваецца зуб, якім яна пракусвае цела і п’е кроў; п’е яна і малако, але салодкая для яе і кроў, і боль пакутніка не дужа вялікі. Шасціногая, але ходзіць толькі на чатырох, карыстаючыся двума пярэднімі, як рукамі. І можна бачыць муху, якая стаіць на чатырох і, як чалавек, трымае на вазе у руках што-небудзь з харчу...”

– Ты глядзі, – выказваю здзіўленне. – Сапраўды цікава...

– Яшчэ б... А далей слухай. “І яшчэ буду я гаварыць пра вялікі розум, калі пазбягае муха злоснага і варожага ёй павука: яна падглядвае за ім, які цікуе яе, каб зацягнуць у свае сеткі, і раптам адхіляе палёт, каб не папасціся, не аблытацца яго спляценнямі. Пра мужнасць і адвагу мухі не нам трэба гаварыць; яскравейшы з паэтаў – Гамер – не з львом, не з леапардам і не вепрам параўноўвае адвагу лепшага з герояў, жадаючы яго пахваліць, але з дзёрзасцю мухі, з бястрашшам і ўпартасцю яе націску. Ён так прама і гаворыць: не дзёрзкая, але смелая. Таму што, злоўленая, кажа паэт, яна не здаецца, але наносіць укусы. І ўвогуле так усхваляе паэт і захапляецца мухай, што не адзін толькі раз і не рэдка, але вельмі часта ўспамінае яе: так, толькі памянёная, яна ўпрыгожвае паэму. То расказвае паэт, як плоймамі злятаюцца мухі на малако, то расказвае пра Афіны, калі адводзіць яна стралу ад Менелая, каб не нанеслі яму смяротнай раны; параўноўваючы яе з клапатлівай маці, якая ўкладвае сваё немаўля, зноў супастаўляючы з ёю муху. Гэтак жа цудоўным эпітэтам упрыгожыў ён мух, празваўшы “моцнымі”, а рой іх называў “народам”. Не стаміўся яшчэ слухаць мяне, Антон?

– Ды не, ты ж цікавыя рэчы адкрываеш для мяне.

– Я радая, што табе падабаецца, – засмяялася Мухіко, – таму яшчэ трошкі паслухай... “Адно паданне расказвае, што ў старажытныя часы жыла-была Муха – цудоўнейшая жанчына, спявачка і з языком балаболістым, як млын, і былі яны разам з Селенай...”

ведаеш, хто такая Селена, Антон?

– Не, падкажы...

– Багіня месяца, закаханая ў прыгожага Эндзіміёна. Яна кожную ноч сыходзіць з неба, каб абдымаць свайго каханага юнака... “... і былі яны разам з Селенай закаханы ў аднаго і таго ж Эндзіміёна. І вось пастаянна яна будзіла юнака, лапочучы, напяваючы і пасміхаючыся над ім, – і так рассердзіла яго аднойчы, што селена ў гневе ператварыла жанчыну вось у гэтую муху. Таму і цяпер, успамінаючы Эндзіміёна, яна быццам зайздросціць сну, асабліва маладых і пяшчотных. Укус яе і смага крыві – знак не нянавісці, але каханне і пяшчоты, бо імкнецца яна, па магчымасці, адведаць ад усяго і здабыць мёду з прыгажосці...”

Мухіко зрабіла кароткі перапынак на колькі секунд, а потым працягвала:

– “Па сведчаннях старадаўніх, была таксама і нейкая жанчына, якую называлі Мухай, – паэтэса, прыгожая і мудрая, і другая яшчэ – слынная ў Аттыцы гетэра, аб якой камічны паэт сказаў: “Ну, укусіла Муха, дык да сэрца дрыжыкі працялі...” Альбо яшчэ – і ўжо, бадай. Апошняя вытрымка: “Вясёлая камедыя гэтаксама не гідавала і не закрывала доступ на сцэну імю Муха. Не саромеліся яго і бацькі. Мухай называлі нават сваіх дачок. Ды і трагедыя з вялікай пахвалой успамінае муху ў вершах:

Якая ганьба! Без страху муха на людзей
Імкне палёт адважны, хоча смерці іх.
І воі ніякавеюць перад дзідай ворага...

Існуюць яшчэ і асаблівыя мухі, якіх многія называюць “салдатамі”, другія ж – “сабакамі”, з суровейшым бзыканнем і хуткім палётам. Гэтыя даўжэй за іншых і ўсю зіму абыходзяцца без яды, але большай часткай хаваюцца пад дахам. Дзіўна яшчэ і тое, што мухі здзяйсняюць належнае для абодвух – і жаночага і мужчынскага родаў, папераменна ў іх выступаючы, па слядах сына Гермеса і Афрадзіты з яго змешанай

прыродай і двайной прыгажосцю...” Але я, Антон, спыняю свой аповед, бо, як і казаў той жа Лукіян, можна было пра муху расказваць і расказваць, але каб ты не падумаў, як пра тое кажа прымаўка, што я хачу з мухі зрабіць слана.

Мухіко мяне здзівіла. Я не ведаў, чым яна можа мяне здзівіць яшчэ, але ў адным я быў перакананы – межаў яе эрудыцыі няма. Не ведаў, што ў яе вобразе сустрэну такога цікавага і разумнага субяседніка...

Я канчаткова перастаў камплексаваць з гэтае прычыны. І мы цяпер мірна і палюбоўна ўжываліся ў нашай жыццёва-жыллёвай прасторы, не заміналі адно аднаму, не перабягалі адно аднаму дарогі, – хаця апошнім часам яна ў нас была адна, бо абралі мы яе назаўсёды…

Нам хораша было з ёю. Нам было пра што пагаварыць, чым падзяліцца.

І гэта радавала нас абодвух.

Частка трэцяя

1.

“Мухіко, а Мухіко, я пайду па сваіх клопатах, – падаў сігнал сваёй сяброўцы, спадзеючыся, што яна адразу пачуе мяне. – Ты дзе?”

“Там, дзе заўсёды, там, дзе я і павінна быць – на люстры”.

“Уключыць, як заўсёды?”

“Не, сёння не трэба… Не той настрой, Антон. Надоўга збіраешся?”

“Не ведаю. На гадзін чатыры адлучуся…”

Яна памаўчала трохі, а потым папрасіла:

“Я не хацела б, каб ты сёння прыйшоў позна. Ці зможаш ты прыйсці не пазней трынаццаці гадзінаў?”

Клопатаў, здаецца, вялікіх у мяне не было, але і не з рукі было пытацца-цікавіцца, чаму яна просіць пра такое. Але раз просіць, то, мусіць, так і трэба. Некалі ж і Яніна, здаралася, прасіла мяне прыйсці ў пэўны час дадому, а я мог і забыцца, загалуніўшыся нечым, пра дадзенае слова… А тут як быццам нешта іншае, тут быў нейкі іншы выпадак і абавязак, толькі вытлумачыць яго не мог.

“Добра, роўна а трынаццацтай гадзіне я буду дома, – прыйшлося цвёрда паабяцць мне, нават і на люстру кінуў позірк, як быццам хацеў Мухіко ў вочы паглядзець, даказаць, што не хлушу, што не забудуся на абяцанае, але кватарантку не ўбачыў – мусіць, схавалася. – Не сумуй без мяне, усё будзе добра…”

Адказу не пачуў.

Нешта здарылася з маёй госцяй, а што, не ведаў. Няўжо і ў яе бывае кепскі настрой? Ведаў, што ў двукрылых настрой залежаў ад надвор’я. Але ж на дварэ было сонечна – промні зазіралі ў вокны, адбіваліся нават на люстру. Тады можа муха прадчувае перамену надвор’я, ваганні атмасфернага ціску дзейнічаюць на яе?

Ціха прычыніў дзверы, як бы баючыся патрывожыць яе спакой.

На пляцоўцы сустрэў “жырыноўскага сокала” – Івана Трафімавіча, ветэрана вайны, адстаўнога афіцэра недзе з-пад Тулы родам, а прыехаў жыць на Беларусь, у Гомель. І пенсію атрымлівае вялікую, не тое, што нашы гаротныя былыя даяркі і паляводы, якія ж і кармілі афіцэраў той жа савецкай арміі. Ганіць і зневажае ўсё беларускае, расейскі свой гонар і пыху дэманструе.

– По делам опять, по делам? – яхіднічае адстаўнік, з’едліва ўсміхаецца.

– Па справах.

– От не отучат вас от этого мужицкого языка, коверкаете красивую нормальную русскую речь, стыдно за вас – интелигентный умный, казалось бы, человек, при галстуке, а вот когда откроете рот… Стыд и срам.

– Кожнаму казлу – па пары рагоў.

– Сам ты козёл! – не вытрымлівае абразы былы афіцэр, маёр запаса. – Мало вас стреляли, мало… Но ничего, ничего, президент научит вас уму-разуму. Правильно он сказал, что тот, кто разговаривает по-белорусски, как правило, ничего не умеет делать. Националисты! Фашисты!

Больш казаць яму, майму і нашаму ворагу, што-небудзь ахвоты не было. Хіба ж яго пераканаеш у чым? Ён працаваў у газеце “Сокалы Жырыноўскага” і з усё апантанасцю і расейскай страснасцю, непрымірымасцю да іншай думкі і становішча, на старонках роднай газеты абліваў брудам усё беларускае, здзекваўся з нацыянальных святыняў, – і нішто яму за такую агрэсію і абразу не пагражала. Такога закону не было. А хаця б і быў, то ніхто яго не прымяняў бы на практыцы. Асудзілі б найперш таго, хто падаў бы такую скаргу…

Мы разышліся як у моры караблі, каб праз дзень-два зноў сутыкнуцца-сустрэцца на лесвічнай пляцоўцы, і выслухаць зноў яго параносвы…

Божа, на сваёй роднай зямлі адчуваць сябе абражаным і цярпець выпады ад недавумкаў, цярпець здзек ад чужынцаў? Чаму на стыку двух стагоддзяў і тысячагоддзяў нельга знайсці на іх кару? Чаму ў іх, у людзей суседняй дзяржавы, такія імперскія замашкі, заваёўніцкія інтарэсы і прэтэнзіі? Мы іх пусцілі за стол, а яны з нагамі на покуць. Рассяліліся па нашай зямлі, і яшчэ хочуць стаптаць нашыя душы сваімі бруднымі ботамі. Не прашу нават пакарання, а прашу, каб усяліў Бог у іх расхрыстаныя бязбожныя душы і сэрцы разуменне і розум, наўчыў не лезці ў чужую царкву са сваімі крывавымі мячамі… Чаму і да сённяшняга часу знаходзяцца паслядоўнікі Пётры Першага, які нарабіў гвалту ў Полацкай Сафійцы, пасекшы з Меншыкавым

уніяцкіх святароў?

Высака ў небе рэактыўны самалёт (якой дзяржавы?) прачырыў на небе белую доўгую паласу.

Сонца яшчэ па-летняму было цёплае і ласкавае. Хто хадзіў у тэнісках і кашулях ці сукенках, хто ў касцюмах. Ішоў сваёй сцяжынай – тратуарам да будынка абласнога ўпраўлення адукацыі, а з галавы не выходзіў раскормлены твар адстаўніка-суседа Меншыкава. Як злы лёс – у самадзержца быў памочнік Меншыкаў, і тут, у мяне, за сцяной… Адкуль у яго душы столькі атруты?

Начальнік упраўлення Барыс Яфімавіч, калабок, шчокі блішчаць, вочкі бегаюць, не спыняюцца ні на чым, расказвае мне як наіўнаму пачаткоўцу ў журналістыцы:

– Волнует областное управление эта тема… Но белорусские школы не сокращаются, а наоборот, увеличиваются. Уже на сегодня в области восемьдесят процентов белорусских национальных школ…

Ці я дурны ці глухі, ці Барыс Яфімавіч так навучыўся хлусіць ад свайго кіраўніка Лажава і Галвера, самага галоўнага хлуса, ці можа я не туды прыйшоў, куды мерыўся, але мне зрабілася прыкра ад яго слоў. Іван Меньшыкаў хоць у адкрытую мне гаворыць, што я ніхто ў сваёй краіне, а

галоўны адукацыйнік вобласці лічыць мяне за дурня і ўсміхаецца яшчэ пры гэтым, несучы несусветнае глупства… Генацыд ідзе, знішчэнне, а ён мне пра “восемдзесят працэнтаў”…

Якая ж можа далей гамонка? Адкрытая пагарда. І што мы, аматары таварыства беларускай мовы, можам супрацьпаставіць такім чыноўнікам? То напачатку вясны, як быў у парламенце Зянон Пазьняк, як вёў рэй Станіслаў Шушкевіч, як кіраваў рэспубліканскім таварыствам беларускай мовы Ніл Гілевіч, то тады неяк прыслухоўваліся, усе стараліся пераходзіць на родную мову і радасць была ва ўсіх, што сваё роднае вяртаем…

А потым як які нячысцік падножку паставіў.

Як галёкнуў антыбеларус на ўсе брыгады, так і пачалі цурацца свайго, як ад роднай матулі ацураліся адначасова, зноў пачалі “чёкаць” і “рёкаць”, але не ва ўсіх тое выходзіла правільна, як і ў таго, хто ніяк не можа і па сёння вымавіць правільна, як ні стараецца, а ўсё роўна атрымліваецца “жэншчыны”…

І зноў родная мова стала папялушкай, на задворках ёй чыноўнікі месца вызначылі, хаця быццам бы і па вялікім законе яе ўраўняць павінны з суседняй, нялюбай. Як бы не так! Пятлю на шыю накінулі, задушыць саўсім ужо хочуць…

Яшчэ схадзіў у бібліятэку, глянуў у чытальнай зале апошнія газеты, але тых, што былі мне па душы, бібліятэка не выпісвала – не быў дадзены дазвол і грошы. І прыкмеціў, адчуў па сваім настроі і ўнутраным трывожным адчуванні, што як толькі я сышоў з дому, мяне пастаянна прыгнятала нейкае незразумелае прадчуванне, а пад грудзі шылася пачуццё трывогі. Не мог вызначыць толькі, адкуль бралася тая трывога. Успомніў, што даў абяцанне Мухіко прыйсці дадому а першай гадзіне дня. Быў яшчэ толькі поўдзень. Калі яшчэ завітаць па дарозе ва ўнівермаг і купіць чорнага чарніла для маёй кітайскай аўтаручкі, – то акурат у намечаны час я і з’яўлюся дадому, пераступлю парог кватэры…

Вярнуўся а трынаццатай. Калі ж адчыніў дзверы, то пачуў пранізлівы і тонкі крык:

“Антон, ратуй! Я блізка ад смерці. Ратуй!…”

“Дзе ты, Мухіко?! – устрывожыўся я, не ведаючы, у якую бяду яна трапіла. – Дзе?”

“На кухні, над газавай плітой, у кутку. Павук-жырыновец мяне…”

Кумельгам кінуўся на кухню. У кутку, у нябачнай павуціне (адкуль яна і ўзялася, я ж зусім нядаўна

вычысціў усе куткі і закуткі – не люблю, калі павучынне ў хаце), чорны павук ашчаперыў лапамі маю кватарантку, вострым хобатам імкнуўся пранізаць бакавіну…

“Ра… Ант.. “ – ужо не магла гаварыць муха, вочы заплюшчыла, здавалася ў палон крывапійцу.

Каб не задушыць абодвух, я прыцэліўся і пстрычкай збіў павука з мухі. Ён адляцеў да другой сценкі, ударыўся аб яе, упаў на падлогу…Мухіко была ледзьве жывая, амаль не дыхала. Я ўзяў пусты карабок з-пад сярнічак і паклаў яе туды.. А карабок аднёс і паклаў на плафон люстры – пад самую столь.

“Жывая?”

“Здаецца, жывая… Каб ты спазніўся на колькі секунд, то… Дзякую табе. У другі раз мяне ратуеш…”

“А калі першы?”

“Калі ўпусціў у фортку…”

“А-ааа…”

“Капні мне кроплю вады… абмыю раны. А чаму ты павука не забіў? – спахапілася яна, як спалохалася, як баялася, што зноў да яе чапіцца пачне. – Ён жа забойца…”

“Думаю, што яму больш ужо не захочацца ганяцца за табою. Але людзі павукоў не забіваюць – не прынята такое рабіць… “

“Гэта яго падгаварылі іншыя мухі. Зайздросцяць мне ў нечым… “Запанела”, гавораць, з чалавекам пасябравала, вылучыцца быццам хачу… Што яшчэ сказалі, – што я мару быць прэзідэнтам і вылучу сваю кандыдатуру. Ну і нацкавалі на мяне павука. Я і не падазравала нічога, там і павучыння не было, я ўсю кватэру абследавала, а ён спадцішка накінуў на мяне сваю сетку… І папалася, дурная. Яшчэ раз дзякую за вызваленне. А таму цяпер я перад табой у неаплатным

даўгу. Рабі са мной што хочаш...”

Я засмяяўся ўголас, усеўшыся на канапу:

– А што я з табою магу зрабіць? Я і так зрабіў шмат – прыручыў цябе, наўчыў размаўляць, далучыў да грамадскай і палітычнай дзейнасці.

“Гэтага мала... Я хачу быць карыснай агульнай справе. А хочаш, я стану для цябе тваім другім вокам і вухам, сведкам тых падзей, якія ніхто не можа бачыць?”

“Як гэта?”

“А так... Бачу, ты мяне вельмі недаацэньваеш. Гэта нічога, што я папалася павуку... Ды я і не папалася, гэта чыстай вады дыверсія. Запланаванае забойства. Але я больш не пападуся ніколі. І ў гэтым дапаможаш мне ты.”

“Я? Якім чынам?”

“Ты, і толькі ты. І не толькі ты, дарэчы. А яшчэ і Саяма сан. Той, пра якога ты мне расказваў.”

Я не разумеў. Пры чым тут мой японскі сябар? І калі я расказваў ёй пра сваю эміграцыю, пра “Чорную пантэру”? Чытала мае ўспаміны, калі я спаў ці думаў пра той час? Як, якім метадам яна дамаглася дабрацца да маіх думак? Якім дарам яна валодае? Пытанні адныя нараджалі другія, а адказаў на іх я не знаходзіў...

“У цябе ёсць далькажык, што ён падараваў? – дапытвалася далей у мяне муха. – Маленькі такі – з карабок запалак.”

“Ёсць. Я ім амаль не карыстаюся. Не было вялікай патрэбы.”

“Цяпер ёсць патрэба і нагода. Пільная нагода. Пазвані яму, скажы, што яго хоча праведаць адна госця – тэбээмаўка і бэнээфаўка. Скажы, што мяне ён павінен узброіць мікравідэакамерай з мікрафонам. Усё гэтае начынне ён павінен умацаваць на мне. На мае вочы. Я

потым буду шныраць усюды, дзе неабходна будзе нашаму руху.”

– Хочаш стаць шпіёнкай? – не вытрымліваю і пачынаю гаварыць уголас. “Антон сан! Гавары са мною ласкава і пяшчотна. Я якая ні ёсць, а ўсё ж паненка…”

– Выбачай, занесла, – апамятаўся, адчуўшы сваю віну перад ёю. – Я забыўся спытаць, а адкуль ты родам – цікава мне ведаць…

“Хіба ж я не казала? З Мухаўца я, што на Берасцейшчыне. Выбачаю табе. Дык як ты глядзіш на маю прапанову, Антон? Праўда будзе здорава, га?”

А я ўсё адно не цяміў. Якой камерай яе неабходна забяспечыць? Што, яна фільмы здымаць будзе, відэакліпы? І як завезці яе туды, у далёкую Японію? На чым?

“А ні на чым. І замежны пашпарт мне не трэба, як табе. Толькі каб паскорыць справу і час – ты мяне павінен завезці на аўтобусную станцыю, адкуль ідзе аўтобус у аэрапорт”.

– І – што?

“Як што? – дзівілася з маёй недасведчанасці Мухіко. – Я сяду ў аўтобус. Ён завязе мяне ў аэрапорт. Там я перасаджваюся ў самалёт. Добра будзе, калі гомельскіх дзяцей з чарнобыльскай зоны павязуць у Варшаву, то я тады прамым рэйсам дабяруся да Токіо. А так трэба ляцець праз Маскву, чаго мне вельмі не хочацца. А там я дарогу да Саямы знайду, абы ён даў згоду на нашую аперацыю…”

– Ці то мне сніцца, ці не сніцца, ці так і ёсць і сапраўды – злучыла нас з табой крыніца, злучыла нас на ўсе гады, – прадэкламаваў я ўголас свой жа, некалі даўно напісаны, верш да Яніны.

– Не сніцца, усё адбываецца на яве…

2.

Я ўсё думаў і не пераставаў думаць, што жыву ў нейкай чароўнай казцы, і што ў ёй выконваю нейкую, хаця і сам не ведаю якую, ролю. Які чараўнік наладзіў такі цуд, укінуў мяне ў іншае вымярэнне, у віртуальны свет, надзяліў мяне і маіх суразмоўнікаў незвычайным дарам? Але прыйшлося змірыцца і з іншай высновай і пераканаўчым вынікам – ды ніякага цуду і казкі няма, я жыву ў рэальным свеце, проста на маіх вачах ажывала жывая рэальнасць дзівоснага і чароўнага свету, да якога я цяпер маю самае непасрэднае і актыўнае дачыненне…

“Ты любіш мроі, жывеш летуценнікам, – вось і дамроіўся, – тлумачыць мне маю незразумеласць і здзіўленне Мухіко. – Такая твая планета. Так што сам сабе і павінен падпарадкоўвацца. Не мне, а сабе. Таму бяры, дружа мой дарагі, далькажык. Узяў? Вельмі добра. Набірай цяпер нумар Саямы. А далей ведаеш, пра што гаварыць…”

Я ледзьве адшукаў яго: схаваў на антрэсолі перад уваходам на кухню – засунуў у правы вугал, загарнуўшы яго ў рознае рыззё і прычындалы: каб не кінулася ў вочы рабаўніку-зладзею, калі залезе выпадкова ў кватэру – хаця што ў мяне было рабаваць, – амаль голыя сцены. Ды шафа, крэслы, ложак, паліца з кнігамі…

Паклаў далькажычак на стол. Разгарнуў, як блакноцік.

На яго адразу ж села Мухіко, задрыгала неспакойна нагамі, крыло аб крыло пацерла, задрыжэла ад задавальнення.

“Ну, давай, не марудзь, – прыспешвала нецярпліва муха, – такія справы трэба рашаць хутка, не раздумваючы…”

Панаціскаў на патрэбныя кнопачкі з лічбамі, чакаў. Праз секунд колькі на табло высвеціўся матавы экран і з ідэальнай выразнасю я ўбачыў буйным планам твар Саямы.

– Прывітанне, Саяма сан! Гэта Антон. Пазнаў?

– Здароў быў, Антон сан! Пазнаў. Чаго так доўга не званіў. Я сам набіраў цябе, ды ты нешта не адказваў.

– З сабой не нашу твой падаруначак, баюся згубіць. А вось цяпер надарылася нагода пагаварыць.

– Якая нагода? Што трэба, Антон сан, гавары?

– Памятаеш, ты мне абяцаў-гаварыў, што можаш камара ці муху падкаваць?

– Помню. І што? Спатрэбілася падкаваць камара?

– Не камара, а муху. І не падкаваць, а… Нас ніхто не можа падслухаць?

На другім канцы нешта піснула, і Саяма супакоіў мяне:

– Цяпер – не. Закадзіраваў лінію. Што ж за пільная патрэба, спадар Антон?

– Трэба аснасціць сучаснай звышсакрэтнай апаратурай муху, з якой мы пасябравалі. Ужывіць у яе вочы відэакамеру з мікрафонам.

– Яна сама таго хоча?

Я паглядзеў на Мухіко.

“Жадаю! Сама жадаю! – яна ўзляцела і зрабіла над галавой колькі кругоў. – Гавары хутчэй, не марудзь!”

– Так. Яна пацвердзіла. Яна і сама пра тое скажа. Але ці магчыма такое, Саяма сан?

– Скажу шчыра – справа не вельмі складаная. Калі не простая. Думаю, што мы зробім усё неабходнае. Разумею, што гэта будзе не забава, а неабходная рэч для агульнай справы… Так што выпісвай камандзіровачку. Як яе завуць хоць?

– Мухіко! Мухіко сан.

– Харошае і прыгожае імя. Я буду чакаць яе у такійскім аэрапорце праз тры дні. Бачыць яна мяне на экране?

“Бачу, бачу! – усклікнула муха, сядаючы мне ўжо на плячо (пасмялела ці рашыла зрабіць мне прыемнае?). – Пазнаю яго сярод мільёнаў людзей. Тым больш, што ў яго кепка з пяром дзівоснай птушкі, якая ніколі не есць мух.

– Яна запомніла цябе, Саяма сан! Чакай! І – дзякую!

Мы перакінуліся яшчэ некалькімі словамі, падзяліліся навінамі, пажадалі адзін аднаму поспехаў.

– Праз дні чатыры мы выйдзем на сувязь. Сігнал ты пачуеш, і будзеш бачыць тое, што будзе бачыць Мухіко…

– Буду чакаць ад цябе вестак.

– Бывай, дружа! Поспехаў!

– Да пабачэння!

3.

Чамусьці, сам не ведаю, чаму, але з’явілася неадольнае жаданне пазваніць ёй, Яніне.Пасля кароткага вагання набраў патрэбны нумар.Спачатку пачуўся вясёлы смех, потым, праз нейкі час, яна прыставіла слухаўку да вуха:

– Слухаю вас! Але! Не маўчыце, слухаю…

Я не мог ёй сказаць ніводнага слова. Бо ўсе яны здаваліся недарэчнымі і няўклюднымі. Галоўнае, што я пачуў яе голас – некалькі слоў. Націснуў тут жа чырвоную кнопачку.

“Навошта ты гэта робіш?! – дакараў ужо самога сябе. – Яна ж ад цябе далёка-далёка, за тысячы кіламетраў, і не да цябе цяпер ёй, мо і выкінула цябе са сваёй памяці і сэрца, а ты вярэдзіш ёй раны…”

Нехта другі, больш стрыманы і строгі ў сваіх пачуццях, лупцаваў мяне, дакараў, папракаў, абзываў рознымі словамі і выразамі, каб засаромеўся я свайго ўчынку і не дзяцінеў, не ўпадабляўся таму неразумнаму дзіцёнку, што шкадуе аб страце сваёй любімай цацкі...

Мне і сапраўды стала сорамна і прыкра за самога сябе. Ну навошта, сапраўды, трывожыць яе, навошта назаляць, напамінаць пра сябе? Адно хіба радавала, што яна не падумае, не здагадаецца, што званіў я. Бо нікому ж у свеце яна не давала свой нумар. Бо ніводнага разу не званіла мне па звычайным тэлефоне, нумар якога яна ведала, памятала...

– Ну, што, Мухіко-сан, можна і збірацца. Дазвол дадзены. Што ад мяне яшчэ трэба?

“Табе трэба толькі з’ездзіць на аўтавакзал. Разам са мною. А што мне збірацца – я, як тая піянерка з чырвоным гальштукам – заўсёды да ўсяго гатова! Толькі трэба дакладна ведаць маршрут і час вылету самалётаў. Але то ўжо не твой клопат – я з усім спраўлюся сама.

Адвёз я муху, як і прасіла, на аўтавакзал.Падышоў да аўтобуса, што кіраваўся ў аэрапорт. Яна выпырхнула са свайго сховішча (і сам не ведаю, дзе размясцілася), крыкнула мне ва ўвесь свой мушыны голас:

“Дзякую, дружа! Цяпер я разбяруся з усім сама, і дабяруся да намечанага месца. Мухіко сан стане “зайцам”. Ты чуў калі такое? От бедны заяц, дастаецца яму і ад паляўнічых, і ад ваўка, і ад казачнікаў… Так, праслухай, Антон, інструктаж. Паводзь сябе добра. Не пі гарэлкі, Яна і так табе шмат нарабіла бяды… Не забудзь, як выходзіш з кватэры, выключаць святло. Пра ваду не забывай. У цябе кран сапсаваны ў ванным пакоі, сантэхнікаў выклічы. Не забывайся купляць хлеб, а то раніцай заўсёды хочаш перакусіць, і крыўдуеш на сябе, што вечарам пра яго забыўся…”

“Акурат як Яніна інструктуеш мяне. Яе словамі гаворыш…”

“А я і ёсць… Ой, што яшчэ? Не забывай заплаціць за газ і ваду. Не рабіся бамжом, а то пры новай уладзе вертыкальшчыкаў можаш апынуцца на вуліцы… А яны толькі і шукаюць прычыну, каб паквітацца з табою за твае нацыяналістычныя адхіленні… А бытта і сам не ведаеш…”

“Ведаю, і не толькі здагадваюся… Слухаюць мяне штодзённа, у слухаўку дыхаюць перагарам. Мне нават адзін кэдэбіст пад п”яную руку (а мо і не пад п”яную, а спецыяльна) гадзіннік свой наручны падараваў. Дык я паклаў яго побач з магнітафонам, які выдаваў пастаянны запіс: “Кэдэбісты і мянты – прыдуць вам усім кранты!..” Праз тры дні мой гадзіннік зусім знік – нехта з хаты ўкраў. А ў хаце ўсё цэлае, і дзверы не выламаныя. Во працуюць, хлеб недарма ядуць…”

“А ты кажаш…”

“А я кажу…”

“Ой, Антон сан, аўтобус адпраўляецца. Бывай. Чакай мяне! Паляцела я! Цалую!..”

“Ого – і палюбоўніцай ужо стала?”

“Стараюся. Але то толькі пачатак. Як Алачка спявае? “То ли еще будет, ой-ёй-ёй!..”

“Паклон Японіі! Кланяйся Саяме. Поспехаў табе!”

“Дзякую! Лячу-ууу!..”

Бз-зз-ззззззз! …зз-ззззз!..

… Дадому чамусці ісці не хацелася.

Было яшчэ ўсяго дзве гадзіны па абедзе.

Мне стала маркотна, акурат так, як я праводзіў некалі Яніну ў яе камандзіроўкі-паездкі. У мяне і было такое адчуванне, што я праводзіў не Мухіко, а яе, Янінку.

Захацелася схадзіць за Сож, дзе на зялёнай яшчэ пахкай лугавіне было льга пасядзець-паляжаць, падыхаць пераспелымі травамі і дзікім часнаком. Там яшчэ палымнеў блакітам, як у жыце сінія валількі, цыкорый.

Церпка патыхала мацярдушкай і дзікім кменам.

У нізіне стаяла некалькі копаў свежага сена – скошанай і высушанай атавы – цыганы з бліжэйшай Якубоўкі рыхтавалі для сваіх коней на зіму корм.

Адна капіца стаяла воддалеч, а мо і не капіца, а проста куча сена, што засталося, што не скінулася ў вялікую капу ці стог, – і яна паклікала мяне ў свае абдымкі.Не ўтрымаўся, паваліўся ў яе, і праваліўся ў асалоду, у небыццё, у свае дзіцячыя сны і мроі, у сваё вясковае жыццё, калі тата з матуляй бралі мяне на сенакос, калі жыццё было суцэльнай казкай і ўсё наўкола здавалася казачным і непаўторным; калі кожны дзень адорваў мяне дзівосным адкрыццём ці незвычайнымі падарункамі – новымі і новымі старонкамі, – і я на ўвесь свет пагатоў быў закрычаць:

– Божа! Чым аддзячыць Табе за гэтую радасць і асалоду? Што яшчэ саладзей у нашым жыцці можа быць, як не яднанне з прыродай, зямлёй і небам?..

Мне падалося, што я ляжаў на крылах нейкай вялікай і дзівоснай птушкі, якая несла мяне некуды ў новую і незвычайную краіну, несла менавіта туды, куды і жадалася мне, хацелася, куды я і імкнуўся ўсё сваё жыццё… Як імкнуўся ў Індыю, да чараўніка кіно Раджа Капура, да цудоўных і пранікнёных мелодый, якія нарадзіліся на фундаменце тысячагадовай рэлігіі, на веданні душы чалавека і яго святога прызначэння. Як імкнуўся ў краіну ўзыходзячага сонца, дзе рэлігія была культам культуры, дзе культура была культам рэлігіі; дзе чалавек не бачыў пад нагамі калюжыну і бруд, а бачыў у ёй зоркі і радаваўся дзівоснаму нечаканаму спалучэнню; дзе на пачатку першага тысячагоддзя быў пабудаваны храмавы ансамбль Ісэ; у 1503 годзе ў Кіёце ўзведзены храм Фенікса ў манастыры Бёдоін; у перыяд

Эды – у прэфектуры Сага – нарадзіўся замак Хіконэ…

А раннія паэтычныя помнікі восьмага стагоддзя “Кодзікі”! А анталогія “Ман”ёсю”, якую яшчэ называюць “Збор мірыяды пялёсткаў”!..

Я плыў, я ляцеў і быў у становішчы бязважкасці, і радаваўся такому незвычайнаму адчуванню, і ведаў, перакананы быў, што прыйшло маё новае нараджэнне, наступіў час майго перараджэння, – што я павінен, вымушаны нават, як некалі мой добры сябар вужык, скінуць з сябе непатрэбнае адзенне, сваю скуру і стаць ў нейкай новай сваёй якасці, у новым сваім “я”…

Ведаў, што гэта заўсёды балючы працэс, які пранізваў усё цела, – і тады я быў на мяжы паміж смерцю і жыццём, паміж небам і зямлёю, паміж агнём і вадою, спаміж Сатаной і Богам, паміж ноччу і днём, спаміж Каханнем і Нянавісцю… Так як яно было тады, калі я быў Антонам Клімовічам з Пецькам-Джо бацькавым лесе, калі быў у пякельным раі ў сховішчах сусветных скарбаў на Пакрову, калі лётаў са сваёй каханай, той, незямной, Янінай, на планету Ахутавана…

Мяне трызніла, мяне пранізвалі маланкі, я кідаўся, як у гарачцы з боку на бок, скрыгатаў зубамі ад невыноснага болю, крычаў, клікаў некага на дапамогу і не мог даклікацца, упіраўся нагамі ў зямны шар і абдымаў яго рукамі, учапіўшыся ў яго з усяе сілы, каб не згубіць, каб не адарвацца і не ўзляцець у блакіт неба і не згубіцца там у прасторы часу, у плойме зорак, мелодый надзеяў і спадзяванняў…

І ў гэты ж час да мяне прыходзілі святыя радкі з адзінай кнігі, і нехта чытаў мне іх на вуха, чытаў спакойна ціха-патаемна, на распеў, як некалі бабуля расказвала мне, хвораму, ці то казку, ці шаптала малітву:

“Калі кіпела сэрца маё, калі раздзіралася нутро маё, – тады я быў невук, і таму не разумеў: як быдла я быў перад табою.

Але я заўсёды быў перад Табою; Ты трымаеш мяне за

правую руку. Ты кіруеш мной парадай Тваёй, і пасля прымеш мяне ў славу. Хто мне на небе? і з табою нічога не хачу на зямлі. Зняможаная плоць мая і сэрца маё; Бог – цвярдыня сэрца майго і частка мая навек...”

І тады ж я, звязаны сваёй зямлёй і Богам яе, звяртаюся да Ўсявышняга: “Мы – беларусы, зрабіліся пасмешышчам у суседзяў нашых, зняважаннем і стыдобай у акаляючых нас.Дакуль, Госпадзе, будзеш гневацца бесперапынна, будзе палаць рэўнасць Твая, як агонь?!Пралі гнеў Твой на народы, якія не шануюць і не ведаюць Цябе, і на царствы, якія імя Тваё не заклікаюць...”

І пачуў Бог маю малітву, і згусціліся-згрувасціліся воблакі на светлым бязвоблачным небе. І бліснула зыркая маланка, і загрымелі магутныя грамы.

Тады ж, адразу, і паліў дождж, – на ўсё наваколле, на лугі і палі, на мяне, наэлектрызаванага так, што вось-вось з мяне гатовы быў успыхнуць пякельны агонь і ўзгарэцца зыркім свяцільнікам, каб і знаку пасля не засталося ад мяне, і парушынкі...

4.

Кроплі дажджу падалі на мяне і сычэлі як злыя гадзюкі.

Але я чамусьці застаўся жывы...

Значыць, Бог дараваў мне новае, не ведаю, якое і па ліку ўжо жыццё, натхніў і блаславіў на новыя ўчынкі, уклаў у мой розум новыя жаданні, у сэрца – новыя рытмы, у душу – полымя барацьбы і змагання, непакорнасці ўлады Сатаны і Цемры... І таму я дзякую Яму, значыць, я раблю тое, што трэба Яму, трэба Сусвету...

“Божа, Ты і ззаду, Ты – і спераду, і знізу, і – зверху; абдымаеш мяне, і кладзеш на мяне руку Сваю. Калі я іду, ці адпачываю, Ты ахутваеш мяне, і ўсе мае шляхі і

думкі вядомы Табе. Яшчэ не нарадзілася слова на языку маім, а Ты яго ведаеш ужо, Ты, Госпадзе, ведаеш яго дасканала. Дзіўныя для мяне паводзіны Твае, – высока не магу спасцігнуць іх!..”

Дзякую, Божа, дзякую, дзякую…І не стамлюся ніколі дзякаваць Табе, і ўслаўляць імя Тваё!

На мяне тут жа абрынуўся цёплы і ласкавы, спакойны і пяшчотны, дождж.

Ён паліў спорна і густа. А я падстаўляў яму твар свой, губамі кроплі лавіў, глытаў і тушыў агонь, што гарэў ува мне, у сэрцы і душы, у сасудах, дзе амаль што не закіпала кроў і кіпнем гатова была разбегчыся-расцячыся па венах і артэрыях…

Я, як малы, радаваўся дажджу і прыпяваў сам сабе:

Дожджык, дожджык, сыпані,

бабу з поля прагані!..

Я вымак увесь да рубчыка, да апошняй ніткі, і не адчуваў таго. Як з пякельнай парылкі нырнуў у басейн з халоднай і чыстай вадой, радаваўся асалодзе астывання, асалодзе вяртання ў натуральнае становішча, адчуваючы адначасова: арганізм мой ачысціўся ад рознай поскудзі, ад рознай брыдоты, што загнаў ці загналі ў розныя гады…

Радаваўся, што ў мяне, пяцідзесяцігадовага чалавека дзіцячы арганізм, які не зведаў яшчэ ні атрутнага паветра, што забрудзілі вярхоўнікі, дабіваючыся перамогі камунізму, запаскудзілі свінячым і чалавечым гаўном чыстыя азёры, рэкі і моры; радаваўся, што магу пражыць яшчэ не адну сотню гадоў у тым жа брудзе, што сам сабе падрыхтаваў чалавек…

Я не рухаўся і быў як усё роўна нежывы, ляжаў крыжам на сене, ушыркі раскінуўшы рукі, падставіўшы небу самога сябе – для прасвятлення, для падзарадкі, для наталення нектарам Боскай энергіі.

Я ажываў, я нараджаўся, я прыляцеў з аблокаў і апусціўся на зямлю.

Калі ж сеў, схіліўшы галаву на грудзі, адчуў – страшэнная стома авалодала мною. Ведаў, што тое ненадоўга, на некалькі хвілінаў. А каб пазбавіцца ад рэшткаў слабасці, задраў уверх галаву, заплюшчыў вочы і з усяе сілы крыкнуў у неба:

– А-ааа-аааа!.. а-ааа-аааа!..

І мой крык патануў у мроіве дажджу, зглух у тугіх промнях, – яго ніхто і не пачуў…

Апошнія струмені амывалі мой твар, выраўнівалі, падганялі маю тэмпературу цела да той, што меў пастаянна кожны чалавек. Я ж таксама імкнуўся ім стаць, каб выканаць тое, што было мне наканавана…

Калі перастала бунтаваць мая душа, калі спыніліся дрыжыкі па ўсім целе, калі лёгкія ўвабралі ў сябе водар атавы, – у тое ж асамае імгненне і перастаў ісці дождж.

Мне падалося, што яго зусім і не было – сена, на якім я ляжаў, было сухое і пахкае, патыхала разнатраўем, а адзенне на мне адразу пасвятлела. Адзінае, што ад мяне ішла пара, – як ўсё роўна хто затушыў касцёр вадой.

– Цыганскі дождж прайшоў – ліў, ліў, а ўсё сухое, – стаяў каля мяне чарнявы вясковец – у ботах-гумовіках, з граблямі і віламі, мусіць, з Якубоўкі. – І ты, бачу, сухі…

Ён усміхнуўся, паглядаючы на мяне, потым прысеў побач, спытаў:

– Мо ў цябе, чавэла, закурыць ёсцека, га?

Я адмоўна пакруціў галавой. Яшчэ не было сілаў гаварыць, але і размаўляць з ім жадання вялікага не было – некага напамінаў мне сваім візглівым голасам, як што перашкаджала ў горле.

– А шкада, сваю “прыму” дома забыўся…

На плячо мне села шэрая муха.

Не зганяў яе, хаця ведаў дакладна, што гэта не Мухіко, а толькі родзічка яе, ды і дужа далёкая. Ад яе не сыходзіла ні сігналаў, ні гукаў, ні поклічу. Як і ад усіх мух, што лёталі побач з намі, з’ўлялася толькі раздражненне, што надакучвалі сваім гудзеннем… І тады ж падумалася: “Цікава, а дзе ж цяпер мая Мухіко? І што яна парабляе ў такі час? Што парабляе цяпер Яніна? На якіх шыротах і мерыдыянах яна праводзіць свае вопыты над тымі, іншымі, загадкавымі крылатымі стварэннямі?”

5.

Яніна, Яніна…

Не ўпісаліся мы ў нашае супольнае жыццё, не зразумелі адно аднаго. Яе прыцягвала біялогія, клеткі насякомых, раслінны свет. Стала кандыдатам біялагічных навук, яе запрашалі ў замежныя Акадэміі біялогіі – у Лондан, у Вашынгтон, – прапаноўвалі высокія пасады, самастойную працу па распрацоўцы яе тэмаў.

Невядома чаму, але Яніна зацікавілася мухай цэцэ, – шкодным стварэннем, якое – ці якая – у Афрыцы знішчае жывёл, ад чаго з голаду выміраюць цэлыя пасяленні і плямёны…

У яе была гатовая доктарская, у якой яна даказвала стварэнне (нават у штучным асяроддзі) антымухі на-на, якая здольна перамагаць муху-забойцу, і не толькі перамагаць, а і знішчаць яе.

Чаму яе прыцягваў Ніл, чаму яна зацікавілася флорай і фаўнай Егіпецкай ракі, насякомымі і птушкамі, – да цяперашняга часу ўцяміць не магу. Як і яна, мусіць… Кожны ж выбірае ў жыцці сваю дарогу, нават і не ўсведамляючы, куды яна потым выведзе – на бальшак, ці завядзе ў цянётны тупік…

Калі ж запрасіла да сябе Акадэмія навук Афрыкі, то яна адразу ж і згадзілася. І кандыдацкая, і доктарская былі напісаны на роднай мове. І патрабаванне да яе было такое, калі запрашалі да сябе, – навуковая праца павінна быць на роднай мове. А казаў жа галоўны вертыкальшчык, ён жа і Галвер, на сустрэчы з раённымі вертыкальшчыкамі ў цэнтры былой палітасветы Гомеля, што той, хто пішат і разгаварывает на беларускам языке, не спасобен, как правіла, нічаво дзелаць… А пераклалі ж працу Яніны на ангельскую мову, здзіўляліся, якая гэта цікавая і мілагучная мова. Цяпер Яніна стала галоўным кансультантам па барацьбе з мухай цэцэ…

То ж яна, выходзіць, па Ніле плыла, калі я званіў ёй, і за яе спіной звісалі ліяны. То ж не сабакі былі на дрэвах, як мне падалося, а малпы, якія пераскоквалі з галіны на галіну…

У душы ў мяне была вялікая радасць і нават гонар за маю, няхай і былую, жонку. Але ці існуюць былыя? Мусіць жа не, бо куды падзець успаміны, слодычныя ночы, падарожжы з ёю па розных мясцінах, а словы прызнання, а яднанне душаў… Хто іх разарве? Аніхто… І быў рады яшчэ за тое, што яна здолела знайсці ў сабе сілы і парваць са мною, каб выканаць прызначанае ёй Богам. Ведаю, наколькі цяжка далося ёй тое рашэнне…

Пакідаў я Засожжа ўжо зусім іншым чалавекам – памаладзелым, абноўленым, памяркоўным. У маёй душы не было ні злосці, ні крыўды, ні зайздрасці, ні саманадзейнасці…Нават ногі не адчувалі зямлі. Дык гэта мо пра такіх і сказана: “Ён зямлі пад нагамі не чуе”? Можа і так… Я ж як усё роўна ляцеў, кружыў над зямлёю, – і дзіўным мне самому было маё становішча: і не чалавек, але ж і не птушка, і без крылаў, а не на зямлі.

Кожным разам са мною рабілася такое, калі я перараджаўся, набываў новае жыццё. І кожным разам не магу прывыкнуць да самога сябе, усё яшчэ не веру, што такое можа быць… А потым праходзілі і дні, і тыдні, і месяцы, – і я ўваходзіў у сваю звычайную і зразумелую

каляіну, набываў рысы і паводзіны, уласцівыя ўсім людзям, што акружалі мяне, з якімі я меў кожны дзень стасункі…

Але ў якім вымярэнні я ні быў бы, кім бы не прызначаўся працаваць і зарабляць сабе на хлеб, якога ні быў бы ўзросту, – заўсёды заставаўся пры сваім прозвішчы – Антон Клімовіч. Таму і ламалі галаву служкі тайнай паліцыі пад час царызму, пасля – энкэвусаўцы, кэдэбісты… У трыццатых гадах мне было пад семдзесят, і мяне пасадзілі за краты – за нацыяналістычную дзейнасць. А я знікаў невядома куды, хаця і знаходзіўся пад узмоцненым наглядам. Потым заводзілі зноў на мяне справу – за нацдэмаўшчыну. І было мне сорак пяць з паловай гадоў. Зноў сядзеў у турме, і зноў знікаў адтуль, не пакідаючы пасля сябе ніякіх слядоў, чым нямала выклікаў здзіўлення ў ахоўнікаў…

А ў шасцідзесятых мне стукнула роўна сто, калі кэдэбэ завяло на мяне чарговую папку. На допытах шчыра дзівіліся, калі на розных папках былі розныя фатаграфіі.

Следчы, у чорных акулярах, як усё роўна інвалід па зроку, дапытваўся:

– Это вы?

– Я.

– А вот здесь?

– Таксама я.

– А вот на этом фото? Вы?

– Таксама я, хіба ж не бачыце?

Следчы ўскіпеў, ускочыў з табурэткі, забегаў па пакоі, закрычаў, размахваючы рукамі:

– Ты мне Ваньку здесь не валяй, умник, а то припаяю лет двадцать пять, тогда узнаешь!..

– Паяй, ты на гэта спец…

– А ты мне не тыкай, не тыкай, – распаляўся ўсё больш і больш следчы, уваходзіў у сваю ролю вяршыцеля людскіх лёсаў. – Свиней я с тобой не пас…

– А мо і пасьвіў, толькі ты не памятаеш…

Міцька Звераў, так звалі кэдэбіста, спыніўся каля дзвярэй, павярнуўся да мяне і застыў, як укапаны – яго як быццам спалярушавала.

– Ты… ты… – задыхаўся ён у сваёй нянявісці да мяне, – ты еще пожалеешь, что так говорил со мной! Сгною в никелевых рудниках! На вечную каторгу выпишу билет!

– Злыя людзі і хлусы будуць жыраваць у зле, уводзячы ў зман і падманваючы самога сябе… А я буду ў тым, чаму навучаны, і што мне даверана, ведаючы, кім я навучаны; пры тым я з дзяцінства ведаю Святое Пісанне, якое мне і паможа выратавацца вераю ў Іісуса Хрыста…

Міцька глядзеў на мяне як на прыдурка. Яму нават і шкода стала мяне, і ён, хмыкнуўшы, пакруціў пальцам ля скроні:

– Псих, ну что с тебя возьмешь… Но и психам также на всю катушку – и без всякого сожаления. Всё! Черненко! Забери этого придурка отсюда… Он молитвы начинает читать – верующего корчит из себя…

“Вунь яно што, – апамятаўся я, – думаў, што пра сябе чытаў словы з Святога Пісання, а аказваецца, што уголас…”

Мяне вывелі з кабінета следчага. Адвялі ў камеру. Мерыліся ранічкай зноў правесці допыты, але ўжо з прымяненнем метадаў катавання.

А ноччу я збег. Прайшоў паўз Зміцера, які стаяў на калідоры і курыў. Хістаўся – быў п’яны: выпіў дзве малянкоўскія шклянкі гарэлкі ці спірту…

Хто ж я цяпер, які выгляд маю? І колькі сёння мне гадоў?А мо я сёння юнак, падлетак?На лесвічнай пляцоўцы сусед падазрона паглядзеў на мяне, калі я ўстрыкаў ключ, не ўтрымаўся, спытаў:

– Вы да Клімовіча?

– Не, Іван Трфімавіч, я да сябе. Хіба ж не пазналі?

Ён вырачыў вочы – голас мой, адзенне маё, і аблічча, мусібыць, прыйшлося яму не да спадобы. Ветэран крутануўся на адной назе, як на страявым пляцы праходзіў стаявую падрыхтоўку, вымавіў дужа незадаволена:

– Понимаешь, театры тут устраивают… Мало им, националистам, над ветеранами издеваться, так они ещё и маски одевают. Не иначе, как грабежами занимаются…

– У тваю кватэру не палезу, калі буду рабаваць, – засмяяўся я, бо ў мяне не было ўжо ўчарашняй злосці на былога танкіста: што ж зробіш, калі чалавек хворы, невылечна хворы – у ім яшчэ і сёння сядзіць бацыла савеціка-дураваціка, і таму ніякія лякарствы, ніякія санаторыі, у якіх ён штогод ездзіць, не вылечаць: гарбатага толькі магіла выправіць…

Калі ж я, пераступіўшы парог кватэры, зірнуў на сябе ў люстэрка, што вісела ў калідоры, то, здаецца, ніякіх зменаў не заўважыў. Чаму ж тады не пазнаў мяне ветэран?

Калі ж я выключыў святло і мельгам зіркануў зноў у люстэрка, то твар падаўся мне нейкім чорным – і быў я падобны на негра. Уключыў зноў – твар як твар. Выключыў – Патрыс Лумумба…

“Тады зразумела, чаму сусед казаў пра нейкую маску…”

6.

У кватэры мне стала нуднавата: пачало прыгнятаць адзіноцтва. Мне падалося, што і столь апусцілася ніжэй – пачаў чапляцца за яе галавой, і сцены сціснулі плошчу кватэры – ад чаго зрабілася цесна і душна.

І кватэра падалася мне нейкай чужой, нават не кватэрай, а той камерай, у якую стараліся ўсё жыццё загнаць мяне зневажальнікі.

Падалося нават, што не рамы на вокнах, а рашоткі, якія мяне і ўтрымліваюць па нечыім загадзе ў гэтай камеры-карцэры...

І дужа сумна стала без Мухіко, без яе гудзення, замаркоціўся па нашых размовах, па спрэчках... Пачынаў прывыкаць збольшага да адзіноцтва, калі пакінула мяне Яніна, звыкацца да свайго лёсу, навучыўся гатаваць сам сабе, мыць бялізну, займацца бытавымі клопатамі – адным словам, рознай драбязой, з-за чаго і нараджалася ў галаве меней дурных думак пра сваё адзіноцтва.

Мне яно, маё адзіноцтва, нават пачынала і падабацца.

А тут зноў абавязак – прывязаўся да жывой істоты...

На другім канцы горада, у мікрараёне “Фестывальны” (так і па сёння не ведаю, чаму яго так ахрысцілі чыноўнікі ад улады) чакае мяне – днём і ноччу – Таццяна. Хто такая? Бібліятэкаркай працуе. Аднойчы запрасіла па телефоне загадчыца бібліятэкі мяне на прэзентацыю маёй кнігі “Кунега кахання”. Думаю, што усё ж ініцыятаркай гэтай імпрэзы і была Таццяна, толькі падгаварыла сваю начальніцу пазваніць мне.

І было тое роўна праз год пасля таго, як з”ехала мая Яніна ў невядомым кірунку – дзень у дзень – дваццаць пятага верасня. Я чамусьці і абрадаваўся, што паклікалі мяне, бо быў такі настрой ў той дзень, што хацелася напіцца, каб прыглушыць ці зусім забыцца на тое, што здарылася...

Я прыехаў у намечаны час – нават за паўгадзіны раней.

І чытаў свае вершы пра каханне, чытаў свае прытчы аб мроях, а неяк так само сабой атрымалася, што чытаў свае радкі адной той, якая сядзела каля акна пад пальмай-вазонам і неадрыўна глядзела на мяне, пранізвала цёплым позіркам, падтрымлівала мяне, падахвочвала чытаць і чытаць…

І была яна падобна як дзве кроплі вады… на Яніну.

Напачатку нават перапалохаўся, убачыўшы яе ўпершыню, – вочы, прычоска, нават і голас яскрава нагадвалі мне пра жонку.

– Таццяна Раманкова, – назвалася яна, і ў яе вачах люстравалася нявыказнае каханне і пяшчота, незапатрабаваная душэўная дабрыня. Ад яе зыходзіла жаноцкая жаданасць, цнатлівасць. Магутнай была ў яе ўнутраная энергія, якая прыцягвала да сябе, лашчыла мройным туманам, самаахвярнасцю, гатовая была падзяліцца ёю.

Усміхалася, і ў куточках вуснаў хавалася прыцягальная сіла, незвычайны магнетызм, а ў позірку было ці то пасміханне, ці радасць сустрэчы, ці таямнічасць яе сэрца…

Як мяне зваць, яна ведала. І не толькі ад таго, як называла мяне загадчыца. Але этыкет патрабаваў, каб я прамовіў і сваё імя.

– Антон. Антон Клімовіч.

Мы селі за стол у асобным пакойчыку.

– Таццяна, а на колькі разлічана наша сустрэча? Якога часу прытрымлівацца мне, каб не стаміць слухачоў?

– Колькі? – ускінула яна броўкі, выгнула іх дужкай. – А мы і не планавалі, на колькі. Разлічвайце самі. Мусіць жа не першы раз выступаеце?

– Добра, тады, як звычайны ўрок у школе. А там як падкажа сітуацыя.

Таццяна ў знак падтрымкі хітанула галавой.

Прыйшлі вучні двух класаў з суседняй школы – дзесяцікласнікі. У іх быў урок па беларускай літаратуры і настаўніца рашыла яго правесці такім чынам. Я пастараўся не чытаць ім лекцыю ці даклад, а больш падахвочваў да пытанняў, каб наладзіць дыялог, а не маналог… Калі ж адчуў, што аўра цікавасці набыла найбольшую напружанасць і вось-вось пачне спадаць, я апярэдзіў той перыяд, і таму прамовіў апошняе пытанне – як на разітанне:

– Ці будуць яшчэ пытанні ў шаноўных слухачоў?

Зразумела, што пытанняў больш не было.

Аказваецца, яны ў кнігарні набылі маю кнігу, і цяпер хацелі, каб я падпісаў іх. Што я і зрабіў з вялікай ахвотай.

І яшчэ колькі хвілінаў доўжылася размова. Былі і пытанні, але ўжо прыватнага характару, нават інтымныя. Бялявае дзяўчо, Верка Шах, прасіла даць параду – кінуў яе хлопец, не хоча больш сустракацца. Мне ж хацелася сказаць: “А мяне жонка, дык што ж нам, бедным, цяпер рабіць?” Але сказаў банальнае – каб слухала сваё сэрца, каб была заўсёды вышэй абставінаў, бо ў жыцці часта прыдзецца рабіць нейкі выбар, адступаць, ісці наперад; што трэба ўмець перажываць свае інтымныя непаладкі, але не лічыць іх вялікімі трагедыямі… Не ведаю, зразумела яна мяне ці не, але, усміхнуўшыся, пакінула мяне самай апошняй…

І была потым водарная гарбата ў тым жа пакойчыку, і трое прыгажунь на чале з загадчыцай Веранікай Адольфаўнай частавалі мяне гарачым пахкім напоем, падлівалі яго час ад часу ў гліняны кубак. Самі пілі, смяяліся, і былі шчырымі, прыгожымі, дасціпнымі…

А потым неяк хутка развіталіся, спаслаўшыся на нейкія пільныя клопаты, пакінулі нас адных.

Таццяна злёгку пачырванела, быццам прасіла даравацць,

што так атрымалася, баялася, каб не падумаў, што так усё падстроілі яе сяброўкі.

– Вы не спяшаецеся? – удакладніла яна, адхлёбваючы гарбату, ледзьве дакранаючыся вуснамі да брыжыка кубка.

– Здаецца, не, – супакоіў я яе, бо мне і сапраўды не хацелася нікуды спяшацца, адно, што паабяцаў свайму сябру, нашаму пісьменніцкаму сакратару, Васілю Ткачову, што прыйду на прэм”еру яго п”есы…

П’ес у тэатры я не разумеў, нешта штучнае мне падавалася ў спектаклях. Гэта ў кіно герой робіць некалькі дубляў, і рэжысёр выбірае

самы лепшы, а потым, склеіўшы стужку, аддае нам на суд… Пра тое я і казаў Васілю, і таму быў упэўнены, што ён не пакрыўдзіцца на мяне за маю няўвагу да яго твора…

Мне было хораша побач з Таццянай.

Зразумеў, што гэты вечар мне быў некім падораны, што ён быў для мяне замест лекаў ад маёй душэўнай хваробы, ад пякучай паразы ў каханні… Нешта падступалася да маёй душы – ці то асуджэнне маіх паводзінаў, ці папрок самому сабе ў тым, што я кінуўся ў вір ракі, не ведаючы глыбіні… Але я адкінуў сумненні і трывогі, махнуў на ўсе перасцярогі рукой – а, што будзе, тое і будзе, а што павінна быць, то тое не абмінеш…

А потым, як змрок ахутаў горад, ішлі мы па прасторнай і ціхай вулачцы. Выходзіла, само-сабой, што праводзіў я яе дахаты.

– Вось тут я і жыву, – спынілася Таццяна, зірнула ўверх, на вокны і балкон, – і во мой другі паверх, і балкон з кветкамі…

У вокнах было цёмна. Значыць, дома нікога не было. Жыла адна?

На рагу сцяны прымацаваная шыльда з надпісам – вуліца Кастуся Каліноўскага.

– То нядаўна гарадскія ўлады прычапілі – замест Камуністычнай, – растлумачыла яна, убачыўшы маё здзіўленне. – Вы і не ведалі?

– Шчыра кажучы – не...

– Калі ёсць жаданне і час, і даруеце маю нясціпласць, то я хачу запрасіць вас на кубачак кавы... – у голасе была ці то натуральная лёгкасць, ці то шчырасць, а мо і жаданне прадоўжыць нашую размову, якая пачалася ў бібліятэцы, і якая нарадзіла цікаўнасць адно да аднаго, жаданне блізкасці, еднасці.

– Жаданне ёсць. І час маю. І таму не адмаўляюся ад запрашэння... Буду рады завітаць да вас.

Дзяўчына абрадавалася, што я не адмовіўся, што зрабіў крок насустрач.

– Тады – пайшлі?

– Пайшлі.

6.

Раніцай, падаўшы кубачак кавы мне ў ложак, сказала:

– Я не ведаю, прыйдзеш ты больш да мяне ці не, але, калі будзе цяжка вось так, як учора, прыходзь – заўсёды буду радая цябе бачыць.

– Адкуль ты ведала, што мне было ўчора цяжка?

– Вочы пра тое тваё гаварылі. І – голас. Але ніхто з прысутных тое не адчуў. Я настроілася на тваю хвалю і адчула неймаверны боль. Ён нарадзіўся ў цябе год назад. Ведаю, што не вылечыла цябе, але напалову ты пазбавіўся ад хваробы.

Вочы ў яе блакітна-зялёныя. Як ўсё роўна ў траве ля жыта раслі васількі. У голасе – адданасць. І – незвычайная пяшчота. Шчаслівы будзе той муж, якога яна пакахае.

Яна нахілілася, пацалавала мяне ў вусны. У мяне было жаданне абхапіць яе і закінуць зноў да сябе, але я патушыў у сабе такое жаданне.

Ноччу яе пацалункі спапялялі мяне, падкідвалі да зораў і шпурлялі ў бяздонную прорву суседніх галактык, забівалі і зноў прымушалі нарадзіцца, каб адчуць слодыч яднання з жаночым сэрцам, з сусветам… І таму і яна выглядала нейкай іншай, была не такой, якой я ўбачыў яе на працы… І яна перарадзілася?

– Дзякую, Таццяна.

– У любы час прыходзь… У мяне, як ты ведаеш, да цябе нікога не было. І не будзе пасля цябе…

– Чаму так?

– Не скажу, любы… Навошта табе тое?

Яна выпрамілася, паправіла на стройным станіку белы шарсцяны світэрак, прычасалася перад люстэркам, заспяшалася:

– Пара мне…

Дакранула да ручкі дзвярэй, але перадумала адчыняць іх, вярнулася зноў да мяне, нахілілася блізка-блізка, зрэнкі ў зрэнкі, усміхнулася, прашаптала: – Божа мой, і адкуль ты толькі ўзяўся на маю галаву? Ці не з планеты Ахутавана?

– А адкуль табе вядома пра гэтую планету? – падзівіўся я і пільна зазірнуў у яе вочы – адкуль дазналася?

Яна рассмялася:

– З тваёй кнігі і даведалася. Прэзентацыя якой была ўчора.

– А-а, – заківаў я галавой, – я і забыўся…

Хаця, калі прызнацца, я не памятаў, ці пісаў у вершах пра Ахутавану. Значыць, забыўся, якія складаў вершы…

– Дзякуй табе за тое, што ў цябе ёсць такая цудоўная планета!

Далібог голас Яніны!? І вочы яе! Яе!? Як такое можа быць, Божа? Звар’яцець можна. Як хто здзекваецца з мяне.

– Усё, дарагі! Я пабегла! Сняданак на стале. Бывай!

І выпырхнула птушкай з хаты, такая лёгкая і мройная, як з паветра сатканая. Чуў потым, як абцасікі яе туфляў адбівалі па бетонных прыступках нейкую знаёмую мелодыю… І здавалася, што я чуў яе часта і да гэтага, і ў душы было хваляванне, калі я чуў тое…

Не вытрымыў, падняўся, адхінуў жоўтую фіранку і глядзеў на дарогу. Гаспадыня кватэры лёгка і хутка крочыла па асфальце. Як плыла ў запаволеным рытме… Азірнулася – як ведала, што я буду праводзіць позіркам, – памахала рукой, паслала паветраны пацалунак. Я адказаў ёй тым жа.Толькі цяпер я агледзеў яе жытло. Звычайная аднапакаёўка. Акурат такая ж, як і ў мяне, толькі нейк “навыварат”, як у люстэрку. У мяне ложак стаяў амаль каля акна, у яе ж – каля сценкі. І шафа іншая, і кнігі іншыя, і малюнкі на сцяне…

І пры гэтым нешта было блізкае і роднае, адчуванне было такое, што я тут, ці недзе ў іншым месцы, бываў не адзін раз, і было мне хораша і соладка ў такой утульнасці… Пахі ж і аўра кватэры напаміналі пра шчымліва-салодкае і напаўзабытае, якое прайшло паўз мяне, скрозь мяне, пранізала і пакінула на сэрцы ці то рубец-ранку, ці то светлую адмецінку…

Як той невядомы мудрэц казаў – і хочацца, і колецца… Так і цяпер у мяне: і пакідаць утульнасць не хацелася, і клопаты неадкладныя клікалі да сябе. А было сараматлівае жаданне-пажаданка заваліцца зноў у

ложак, заплюшчыць вочы – і ляжаць так цэлы дзень – ляжаць-ляжаць-ляжаць, – і ні пра што не думаць, выкінуць усё лядайкае са сваёй галавы – розныя клопаты і трывогі, а толькі чакаць-мроіць, калі прыйдзе-вернецца з працы Таццянка, калі абдасць гарачым полымем неўтаймаванага кахання і ахіне сваім пяшчотным крылом, прымусіць забыцца пра ўсё-усё на свеце.

І тады ж нарадзіліся нечакана і міжволі прошана-няпрошаныя радкі:

Цалую твае грудзі,
цалую твае вочы…

На душы, адчуў, стала лёгка, павесялелым чалавекам пачаў я пачувацца, светлы настрой падымаўся ўсё больш і больш.

Нейкі цяжар і недаўменне спалі з мяне, і тады новая прыйшла да мяне палёгка.

“Чараўніца Таццяна, няйначай, – адзначыў пра сябе, ідучы на кухню, каб прыгатаваць кавы ці гарбаты. – Калі і бывае чалавек шчаслівы, то толькі ў такія імгненні…”

Кава яшчэ больш падбадзёрыла, настроіла на бадзёры і дзелавы лад. На падваконніку ляжаў агульны сшытак у зялёнай вокладцы. Захацелася прадоўжыць верш, які нараджаўся ўва мне, прасіўся на волю:

Цалую твае грудзі,
цалую твае вочы…
такога больш не будзе,
не будзе такой ночы, –
вар’яцкай і салодкай,
пякельнай і віхурнай,
і доўгай, і кароткай,
адзінай, непаўторнай…
Бо дзе ж такое ў свеце –
такое й не прысніцца:
сярэдначы – памерці,
а з сонцам – нарадзіцца…

7.

… І дзень, і два, і тры праляцелі як адзін дзень, як адно імгенне, як усё роўна знічка чыркнула па краі неба і патухла ў бясконцым акіяне прасторы…

На маім стале ляжала чорненькая каробачка – далькажык ад Саямы. Ніхто не падаваў мне ніякіх сігналаў. Я ж сам не набіраў яго – не хацеў прыспешваць падзеі, тым больш была дамоўленасць, што ён першы падасць голас.

І на чацвёртую ноч, пад раніцу, калі пасля бяссоннай ночы мяне нарэшце ахапіў глыбокі сон, забулькацеў над вухам сігнал– меладычна, нават пяшчотна, як бы просячы прабачэння за пабудку.

Я націснуў зялёную кнопачку.

І адразу пачуў знаёмы голас з далёкага паўвострава:

– Хопіць спаць, Антон сан!

Голас у Саямы вясёлы, як заўсёды, перамешаны на жарціках. Здавалася, ў яго ніколі ў жыцці не было цяжкіх і трывожных хвілінаў, што ўсё яго існаванне было сплецена толькі са светлых і мажорных колераў…

– Ужо не сплю, Саяма сан! Добры дзень!..

– І табе добрай раніцы, Антон сан! Выканаў тваю просьбу. Мне прыйшлося трошкі ўдасканаліць тое, што ты прасіў. Зрабілі Мухіко невялічкую аперацыю. Нейкі час яна праходзіла рэабілітацыю, цяпер папраўілася, стала дужай і здаровай. Цяпер ёй ніякі верабей ці павук не зможа прынесці шкоду. Але пра ўсё яна табе раскажа сама, як прыляціць.

– Дзякую. І дзе яна цяпер, Саяма сан?

– Тут. Побач. Хочаш пагаварыць з ёю? Калі ласка.

Павіталіся. Найперш распытала пра мае трывогі і клопаты. Удакладніла, ці ўсё я зрабіў так, як яна загадвала. Парадавалася за мяне.

– А ў цябе выдатны сябар, Антон сан! Мы паразумеліся з ім. Цяпер ты мяне не пазнаеш. Ён мяне нашпігаваў такой апаратурай, што ўся тэхніка кэдэбэ і цэрэу, разам узятыя, не ідзе ні ў якае параўнанне з тым, што я маю на сабе. Так што нас з табою чакаюць наперадзе вялікія справы!

– Калі прыляціш?

– Вылятаю заўтра – першым рэйсам на Варшаву. А потым ужо на Менск і Гомель. Ноччу павінна быць.

– Сустракаць на аўтавакзале?

– Ды не, не трэба. Цяпер я няўлоўная для ўсіх. Адзінае, не зачыняй фортку.

– Добра, Мухіко сан!

– Мне не церпіцца паказаць свае здольнасці. Хочаш паглядзець, што я цяпер магу?

– Хачу.

– Добра.. Тое, што я буду бачыць, будзеш бачыць і ты. На экране тэлевізара.

Яна ўзляцела высока-высока, і я ўбачыў Токіо зверху – з вышыні птушынага палёту. Найперш – высотныя гмахі-дамы, аркі, масты… Усё – у роўнай суразмеранасці і размеранасці, у строгіх прапорцыях, – усё выглядала акуратна і прадумана.

– Бачыш усё добра, Антон сан?

– Бачу, і ўсё вельмі ўражвае…

А потым аб”ектыў мікравідэакамеры быў скіраваны на іншыя аб”екты. Нейкі багаты палац – вазы, кветкі, дзявочыя галасы, смех. На экране паказаліся голыя

прыгажуні. Аб”ектыў буйным планам выхапіў ружовыя плямінкі акругленых узгоркаў, твар, вочы… Прыгажуні і не падазравалі ні пра што, бесклапотна вялі свае гутаркі.

– Падабаецца? – аператар ужо, мусіць, здзекваласся з мяне, здаецца, нават хіхікала…

– Ну, мм… ммм…

– Падбаецца, падабаецца, ведаю, што ты стары распуснік. Хто ж скажа, што яны непрыгожыя?

Потым аператар здымала вуліцы і праспекты.

Вагон электрычкі – сядзелі і стаялі людзі, гаварылі між сабой. Лілася ціхая мелодыя.

На экране зноў новы відарыс – нешта накшталт дзіцячага садка: дзеці згуртаваліся купкамі і спявалі песні. У кожнага быў зялёны з жоўтым колерам веер, – дзеці паказвалі, як летам гуляе вецер…

Шмат чаго цікавага я пабачыў вачыма аператара Мухіко. Чуў званы Херасімы і Нагасакі, і яны голасна пераклікаліся са званамі Чарнобыля. І мінорна-хаўтурны гул, як набат, быў падобны на боль нашых спакутаваных ад бязладнасці сэрцаў…

Потым Мухіко прыляцела зноў да Саямы, уселася на шафу – і адключылася ад мяне.

– Ну, задаволены зробленым? – пацікавіўся Саяма, седзячы на падлозе, падабраўшы пад сябе ногі.

– І зробленым, і ўбачаным. Усё ўбачанае – цуд! Казка! Не ўяўляў, што такога можна дасягнуць і на такое здольны чалавечы розум.

– Я вельмі рады, што дагадзіў табе. Адна парада і пажаданне – мой даручанак выкарыстоўвай толькі на карысць сваёй бел-чырвона-белай дзяржавы. І таму – жыве Ліцвінія!

– Жыве! – крыкнуў я, абрадаваны таму, што Саяма перажывае за лёс маёй радзімы, такім чынам, робіць унёсак у адраджэнне маёй сінявокай Ліцьвіні.

Экран патух, хаця я яго не чапаў – не ўключаў і не выключаў, – але перад гэтым высвецілася заставачка з Пагоняю ў цэнтры.

“Яго, Саямы, работа? – цёпла падумаў я пра сябра. – Дзякуй за гэта. Ведае ж, што нам усім да спадобы такі лагатып…”

Экран-дысплей зноў загарэўся і высвеціў твар Саямы.

– Антон сан, я і забыўся сказаць яшчэ пра адну рэч. Ведаю, што не глядзіш дзяржаўную тэлевізію, і правільна, бо брыдотнае яно, замусоленае, зімоўска-галвераўскае, казіятска-новікаўскае, з чужымі мелодыямі і антыбеларускімі думкамі. Таму ёсць незалежнае вяшчанне, якое вядзецца з другой галактыкі – з планеты Ахутаваны. Перадача чыста нацыянальная, ліцьвінінская, якая адначасова і лечыць, абдужае, настройвае на добрыя ўчынкі. Перадача з пяці тэмаў – духоўная, культурная, літаратурна-драматычная, гісторыя Ліцвініі і – Каханне…

– Такога падарунка мы і не чакалі.

– Ведаю. А каб уключыць яе, набяры на табло пароль Ліцвініі.

– Жыве Беларусь? – здагадаўся я. – Так?

– Так, Антон сан! Правільна. Поспехаў! Перамог!..

8.

Каб скараціць час, каб прытушыць маленькі неспакой і ўзрушанасць пасля размовы з Мухіко і Саямам, рашыў узяцца за пэндзаль.

Чамусьці захацелася маляваць японскія пейзажы – дахі

дамоў з загнутымі ўверх канцамі, з дзівоснымі канфігурацыямі і дойлідцтвам. Горы маляваліся са снежнымі вяршынямі, японскія жанчыны ў святочным кімано, Вялікі Будда…

Чаму мяне захапіў той дзівосны край, і сам не ведаю, але прыцягваў ён мяне кожны дзень з новай і неадольнай сілай…

Стаяў за мальбертам тры гадзіны, пяць, восем…Зваліўся на канапу недзе пад раніцу. Нават да выключальніка рука не дацягнуўся – так і заснуў з запаленым святлом, не распранаючыся, апаражніўшы за ўвесь час працы каля мальберта дзве пляшкі сухога малдаўскага віна… Стома была жаданай і прыемнай, таму і сон быў мой глыбокі і моцны. Снілася, што гуляў па беразе Японскага мора разам з Саямам, а на плячы ў мяне сядзела аператар Мухіко і, жмурачыся ад сонца, грэлася на цёплых промнях, напявала напаўголаса нейкую, толькі ёй адной і зразумелую, песеньку…

І яшчэ сем сутак я чакаў Мухіко. І зразумеў, што яе напаткала бяда.

“Значыць, не ўберагглася, – шкадаваў яе. – Значыць, Саяма нешта не разлічыў, адпраўляючы яе ў зваротны шлях…”

“ І няпраўда твая, і як толькі ты мог пра такое падумаць? – абурылася госця, пачуўшы мой скрушны голас і мае перажыванні. – Я ж тут ужо… З ночы тут.” “А дзе ж ты столькі прападала?! – я павысіў ужо, здаецца, на яе голас, каб суняць свае перажыванні. – Адкажы мне, Мухіко?”

“Гісторыя банальная, але і не смешная. Схавалася аднаму прыдурку ў чамадан, каб адпачыць, гэта ў самалёце – паміж Менскам і Гомелем, – прызнавалася і вінавацілася аператар, – а ён зачыніў мяне на ўсе замкі. А адкрыў вечка толькі тады, як спатрэбілася яму ўзяць неабходныя рэчы… Сама вінаватая. Прытупілася пільнасць, Ну ды ладна. Ты тут як без мяне?”

“Нудзіўся без цябе і перажываў, што выправіў цябе ў такі далёкі шлях.”

“Дарэмна перажываў. Я ў парадку”,

“А дзе ты цяпер?”

“На люстры адпачываю. Хочаш паглядзець на мяне зблізку?”

“Хачу”.

Мухіко пакінула люстру, зляцела ўніз. Села на рукаў сарочкі. Пашавяліла крыламі, пакруціла вачыма і – знікла.

“Я не знікла, я злілася з колерам сарочкі, – патлумачыла муха. – Саяма так пастараўся, каб я была няўлоўнай, каб мне нішто не пагражала. Пакладзі на стол чысты аркуш паперы – і ты лепей разгледзіш мяне…”

На паперы і сапраўды стала яе лепш бачна. Але я не заўважыў асаблівых пераменаў – на ёй не было нічога пабочнага, што магло б кінуцца ў вочы. Хіба што паміж вачэй свяцілася ледзь прыкметная кропачка – зялёнага колеру.

“У гэтай мініяцюрнай кропачцы і закладзена ўсё начынне, – патлумачыла зноў разведчыца-падарожніца на ніве адраджэння, пакруцілася на адным месцы, як патанцавала. – Там і відэакамера і мікрафоны, і ўсё астатняе… Ды ты і сам усё зразумееш.”

“Цікава…”

“Вось і я кажу, што цікава… Прачытаеш мне сёння, Антон, на ноч пра камара і муху, што прыдумаў Максім?”

“Прачытаю, абавязкова… Ты скажы мне, як там было ў Японіі?”

“Дужа цікава. Пакуль ляжала пад час рэабілітацыі, то і

паспела вывучыць японскую мову. Цяжкавата было, але нічога. Не складаней, чым кітайская…”

“А што – ты і кітайскую ведаеш?”

“Што ж тут дзіўнага? Чаму ты так здзіўляешся? Як жа я буду размаўляць з людзьмі, калі лёс закіне мяне ў далёкія краіны?”

“Пра тое я і не падумаў, – прамовіў сур’ёзна, каб не пакрыўдзіць падарожніцу, – сапраўды існуе праблема яднання і ўзаемаразумення…”

“Антон, а хто мне будзе выплачваць камандзіровачныя? Я ж столькі сутак галадала – і макавага зярнятка ў роце не было…”

“У якой валюце жадаеш атрымаць? – мяне разбіраў смех, але я не выдаваў сябе. – У далярах ці зайчыкамі?…”

“У салодкай валюце… Хаця б сіропчыкам якім пачаставаў мяне, га?”

Жарт мой быў няўдалы. Я ўстаў, адчыніў халадзільнік і ўзяў бутэльку з сіропам.

Капнуў колькі кропель на паперу і занёс на люстру.

У пакоі стала ціха.Нішто больш не парушала мой спакой.

Злавіў сябе нечакана на тым, што мною авалодала жаданне пачуць голас бібліятэкаркі Таццяны. Накруціў на дыску патрэбныя лічбы, слухаў доўгія поклічныя гудкі.

– Алё, слухаю вас!

– То я, Таццяна. Добры дзень. Захацелася пачуць цябе. Які маеш настрой?

– Працоўны. Шмат клопатаў, шмат інструкцый дасылаюць нам – быццам бы не ведаем, як трэба весці

сваю ж працу.

“Мусіць, не спытае, калі я праведаю яе, хаця па голасе можна здагадацца, што чакае, калі сам прапаную сустрэчу...”

– І я ўвесь у працы. Таму і не прыязджаў. Але на тым тыдні, на пачатку яго, хацеў бы праведаць цябе. Калі што не перашкодзіць.

– Няхай ніхто не перашкодзіць.

– Няхай. Тады – цалую.

– І я цябе.

“Крыўды ў голасе не чуваць Няма і папроку нават. Хоць пазваню праз паўгода, хоць праз год ці дзесяць, то голас будзе такі ж самы. Што за чалавек яна такі, Таццяна? На чым жывіцца яе вера і ўнутраная спакойнасць. Ніколі, мусіць, мне не зразумець, не распазнаць яе душу. На вякі вечныя яна застанецца для мяне загадкай, складанай формулай, ураўненнем з дзевяццю невядомымі...”

Частка чацвёртая

1.

Цягнік у Менск прыбыў рана – а шостай гадзіне.

Правадніца пабудзіла за гадзіну да прыбыцця – таму і паспаць якую гадзіну-дзве не ўдалося. Ніколі не магу заснуць у вагоне, як ні стараюся тое зрабіць. Ці то ляскатанне колаў аб стыкі рэяк, ці прысутнасць вакол чужых людзей, ці якія іншыя прычыны перашкаджаюць, не ведаю...

З прыгнечаным настроем выйшаў з вагона. Адзіны прытулак для тых, хто прыехаў і яшчэ рана ісці па сваіх клопатах, новая забудова каля вакзала, – так бы мовіць

– пачакальня. Іду па гафрыраванай дарожцы – пад гару, і здаецца, што наваколле нахілілася, а сам я іду правільна – гарызантальна… Я правільна, толькі ўсе няправільна ідуць наперад. Акурат як у нашым жыцці.

Паміж лаўкамі, на якіх спалі-драмалі пасажыры, прахаджваліся міліцыянты – у кожнага з іх звісалі з папругаў важкія гумавыя дубінкі.

У жываце пасля ляжання забурчэла.

Я падышоў да маладжавага хлопца – з вусікамі, з чарнявымі вачыма, але са строгім выглядам, папытаўся:

– Скажыце, калі ласка, а ці ёсць тут дзе прыбіральня?

Ён пільна спыніў на мне свой позірк, агледзеў з ног да галавы, насупіў бровы і строгім голасам спытаў:

– А почему вы разговариваете на белорусском языке?! Бэнээфовец? Опять в Минск собираетесь, чтобы устроить бойню?

– Я – беларус. І мова мая родная – беларуская. На ёй і размаўляю. А што – ёсць забарона?

– А значёк почему бэнээфовский носите? Нарушаете государственную символику!

– Гэта штандар Вялікага Княства Літоўскага, і змагаліся пад ім супраць расейскіх прыгнятальнікаў Касцюшка і Каліноўскі, якія…

Але міліцыянт не даслухаў маіх довадаў і пярэчанняў – з усяго размаху і сілы ахрысціў мяне дубінкай, – ды прама па галаве, што аж іскры заскакалі перад вачыма. Я закрыўся ад яго рукамі, каб не прапусціць наступны ўдар, але ён яшчэ больш імпэтна пачаў працаваць “лукашэнкаўкай”…

– Ды што гэта робіцца, людцы добрыя! – успляснула рукамі жанчына, што стаяла побач. – Так і забіць можна чалавека… Што ён табе такога гідкага зрабіў, што так дубасіш яго, га?

Міліцыянт і цётку агрэў дубінкай. Яна войкнула, але не спужалася, – раззлаваная несправядлівасцю, што разгортвалася на яе вачах, рынулася на крыўдзіцеля, піхнула яго так, што ён паляцеў на людзей, што сядзелі на лаўках, упаў на іх.

Усчаўся вэрхал. На дапамогу міліцыянту прыбеглі яго сябрукі, пачалі ўсе разам малаціць усіх, хто быў побач – без разбору, спаганяць на іх сваю незразумелую злосць. Людзі ўскочылі і рынуліся на вартавых парадку – завадатараў беспарадкаў…

Хлопцы, трэба аддаць належнае, адчайна працавалі дубінкамі, махалі імі, як некалі мячамі паўстанцы-гладыятары, – раздзялілі людзей "клінам", урэзаўшыся ў грамаду, нахабна і жорстка малацілі "лукашэнкаўкамі" па галовах, бы боб малацілі цапамі, – пусцілі некаму чырвоную юшку, некага павалілі на зямлю, тапталі ўжо сваімі тоўстымі падэшвамі скураных ботаў і чаравікаў з кароткімі халяўкамі…

– Гвалт, людзі! – закрычала ўжо жанчына, не могучы стрымаць мужчынскі націск міліцыянтаў – у яе пад вокам быў сіняк, распэтланая, разгубленая, нічога не разумела, што адбывалася, што тварылася на вачах у людзей. – Ды што гэта творыцца, Божа? За што нам такія пакуты і здзекі? Сынкі мае! – звярнулася непасрэдна жанчына да іх. – Вы ж сваю родную матулю збіваеце, радзіму сваю збіваеце!

Адзін з міліцыянтаў зноў паласнуў па галаве жанчыну чорнай гумай, потым па плячах, па спіне, зноў па галаве.Жанчына ўпала. Я падбег да яе, падхапіў пад пашкі. Яна, здаецца, страціла прытомнасць.

Новы ўдар гумы прыйшоўся па маёй ужо галаве. Ударыў той жа, у якога я і папытаўся напачатку пра прыбіральню – ударыў моцна, з адцяжкай, з выдатным веданнем сваёй справы па збіванні свайго ж народа… А мо і не свайго, а чужога, бо Галвер шмат набраў на службу іншаземцаў – з усходу, тых жа макашоўцаў і баркашоўцаў… Той жа міністр замежных справаў Антановіч быў з чужых – не меў нават ліцьвінскага

грамадзянства!

– Вот тебе за твой белорусский язык, вот тебе за БНФ! Скрутить ему руки, в райотдел милиции. За нарушение общественного порядка. За призыв свергнуть всенародно и законно избранного!

Ён ужо чотка і завучана, як надрэсіраваны цюцюка, падаваў каманды.

Яны перамаглі народ, церпячы на вачах таго ж народа паразу, паказваючы свой звярыны твар, дэманструючы на іх вачах беззаконне і бязмежную абмежаванасць у ацэнцы таго, што яны тварылі… Адчуваючы бязгрэшнасць і беспакаранасць сваіх дзеянняў і паводзінаў, яны паказалі, што самі былі сапраўднымі грэшнікамі на сваёй жа зямлі.

Везучы ў “уазіку”, мяне яшчэ больш жорстка збілі, – ніхто з людзей і не бачыў тое. Адзін з міліцыянтаў-паліцыянтаў шаптаў-шыпеў на вуха:

– Мы вас, белорусских националистов, передушим по одному, чтобы вы зареклись на столетия от своего суверенитета, от своего мужицкого языка. Есть один – великий и могучий – русский!..

Збіты быў я на горкі яблык.

У роце было солана, быццам нажываўся таранкі і не мог яе праглынуць.

І зноў звярнуўся ў малітве да Усявышняга, прасіў дараваць мне грахі мае і правіны.Мяне кінулі ў камеру без паветра, бы ў свінарнік, дзе бегалі па сценах і столі тлустыя і шустрыя тараканы.

“Божа, Божа, хіба ж ведаў, што можа такое адбыцца? Сам жа вінаваты, што раней не звяртаўся да Цябе, не прасіў помачы…

Аглядваючыся назад, у сваё далёкае і блізкае мінулае, аналізуючы свае ўчынкі, крокі, жаданні, ацэньваючы сваю прафесійную, прыходжу яшчэ і яшчэ раз да

высновы: сорамна і крыўдна, горка і непрыемна ад таго, што так доўга ішоў да Цябе, Ісусе Хрысце!

Памілуй мяне, Божа, даруй мне грахі мае і глухату маю, слепату і абыякавасць, што так доўга спаў і не мог прачнуцца! А колькі разоў Ты ратаваў мяне, адводзіў ад мяне бяду, вырываў з лапаў смерці… Не ведаў, што Ты быў заўсёды побач, амаль за руку вёў мяне ў заўтрашні дзень, вучыў, дакараў за памылкі, выпраўляў перада мною крывую дарогу, каб я не збіўся з абранай дарогі.

У той далёкі дзіцячы час, калі быў у пятым класе, купаўся ў Беразіне – каля самага Бабруйска. Ныралі з хлопцамі – хто глыбей дасць нырца і даўжэй пратрымаецца пад вадой. Нырнуў – і зачапіўся трусамі за нейкую патырчаку, як ні спрабаваў адчапіцца, нічога не атрымлівалася… Напалохаўся страшэнна, і думкава паслаў у прастору сігнал бядоцтва: “Памажыце!..” Не ведаў, у каго прасіў дапамогі, таму ніхто і не мог пачуць мяне ў той момант. Але… Як толькі я “адправіў тэлеграму SOS”, у той жа момант і адчапіўся ад нябачнага крука.

І тады я, Божа, аднёс сваё выбаўленне да чыстай выпадковасці, што ўсё адбылося само па сабе. Цяпер жа ведаю – не, не само па сабе, а па волі Тваёй, Госпадзе!

Яшчэ пазней, гадоў праз тры, там жа, на той Беразіне… З моста лавіў рыбу самаробным спінінгам – закідваў блешню з аднаго боку моста ў раку, а потым цягнуў да сябе. Але нечакана зачапілася за нешта, і мне захацелася паглядзець з другога боку – за што ж магла зачапіцца блешня? Толькі памкнуўся пайсці, як убачыў, што на мост на вялікай хуткасці ўз’ехала грузавая машына – лесавоз. Я нецярпліва дачакаўся, калі яна праедзе, і, дачакаўшыся, калі скончыцца борт, зрабіў крок наперад… Ступіўшы ўжо, падаўся нават наперад, убачыў, што да машыны на доўгай трубе прымацаваны прычэп і чорнае высокае кола насоўвалася, падскокваючы, прама на мяне… Яно пагатоў было ўрэзацца ў мяне, збіць з ног і раструшчыць ушчэнт… Тады, упершыню ў жыцці, я міжволі выдыхнуў:

– Божа!..

Я не паспяваў зрабіць крок назад, хаця б адхіснуцца, каб адхіліць галаву, хаця гатовы быў сустрэцца з самым страшным.

Запомнілася на ўсё жыццё: кола чамусьці запаволіла бег (было яно вышэй за мяне), і ў тое ж імгненне я знайшоў сілы адступіць назад… Кола прасвістала ля самага носа, апякло сваёй гарачынёй. Я, тут жа страціўшы сілу, асунуўся на зямлю. Доўга не мог ачомацца, а да свядомасці далятала горкая выснова – я ж быў на валасок ад смерці…

Адначасова з недаўменнем мной апанавала радасць, што застаўся жывы, але зноў жа не мог пэўна сказаць, Хто адвёў ад мяне бяду. Дзякуй, Вышні, даруй мне мае паводзіны і неразумнасць маю!

У дзесятым класе… За сем кіламетраў хадзіў у школу – праз балоты і лясы, у слоту і снегапад. Ішла на мае Крушнікі грузавая машына – цэглу везла. Калі папрасіўся ў Юзіка, каб падвёз, ён паказаў на цэглу, што была ўпаравень з бортам.

– Нічога, – паглядзеў на яго, – за кабінку трымацца буду…

Перад самай вёскай правае кола апусцілася ў выбоіну, а потым рэзка падскочыла правым бортам уверх. Мяне выкінула за борт. Злёгку ўдарыўся галавой і плечуком аб змерзлую зямлю. Але што дзіўна, упаў паміж мёрзлых глыбаў на чыстую пляцоўку. Калі б на мярзляк, то…

Страціўшы прытомнасць, нейкі момант ляжаў, не адчуваючы ні болю, ні галавакружэння. Холад падняў мяне з зямлі. Я ўстаў і пайшоў… у адваротны бок, зноў у школу. А Юзік, і хто быў з ім у кабіне, не заўважылі, што згубілі мяне.

І тут Ты, божа, падклаў пад мяне сваю мяккую і выратавальную даланю!

Гэта я сёння ведаю, што гэта быў Ты, Іісус Хрыстос, – Слава Табе!

Такіх выпадкаў, калі мяне аберагаў Бог, не злічыць.

Сабраліся групай у Польшчу. І ў Брэсце, на мытні, выйшаўшы з аўтобуса, паслізнуўся, і, падаючы, бачыў, што тварам апускаюся на бетонную глыбу… І ў поўнай свядомасці (мусіць, упершыню ў жыцці, спадзяючыся на дапамогу, як не крыкнуў: “Божа, памажы!” І ўпаў не на бетонную плаху, а побач з ёю, не адчуўшы ніякага болю.

І тады ж, усвядоміўшы ўсё, прашаптаў: “Дзякуй Табе, Божа, што адвёў ад мяне бяду!”

Ніколі ў жыцці не спавядаўся. Ведаў адну жанчыну, Валянціну Башлакову, былую настаўніцу, пенсіянерку ўжо, якая пачала хадзіць у храм. Спытаў, як схадзіць на споведзь. Сказаў пры гэтым, што пры гэтым пад час споведзі хацеў бы святару расказаць пра свае грахі на роднай мове, ведаючы, што расейская царква не вітала такое.

Абавязкова, сказала яна, прайсці трохдзённы пост, прачытаць малітвы. Ды і падказала яшчэ, да якога святара мне неабходна падысці – да айца Георгія.

Праз тыдзень я сустрэўся са святаром у храме, пазнаёміўся.

Голас яго мне падаўся незямным, спакойным і пераканаўчым. Са мной ніхто ў жыцці не гаварыў так пранікнёна і пяшчотна. Калі я яму сказаў пра споведзь, ён усіхнуўся і сказаў, што гэта механічна зрабіць немагчыма, але параіў, калі я імкнуся да Госпада, то неабходна прайсці катэхізацыю, – і толькі пасля гэтага я змагу зрабіць першую прыступку да Бога…

Вывучаючы, паглыбляючыся і асэнсоўваючы тэксты Бібліі, адкрываў для сябе з кожным разам новыя і новыя таямнічыя старонкі, якія раней для мяне знаходзіліся за сямю пячаткамі. А калі мы пачалі збірацца ўсе

разам, праходзячы катэхізацыю, то нараджалася радасць, што знаходжуся сярод сваіх братоў і сёстраў, з якімі разам ішлі да Бога, і разам з імі хадзілі ў Храм, што чулі пад малітвы голас Бога. Мне здавалася, што я чую дакорлівы голас Ойча, які існы ў небе, што так доўга марудзіў у рашэнні прыйсці да Яго…

Я ўдзячны Вышняму, што падарыў мне сустрэчу з айцом Георгіем, што я ўпэўнена сёння крочу па тым шляху, якая вядзе да Храма і Хрыста. Цяпер я не збочу з тае дарогі, па ёй буду крочыць усё жыццё.

Удзячны яшчэ Богу і за тое, што Ён падараваў мне і трэці перыяд катэхізацыі, – калі я пабыў на споведзі і пакаяўся ва ўсіх сваіх грахах, што прымаў Святое Прычасце, што пачаў адчуваць сябе зусім іншым чалавекам. Бо сёння адчуваю, ведаю, што побач пастаянна са мной Святая Тройца, якая аберагала мяне і беражэ сёння ад усялякіх нечаканасцей, і не толькі аберагае, а і дае сілы для будучых дзён і здзяйсненняў.

Ішоў я наперад нябачнай дарогай,
не адчуваючы сваёй слепаты…
Цяпер жа паверыў у Адзінага Бога,
і ў Хрыста, разам з Ім і ў Дух Святы…

2.

Ачуньваў доўга, лежачы на мокрай халоднай падлозе…

“Спадар Антон, як ты адчуваеш сябе? – праз тугую намітку забыцця данёсся нечы слабы голас. – Збілі моцна?”

“Хто… хто ты? – ледзь-ледзь працаваў мой мозг, дасылаў у прастору няволі слабыя штуршкі згасаючай энергіі. – Хто?..”

“Няўжо забыўся пра Мухіко?”

“Хіба ты тут? Я думаў, што ты засталася ў Гомелі”.

“Я ж таксама хачу паўдзельнічаць у Чарнобыльскім шляху, як і ты, бо ў Херасіме і Нагасакі я прысутнічала…”

“Але ж мяне не хутка выпусцяць адсюль – я не змагу ўдзельнічаць”.

“Ты ж забыўся пра падарунак Саямы. Дзоры ты прыхапіў з сабою?”

“У сумцы…”

Трохі счакаўшы, калі пройдзе боль, калі праяснее мой розум і ў цела ўвальецца, вернецца хоць якая сіла, – я адшукаў сумку – ляжала ў цёмным кутку, у брудзе. Кашалька з грашыма, што быў ва ўнутранай кішэні пінжака, само-сабой, я не знайшоў, а тапкі-дзоры, на шчасце, былі на месцы. І спартовае трыко. І нават бел-чырвона-белы сцяг, што быў загорнуты, схаваны ў шэрую брудную майку, быў на месцы – як толькі не адабралі яго?

Скінуў чаравікі, паклаў у сумку, павесіў праз плячо, і усунуў у дзоры ногі.

І адразу растварыўся, знік з зямнога жыцця, – стаў бесцялесны і лёгкі. Калі ж устаў з падлогі, то пад нагамі адчуў цвёрдае апірышча.

І – пайшоў, хістаючыся, з камеры.

Скрозь дзверы, паўз ахоўніка-вартавога, потым праз таго, што шаптаў мне злыя словы, абяцаючы перадушыць тыбульцаў. На стале, за якім ён сядзеў і складаў на мяне пратакол, стаяла бутэлечка з фарбай-масцікай – для пячаткі.

Я выліў вадкасць яму на галаву.

Па шчоках і за каўнер паплылі фіялетавыя раўчакі. Ён нешта адчуў, азірнуўся, не ведаючы, чаму мокрай стала галава.

Двое, што сядзелі за сталамі – насупраць яго, убачыўшы

тое, не ведалі – смяяцца ці здзіўляцца, але папрасілі толькі, каб ён паглядзеў на сябе ў люстэрка…І тады ж пачуўся самы сакавіты, самы злы і вядомы расейскі мацюк, без якога не абыходзіцца ні адзін чалавек на неабсяжных абсягах той краіны. І мацюкі тыя вымаўляюцца толькі на “великом и могучем…” – без прымешвання чужых моваў.

А Мухіко лётала над столлю, была бязгучнай і нябачнай, а мне прамовіла:

“Я ўсё здымаю-фатаграфую… І пратакол засведчыла. Потым, калі будзе суд над Галверам і яго прыспешнікамі, гэта і шмат іншых эпізодаў будуць яскравым доказам праявы дыктатарскай і генацыднай улады…”

Начаваў я ў Віктара Казько. І цэлую ноч Ніна, яго жонка, прыкладала мне прымочкі да пакалечанага твару, паіла нейкімі гарачымі адварамі…

– Ты як на вайне пабыў, – горка пажартаваў сябар.

– Горш, – паправіў я яго, – але пабачыў на свае вочы, на сваёй спіне адчуў… А ты хочаш паглядзець, як гэта ўсё было?

– Як – паглядзець? – не разумеў празаік, былы дзетдомавец, на шыю якога таксама галвераўцы жадалі накінуць пятлю, ды не ўдавалася ім тое зрабіць – магутны і непераможны быў паляшуцкі дубок.

– А па тэліку… Мухіко, ізабразі, шаноўная жэншчына, пакажы клас…

Успыхнуў экран без уключэння, паказалася застаўка, а потым – гармідар у пачакальні, дзе міліцыянты збівалі і мяне, і людзей…

Пахмурнеў твар у палешука, уздыхала яго жонка.

Аператар адначасова рабіла і мантаж, так што непатрэбныя дэталі не паказваліся, і сам сюжэт ішоў лагічна і не задоўжана…Потым я падыходзіў да дзвярэй

пад’езда, націскаў кнопачкі кода, потым ліфта. Калі ж націснуў кнопку званка іх кватэры, тады ж пагас экран і адключыўся тэлевізар.

– Дурдом, – заключыў аўтар пятнаццаці раманаў, якія ўпрыгожылі сапраўдную ліцвінінскую літаратуру. – Вар’яцтва!

Раніцай я быў гатовы стаць у агульную шарэнгу чарнобыльцаў – удзельнікаў мітынгу “Чарнобыльскі шлях”… А ўвесь час, як ляжаў і корчыўся ад невыноснага болю, як засынаў, думаў пра сябе: “Вось такія яны – ілжэапосталы, лукавыя і хціўыя “дзеяцелі “, якія прымаюць выгляд Апосталаў Хрыстовых “для прастога народа”. Таму і не дзіўна: сам сатана прымае выгляд Анёлу Свету. А таму і не вялікае дасягненне, калі і служкі яго прымаюць выгляд служкаў праўды; канец жа іх будзе такім, якім яны яго сабе і падрыхтавалі”…

Кожнаму – сваё. Хто шукае будучыні чорнымі шляхамі і спробамі, – той і атрымае такое ж чорнае пакаранне. Бо нічога не праходзіць бясследна…

… Сонца то хавалася за белыя аблокі, то зноў вынырвала з іх, – і тады ўжо шчодра кідала свае промні на зямлю.

Калона дэманстрантаў рухалася павольна па праспекце Францішка Скарыны. Шкада, што не было побач Віктара – з раніцы трэба яму было наведацца ў бальніцу – на абследаванне: падводзіла сэрца…

Людзі неслі бел-чырвона-белыя штандары, іконы з Хрыстом і Божай Маці, Пагоню, партрэты слынных сыноў і дачок Ліцьвініі, транспаранты з заклікам і патрабаваннем спыніць беззаконне і генацыд супраць свайго ж народа…

Вакол – шмат вядомых людзей. Пісьменнікі і вучоныя, інжынеры і кіраўнікі прадпрыемстваў, рабочыя,

студэнты – і проста людзі, якім неабыякавы лёс сваёй Радзімы. Твары ва ўсіх ўрачыстыя, асветленыя значнасцю падзеі, радасныя ад адчування таго, што адчуваюць плячо адзін аднаго, што яны – сіла, што яны не “кучка народа”, як сцвярджалі галвераўцы, а грамада, а тую грамаду дзядзька Якуб клікаў “на прастор, на шырокі разлог...” Сярод нас і ветэраны другой сусветнай, з ордэнскімі планкамі на грудзях, былыя камуністы, якія парвалі са сваім чорным мінулым, – знайшлі сілы прыйсці да Бога; крочылі юнакі і дзяўчаты, старыя і маладыя, – прыехалі з Хойнікаў і Брагіна, Нароўлі і Чачэрска, прыехалі з Украіны, сталі поплеч, – здавалася, што ўся Беларусь-Ліцьвінія выступіла на абарону сваёй годнасці...

Ішлі амаль моўчкі. Але гэта была не хаўтурная працэсія, не мы хавалі сваю радзіму, – гэта мы ў агульным маўчанні праклiналі тых, хто надзеў наручнікі свайму ж народу, запіхаў у рукі кляп лепшым прадстаўнікам яго, – і супольнае наша маўчанне гучэла набатам-прысудам дыктатарскаму рэжыму...

“Антон, – дакладала мне па-ваеннаму аператар, – на ўскраіне Менску стаяць бронетранспарцёры, процьма салдат і паліцыі... Сярод іх шмат расейскіх саладатаў, якіх Галвер запрасіў да сябе і выплаціў ім вялікую суму ў далярах, таму яны так і ірвуцца адпрацаваць зробленыя грошы, як тыя сабакі рвуцца з ланцугоў, каб накінуцца на безабаронных людзей... Акрамя гэтага я злётала ў міністэрства ўнутраных спраў. На стале загад пра сённяшнія падзеі. Сёння павінны распачацца беспарадкі. Іх павінны ініцыіраваць правакатары...”

“Зразумела. Будзем мець на ўвазе.”

“А ў тым жа загадзе ёсць пункцік-дадатак, дзе сказана, што правакатарамі будуць макашоўцы, якія будуць несці бел-чырвона-белыя сцягі – як быццам хлопцы з трактарнага завода. Яны пачнуць кідаць каменні ў міліцыянтаў. Яны пагэтаму так і апрануліся, што і гарматай іх не праб”еш... Але для здымкаў дзяржаўнага тэлебачання і прэс-службы адміністрацыі Галвера падрыхтаваны міліцыянты, якія будуць мець выгляд

пабітых і акрываўленых – грым што трэба наклалі на іх… Смех ды і годзе. Тыя ж макашоўцы-баркашоўцы будуць і пераварочваць міліцэйскія легкавікі, біць прэнтамі вокны…”

“А дзе яны цяпер, Мухіко?”

“Ідуць ззаду цябе, праз тры рады. Іх трое. У сярэдняга сумка на плячы. Жоўтая. А ў ёй – камянюкі і металічныя прэнты”.

Я падышоў да знаёмых хлопцаў, шапнуў на вуха аднаму з іх:

– Трэба разаблачыць трох правакатараў. Яны позаду нас ідуць. Трэба адабраць ад іх сумку з камянямі і выгнаць з калоны…

Мы трохі адсталі, падышлі да іх ззаду.

Я скруціў сярэдняму рукі назад, сарвалі з пляча сумку – важкую, пад пуд вагой. Двое сябрукоў паспрабавалі ўцячы, але ім падставілі падножкі, і яны пакаціліся па зямлі – да тратуара.

Я высыпаў змесіва сумкі ім на галовы – з каменнем, з жалязякамі, гайкамі… Потым нехта надзеў ім наручнікі – і іх павялі ў невядомым кірунку… Але пра тое будзе ведаць аператар.

Акцыя правакатараў правалілася. Дзякуючы пільнасці і ўмелым дзеянням Мухіко. Зразумела, што заслугоўвае вялікай ўзнагароды, але якой?

“Працую я не дзеля ўзнагарод, мне б толькі бачыць родны край і вольным, і шчаслівым! – вясёла прадэкламавала аператар. – Вось так!”

“Чые гэта радкі? А мо твае, прызнайся?”

“А што? Чаму я не магу быць яшчэ і паэткай?..”

Яна насілася з аднаго месца на другое, фіксавала падзеі, пісала-здымала ўнікальную гісторыю-біяграфію

нашай невясёлай сучаснасці. Пісалася ўсё тое на мікракасету, якая магла ўмясціць ў сабе мільёны кіламетраў магнітнай стужкі, і сюжэты можна было глядзець у любы час і на любым тэлевізары. Дарогу нам перагарадзіў кардон міліцыі. Насупленыя твары, бяздумныя позіркі, глухія і безуважныя.

У кожнага ў кішэні для нас падрыхтаваны падаруначак – “Букет чаромхі”. Калі будзем на іх наступаць, то яны папырскаюць нас салодкімі і водарнымі духамі, мо і прыемнейшымі чым тая “Шанэль”. Каб упалі мы на зямлю і адразу задрыгалі сутаргава нагамі. І вынішчаць яны нас як тараканаў. Бо мы для іх нелюдзі, мы для іх “кучка людзей”, якія “мяшаюць” дыктатару весці сваю гнюсную справу па знішчэнні дзяржавы…

Пачаў абурацца і нешта даводзіць палкоўніку міліцыі Станіслаў Шушкевіч, да яго падышоў і Вінцук Вячорка, спрачаўся воддалеч з юнаком у форме невядома якога звання Сямён Шарэцкі, побач стаяў Юры Хвашчавацкі…

– Жыве Ліцвінія! – пачалі крычаць дэманстранты.

Валянціна Коўтун несла абраз Еўфрасінні Полацкай, за ёй неслі абразы Божай Маці і Хрыста.

– Жыве Ліцвінія і згінуць яе ворагі!

– Жыве!..

– Нам трэба прайсці да Опернага тэатра, а вы нам перашкаджаеце, – даводзіў Юрась Залозка, утаймоўваючы ў сабе ўнутраную злосць. – Там у нас асноўны мітынг…

– Граждане националисты и бэнээфовцы, просьба расходиться по домам! – металічны голас праз мегафон ляцеў над дэманстрантамі. – Вы нарушаете закон об общественном порядке, и потому каждый из вас подпадает под статью уголовного кодекса номер… Расходитесь! Расходитесь! Ибо мы всех вас арестуем!

– Усіх не арыштуеце! Жыве Ліцьвінія!

– Жы-ве Ліць-віні-яяя! Жы-ве Ліць-ві-ні-яяя!..

Улада была антыбеларуская. Тыя, хто яе ахоўваў, – таксама антыбеларусы. Каманды падаваліся на чужой мове, не на мове дзяржавы. Тое яшчэ больш абражала нас. Бо аб нас выціралі падэшвы ботаў, плявалі ў твар, зневажалі. Нас не пускалі наперад, туды, дзе і дала дазвол гарадская ўлада праводзіць мітынг. Нас туды не пускалі. Як не пускалі некалі камуністы ў царкву, не дапускалі да Бога… Цяпер жа ад нас адбіралі яшчэ і душу.

Да майго пляча дакранулася нечыя рука – цёплая і даверлівая. Са мной побач ішла Таццяна-бібліятэкарка.

– Ты? – шчыра падзівіўся і адначасова абрадаваўся, зірнуўшы ў яе вялікія вочы.

– А хто ж яшчэ? – асляпіла белізной яблыневых пялёсткаў. – Яна самая. У нас сёння выхадны, вось і рашыла падацца ў сталіцу, з усімі разам прайсціся па праспекце нашага слыннага першадрукара…

Яна ўзяла мяне пад руку, ведаючы, што я рады буду адчуваць яе, ісці з ёю поруч. У яе таксама быў шчаслівы і асветлены твар, і яна разам з усімі скандзіравала самыя галоўныя для краіны словы.

– Прызнайся, спадар Антон, ты не чакаў мяне сёння тут бачыць, ці не так? – прытулілася яна да мяне.

– Не чакаў.

– І гэта тое, што перашкодзіла нашай сустрэчы, пра што ты казаў па далькажыку?

– Чаму перашкодзіла? Мы ж разам.

– Ага, гэта калі я ўмяшалася і змяніла сітуацыю. Сам ты не здагадаўся б паклікаць мяне ў такую вандроўку…

У голасе не чуваць было папроку ці крыўды, адно дабрыня і жартоўнасць.

– Не здагадаўся. Але, найперш, не асмеліўся. Не ведаў, ці з рукі табе такая прапанова. А цяпер рады, што ты побач, што ты разам з намі.

Далей мы ішлі моўчкі.

– Ты калі, Антон, едзеш дадому?

– Пазаўтра.

– А я сёння, адразу ж пасля сканчэння “Шляху”. Мая сяброўка з мужам на машыне прыязджалі, ну я і папрасілася. У цябе тут шмат клопатаў?

– Шмат. У выдавецтве пабыць трэба, у саюзе пісьменнікаў. У часопісы зазірнуць, дзе ляжаць мае аповесці.

– Як вернешся – патэлефануеш?

– Абавязкова.

– А ты тут глядзі – будзь, калі ласка, асцярожным… Быццам бы і ціха, але сітуацыя выбуховая.

– Ведаю. Мы да ўсяго гатовы.

Потым Таццяна некуды знікла, нас раз’яднала магутная плынь людзей, якіх усё большала і бальшала.

Мяне паглынуў вір, цячэннем натоўпу аднесла некуды ў правы бок, дзе стаялі міліцыянты з сабакамі – маўкліва уперыўшыся ў нас злым позіркам, – як чакалі каманды па рацыі ад начальства кінуцца на нас…

Добра было чуваць, як іх нехта адзін, самы галоўны, інструктаваў:

– Первыми не начинать!.. Ожидайте, когда начнут бросать камни и железки, переворачивать машины… Иностранных корреспондентов не подпускать! Дубинок и наручников не жалеть!

Абрадавала хіба адно, што побач не было Таццяны. Не хапала яшчэ, каб і яна была ўцягнута ў гэты крывавы

вір, каб які міліцыянт не пахадзіў па твары з дубінкаю… На кожнага з нас, ды і не толькі на ўсю калону, а нават і на ўсю Беларусь, для кожнага няўгоднага ці не па дзветры пары бліскучых наручнікаў падрыхтавала ўлада, каб ўціхамірыць нас, стрыножыць і малаціць “лукашэнкаўкамі”да тае пары, пакуль не толькі выкрык, а нават стогн не павінен вырвацца з нашых глотак:

– Жыве, браткі, Ліцві-іі-ні-яяя!..

З цяжкасцю, але прайшлі да тэатра.

І выступалі лепшыя людзі краіны – Генадзь Карпенка і Ніл Гілевіч, Радзім Гарэцкі і Васіль Быкаў, ветэраны вайны, невядомыя юнакі і дзяўчаты…Зачыталі зварот з-за мяжы Зянона Пазьняка. Шквал авацый.Людзі не маглі выгаварыцца і нагаварыцца, так набалела ў іх на душы, – людзі яшчэ і яшчэ раз адчулі, што толькі разам яны моцныя і неадольныя.

Увесь час я назіраў, што за мною неадступна сочаць нечыя злавесныя вочы. Як ні стараўся злавіць позірк, тое мне не ўдавалася. Вочы тыя былі то злева, то справа, а то і зусім ззаду… Як прывід нейкі прыліп да мяне… Мухіко недзе гойсала, і я не пасылаў ёй ніякіх сігналаў – не перашкаджаў, не адрываў ад працы. Яе хапала ёй па самую завязачку. Адчуваў толькі, што яна ўвайшла ў азарт, творчы імпэт, і хто ведае, чым яна магла здзівіць нас ці мяне нечаканым сваім адкрыццём і апантанай дзейнасцю…

3.

Усе разыходзіліся пад вечар – узбуджаныя, настраёвыя, і над усімі намі вялікім ружовым шарам вітала добраўплыўная энергія пяшчотнай аўры. Яна, аўра, кожнаму давала сілу, ачышчала, натхняла на новыя добрыя ўчынкі…

Я ішоў слаба асветленым завулкам. Рашыў скараціць дарогу да месца свайго начлегу.

І тут аднекуль з цемры вынырнулі цёмныя постаці і накінуліся на мяне. Гэта былі дужыя малойцы – напачатку агрэлі нечым тупым і важкім па галаве, а потым пачалі біць нагамі па спіне, жываце, па твары.Але то былі не рабаўнікі, а бандыты – бандыты ад улады. Яны перайшлі на новую тактыку ўдушэння – лавілі людзей па цёмных завулках. Яны днём сачылі за імі, здымалі на камеру ці фотаапаратам, а потым высочвалі, куды той чалавек ідзе. Нават да дзвярэй кватэры праводзілі, каб дакладна ведаць, дзе ён і жыве. У цёмных жа кутках апаратараў няма, ніхто не засведчыць, што яны палююць за іншадумцамі…

– Это тот, который удрал, – тлумачыў адзін з іх і "лукашэнкаўка" тупа бухнула мне па цемені. Удар быў моцны, спрактыкаваны, нічога не скажаш – прафесіяналы… Я адразу ж страціў прытомнасць. – Сейчас не сбежит, а начнет убегать – ноги переломаем…

Амаль безжыццёвага ўкінулі мяне ў "варанок", да другіх, такіх жа небаракаў, якіх лавілі пад покрывам ночы.

Сярод нас сядзела і жанчына сталага веку, недаўменна пыталася ва ўсіх:

– Людцы добрыя, а за што ж мяне, га? Ішла сабе нікога не чапала, спытала толькі ў міліцыянера ці харчовая крама яшчэ працуе, – а за гэта атрымала дубінкай па галаве. За што, га?

– Вось за тое і схапілі, што пра краму спыталі. Каб вы спыталі: "Скажите, пожалуйста, работает ли гастрономический магазин?", – тады да вас аднесліся б інакш…

– А хіба за гэта содзяць – што я беларуска? – шчыра падзівілася наша калега па няшчасцю. – Наш жа прэзідзент казаў, што ён любіць прастой народ, Беларусь і мову…

– Правільна – любіць. Вось такой менавіта любоўю.

– А-ааа… Во яно што. Уцяміла. А то дурная баба байкам і паверыла.

Тое я чуў, як скрозь сон. Я не сядзеў, я ляжаў. Адно вока заплыло пухлінай, а другое не мог чамусьці раскрыць. Вясёлая сабралася кампанія, усе смяяліся з таго, што з намі адбывалася – сапраўды яно збоку выглядала смешна. І – абсурдна.

Нас укінулі зноў у такую ж камеру (ці не ў тую самую, што сядзеў да гэтага?), і праз колькі хвілінаў выклікалі на допыт.

Ісці я не мог – балела ў баку (мусіць пераламалі рэбры) і балела галава – ванітавала мяне дужа. Мо яшчэ і адбілі мазгі ў дадатак… У памяшканне, дзе вёўся допыт, мяне занеслі на руках. Калі ж пасадзілі на крэсла, мяне званітавала – і я рыгануў прама на падлогу…

– Он еще и водки нализался! – зароў нада мною міліцыянт, і зноў дубінка прайшлася па галаве.

Я ўпаў у свае ж ваніты, і нічога больш не памятаў – што было ў той момант, і што было пасля.

Знайшлі ўчарашнюю “Справу”, што завялі на мяне. Калі я ачуўся і няўцямна паглядаў на іх, дапісалі яшчэ, што быў на мітынгу, выступаў, патрабаваў скінуць з пасады прэзідэнта ўзброеным шляхам, што мне заплацілі за ўдзел сто даляраў…

Я кісла ўсміхнуўся: “Я, канечне ж, не адмовіўся б, каб яно так было і сапраўды…”

“Надта ж яны любяць цябе, Антон сан, – скрушна выказала сваё меркаванне Мухіко, – як д”ябал ладан…”

“І не кажы…”

Яна некуды зноў знікла, і я не паспеў папрасіць яе выканаць маленькую просьбу.

У мяне з роту пайшла кроў, і нейкая жанчына загрукала ў дзверы:

– Доктара! Паклічце доктара – чалавек памірае!

З-за дзвярэй данеслася пагрозліва-пасмешлівае, здзеклівае:

– Не умрёт… А сдохнет, так и святым сразу же станет, как Кастусь Калиновский или Ефросинья Полоцкая… Гы-гы-гы… – міліцыянт вельмі радаваўся, што адказаў з вялікім гумарам.

Нада мною нехта схіліўся, а хто, не мог угледзець у цемры, толькі падалося, што вельмі знаёмым быў шэпт і ўздых. Рукі былі жаночыя – мяккія і гаючыя. На твар мне паклала незнаёмка мокры ручнік (дзе ўзяла, дзе намачыла?), выцерла крывавы твар і не здымала мокрую халодную тканіну з вачэй.

– Ты – хто?

– Маўчы…

– З намі пасадзілі?

– Ага…

Голас быў да болю знаёмы, блізкі і жаданы, але я баяўся назваць імя, каб не выглядаць смешным дурнем, каб не паказацца саманадзейным ёлупнем.

– Усіх не перасадзяць…

– Маўчы… Нельга… У цябе пашкоджаны бок.

– Я сёння ж выберуся адсюль. Шкада толькі тых, хто застанецца тут… Не змагу ім памагчы.

– Маўчы. Цябе ніхто не асудзіць, не папракне .

Потым на вочы насунулася шэрань і я перастаў чуць, што тварылася навокал. Наваколле знікла. Пэўна, я заснуў…

Сніўся мне Саяма, а разам з ім і бібліятэкарка Таццяна, і кватарантка Мухіко. І мы ўсе разам гулялі па беразе акіяна – размаўлялі, смяяліся, дурэлі. І было нам

весела, быццам усё жыццё ў нас існавала такая вясёлая кампанія. Я нават у сне я лавіў сябе на тым, што мне ўвесь час хацелася пазваніць Яніне, але ў тым я не мог прызнацца чамусьці Таццяне – як усё роўна вінаваціўся перад ёю, ад чаго разрываўся на дзве палавіны – адна належала Таццяне, а другая ёй – Яніне… І калі пакласці на шалі, то ні грама, ні паўграма ніхто не перавешваў…

– Климовича – к начальнику! – выгукнуў маё прозвішча вартавы, што стаяў каля дзвярэй.

Я не рухаўся – не мог пашавяліцца. Яшчэ больш балеў правы бок, кружылася галава, ванітавала..

– Кому сказана – да начальника! – павышаў голас міліцыянт, нервуючыся, што яго не паслухаліся з першага разу. – Срочна!

– Дык ён жа рухацца не можа – вы ж збілі яго на горкі яблык! – абурылася, не вытрымала жанчына.

“Мо яна і рабіла мне прымочкі, а прымроілася немаведама што, – падумаў я, але распытваць у яе не стаў, не асмеліўся, – так можна і зглузду з”ехаць…”

– Так что – может самому начальнику к тебе придти, а? – яхіднічаў ужо міліцыянт, паказваючы сваю перавагу, сваю ўладу.

– Вось няхай начальнік і ідзе да нас… – пагадзілася жанчына з прапановай вартавога. – Хацелі б яму ў вочы паглядзець, вызначыць, адкуль ён родам, хто ў яго тата і мама…

– Ты мне поговори, поговори! – выкрыкваў, а як быццам гаўкаў злосны сабака, міліцыянт. – Тагда чтобы на меня не жалавались…

– Не чапляйцеся вы да яго, – ціха папрасіў я жанчыну. – Ён ні ў чым не вінаваты. То грошы і ўлада над іншымі засланілі яму розум… Ён і сам не ведае, што творыць…

– Ты як праведнік кажаш.

– Усе мы з вамі праведнікі, таму і за кратамі.

Я прыўзняўся з халоднай і слізкай падлогі.

Па-ранейшаму ванітавала. Хістаючыся, трымаючыся рукой за бок, выйшаў у расчыненыя дзверы.

Крокі мне даваліся цяжка, – боль пранізваў бок і страляў у скроні.

На першае пытанне – як маё прозвішча – я не адказаў: упаў з рыпучага крэсла.

Мяне аблілі халоднай вадой і зноў пасадзілі.

– Так какая у вас фамилия? Климович, кажется… Так, так… Ну, расскажите, как вы дакатились до такой жизни… Президента свергнуть задумали?..

Я маўчаў. Адчуваў, як зноў перад вачыма пачало хістацца наваколле, уцякала з-пад ног падлога…Назад мяне пацягнулі пад пашкі – ногі чырылі падлогу. Калі прыйшла да мяне свядомасць, сукамернікі спыталі:

– Ну, што там, адпусцілі?

– Не… Сказалі, што буду я сядзець да “выяснення абстаяцельств”, пакуль справу не аддадуць у суд.

– І колькі яны будуць выясняць?

– Пра тое не паведамілі…

Калі ўлегліся на ноч спаць – дзе хто прымасціўся, і, дачакаўшыся, калі стала ціха ў камеры, насунуў я на ногі Саямавы дзоры.

Праз колькі хвілінаў пакінуў КПЗ – камеру папярэдняга зняволення. Ішоў па галоўнай вуліцы сталіцы, па праспекце першадрукара і ніхто мяне не бачыў – не хацелася пакуль здымаць дзоры.

Ішоў і маліўся шчыра Усявышняму і Усемагутнаму, верачы, што з яго дапамогай наступіць лад у нашым княстве:

– А я, дзеля вялікай ласкі Тваёй, увайду ў дом Твой, пакланюся святыні Тваёй богабаязна. Госпадзе! Вядзі мяне ў справядлівасці Сваёй на недругаў маіх; выпрастай перада мною дарогу Тваю. Бо няма вернасці у вуснах іхных, сэрца іхняе – ліха, горла іхняе – адкрытая магіла, язык іхны – ліслівы…

Запознены аўтобус з трыма пасажырамі пранёсся паўз мяне, абдаўшы едкім дымком.

– Абвінаваць іх, Божа! Няхай загінуць ад задумаў сваіх жа; за ліхадзействы вялікія адкінь іх, бо яны збунтаваліся супроць Цябе. А ўсе, хто на Цябе спадзяецца, будуць цешыцца вечна; і Ты будзеш бараніць іх; і будуць хваліцца тыя, хто любіць імя Тваё. Бо ты, Госпадзе, дабраславіш справядлівых, і, як шчытом, засланяеш іх зычлівасці…Сышлі некуды на захад аблокі, і на чыстым небе высыпалі буйныя спелыя зоркі.

Поўня цікаўна аглядвала наваколле.

Дзе ў гэты час была Мухіко, я не ведаў, і не клікаў яе – значыць, працуе, значыць, рупіцца. Мы адшукаем адно аднаго, калі будзе ў тым патрэба, не згубімся ў гэтым сусвеце. Адлежваўся ў сябра некалькі сутак і, адчуўшы, што збольшага агойтаўся, рашыў вяртацца дадому.

4.

Прыехаў у Гомель сярод ночы – кіеўскім.

На пляцоўцы чакала двое незнаёмых – рукі ў кішэнях, вусны сціснутыя, словы цэдзяць скрозь зубы.

– Вы – Климович?

– З кім маю гонар гаварыць?

– Мы из органов.

– З органаў – жаночых? – наліўся я абурэннем – і тут ад

іх паратунку няма, нідзе не схавацца.

Маю заўвагу прапусцілі міма вушэй. Адзін з іх – прычоска вожыкам – разгарнуў пасведчанне і падсунуў мне пад нос. “Камітэт дзяржаўнай бяспекі... Акліманаў...” паспеў мельгам прачытаць некалькі слоў.

– Чым абавязаны наведванню такіх высокіх і глыбокапаважаных нашым народам гасцей?

– Может пройдем в квартиру?

– У мяне непрыбрана, рэзрух, і я не хацеў бы выглядаць у вашых вачах неахайным.

– Ничего страшного, мы и не заметим ничего, – найстойвалі спакойна госці.

– І ўсё-ткі я не хацеў бы запрашаць вас да сябе. Не магу нічым пачаставаць час – ні кавы ў хаце, ні гарэлкі. Так што выбачайце.

Ім, канечне ж, не спадабалася мая настойлівасць.

Кэдэбісты пераглянуліся, як пыталіся адзін у аднаго, што трэба рабіць у такім выпадку. Не зразумеў, якое яны прынялі рашэнне, але тон размовы збавілі на больш лагодны, нават і заўсміхаліся.

– Калі я дзяржаўны злачынца, і вы маеце ордэр на арышт, то можаце прама цяпер закаваць мяне ў кайданы, – прамовіў я, гледзячы на іх, – калі ж нешта іншае... Я не разумею, чаму я спатрэбіўся вашым палавым органам...

Яны зноў пераглянуліся.

– Мы не имеем права говорить вам об этом, – пачаў тлумачыць адзін з іх – вышэйшы ростам, у паласатай куртцы, з даўгімі валасамі (працаваў пад рабочага Гомсельмаша?), – но мы хотели бы, чтобы вы завтра явились к нам в шестнадцать ноль-ноль...

– Куды гэта? Па якім адрасе.?

Яны назвалі мне адрас, нават растлумачылі, дзе гэта…

– У які кабінет?

– Мы вас сами встретим на входе.

– Лыжку з сабой прыхапіць?

– Не надо. Арестовывать вас никто не будет. Будет просто разговор. Просто необходимо уточнить кое-какие детали.

– Дэталі – чаго? Удакладніце тут – і я скажу ўсё, што ведаю.

– Всё вы очень хорошо знаете.

– Усё ведае толькі дурань. Мудрэц жа – сумняваецца.

– Вы же не дурак и не мудрец.

– А хто ж тады я?

– Это, спадар Климович, вам лучше знать. Честь имеем. Бога ради простите, что в такой поздний час наведались к вам. Извините…

Ні слова больш ні кажучы, яны развярнуліся і пайшлі ад мяне. Я яшчэ чуў, як яны амаль нячутна тэпалі па прыступках, як спусціліся на першы паверх, як ляснулі дзвярыма – былі на спружыне.

Слаба піснулі ўнутраныя дзверы суседа-ветэрана. Падслухоўваў нашую размову? Мо ён і навёў іх на мяне… Мо і настрачыў, каб разабраліся са мною, каб правучылі мяне, каб не псаваў яму нервы сваім суседствам…

“Што ж ім ад мяне трэба? – без трывогі запытаўся ў самога сябе, адмыкаючы свае дзверы. – Чаго зацікавіла іх мая асоба?”

Тое, што ўбачыў ў кватэры, мяне здзівіла – усё было перавернута дагары нагамі. Раскіданы ложак, усе кнігі вынятыя з паліц і раскіданы па падлозе…

“Што ж яны шукалі ў мяне? Ксеракс, кампутар – як раней сышчыкі шукалі ў мяне друкарскі станок? Пракламацыі і заклікі супраць дыктатуры? Дык я ж гэтым ніколі і не займаўся. Усе мае думкі і разважанні выкладзены ў радках, што надрукаваны ў апазіцыйных газетах. Дзяржаўная мяне не друкавала – вяртала, спасылаючыся на «неабгрунтаванасць пазіцыі ў артыкулах”…

Тут жа апякла думка пра далькажык – ці цэлы хаця?

Кінуўся на антрэсоліну. І там усё было перавернута, але калі засунуў руку за прамасленыя майкі і анучкі, то з радасцю намацаў запаветны карабочак… Не ўзялі, не знайшлі.

Але на душы было пагана, як быцццам не ў жытло да мяне залезлі, а ў душу, і там справілі свае патрэбы. Заўтра дваццаць першае стагоддзе, а сышчыкі дзейнічаюць так, як і перад бальшавіцкім пераваротам. Чаму ж не прыйсці як людзі, пагаварыць, распытаць што да чаго, дык не…

Калі добра будзе? Скарочана – кдб… А калі добра будзе, то і на які ляд тое кдб? Ім жа пастаянна трэба ворагі. Прыдумваюць іх, а потым

і шукаюць. А калі іх не будзе ў сябе – пераловяць і перасадзяць усіх, то яны будуць на Захадзе, – іх, ворагаў, вакол ого-го колькі!

Даўно званіў Саяму. А дзе Мухіко носіцца – яшчэ ў сталіцы? Захапілася шпіёнскай працай? А як зловяць? Яшчэ завярбуюць, пераманяць на свой бок, прапануюць пасаду галоўнага сышчыка.

“І памыляешся, і памыляешся, спадар Антон, – не вытрымала, падала голас муха, не стрымала абразы ў свой бок. – І як ты пра такое можаш падумаць”

“Ды жартую…”

“Нічога сабе жарцікі… Памерці можна ад смеху. Ад такіх жарцікаў сапраўды мухі дохнуць”.

“Калі з”явілася?”

“Разам з табою і з”явілася. У адным вагоне і ехалі. Месца толькі я выбрала каля плафона – там цё-ооопле-еенька…”

“І не падавала голасу?”

“Навошта? У цябе і без мяне хапала ўсяго… І ў сталіцы хапіла па самую завязачку…”

“Хапіла… Нічога, вытрываю… Ты бачыш, што яны ўтварылі ў кватэры?”

“Ды бачу… Ну што тут скажаш – каменнае стагоддзе. Ды ладна, як той казаў. Кладзіся спаць. Пераначуем – болей пачуем! Ды і мне таксама працы хапіла. Ох і сюжэтаў я надыбала! Дзіву толькі даюся – дзе я толькі ні пабывала! У кабінетах самых высокіх начальнікаў – засакрэчаных і не, даведалася пра іх тайны і планы, што аж крылы ад жаху выварочваюцца.. Але – усё, усё… Спаць, спаць, спаць…”

Я ўжо не рэагаваў на яе словы – стома авалодала мною.

Але заснуў не адразу. Доўга круціўся з боку на бок, перад вачыма памяці ўзнікалі падзеі апошніх дзён, праведзеных у Менску… Праціналі дрыжыкі ад жудасных успамінаў.

У баку боль яшчэ не аціхаў – пастаянна напамінаў пра сябе. Трэба было б наведацца ў паліклініку, паказацца доктару, – даўно клікала ўчастковая доктарка, каб прыйшоў, каб забраў накіраванне ў галандска-беларускі цэнтр – не падабалася ёй мая шчытападобная залоза. Яна ў мяне павялічвалася, стала другой ступені, але што будзе пасля, я не ведаў…

“Спаць, спаць, спа-аааць… – дасылала словы калыханкі Мухіко, старалася, каб я ўсё лядайкае выкінуў з галавы… – Спі, Антон, спі…”

5.

А ранічкай…

Ранічкай я не пазнаў сваю кватэру – усё было прыбрана, раскладзена, упарадкавана. На кнігах, што сталі на сваё ранейшае месца, не было ніводнай пылінкі-парушынкі. У хаце даўно не было такога ідэальнага парадку, хіба яшчэ тады, як жыла тут Яніна…

“Хто ж так пастараўся, хто?”

Мухіко маўчала, як і не чула майго пытання, а мо паляцела куды па сваіх клопатах, бо не абзывалася. У пакоі чамусьці пахла прывяленым сенам – быццам хто варочаў валкі граблямі, каб яго дасушыла сонца; і ў акно ўжо млявае сонца дасылася свае промні – лашчыла твар…

Мяне падбадзёрыў кубак гарбаты, вярнуў да ранейшага працоўнага стану.

У такі час я звычайна сядаў за стол. Нейкі час збіраўся з думкамі, а потым на аркушы чыстай паперы адбіваў літары на сваёй старой гэдээраўскай машынцы “Эрыка”.

Я адгарнуў зялёную папку, дзе ляжаў пачатак аповесці “Секутура”. То быў толькі пачатак яе – палова старонкі. Мне хацелася расказаць пра свайго японскага сябра, пра тое як мы паўгода былі ў акіяне… Не даходзілі рукі прадоўжыць – клопаты адбіралі ўвесь час. Але мне верылася, што ў нейкі дзень ці вечар удасца засесці за машынку, і тады я, нырнуўшы ва ўспаміны і далучыўшы фантазію і імпэт, змагу за месяцаў пяць-шэсць выкласці жаданае на паперу…

На ўсё патрэбен свой час. Час раскідваць камяні і час збіраць іх. Час рабіць справы – і час адказваць за свае ўчынкі..

Не-не ды ўспаміналася ўчарашняя сустрэча з хлопцамі-малойцамі. Яны задоўга да гэтага ведалі, калі я рушу

назад, і таму спакойна рабілі ў кватэры ўсё, што хацелі? А можа я прыехаў знянацку і яны перад самым носам выскачылі з кватэры? Нехта ж тады папярэдзіў іх пра мой прыезд… Ці не сусед часам, назіраючы за пад”ездам са свайго акна?

А шаснаццатай гадзіне да іх?

Чым жа яны абрадуюць мяне, чым слых мой і душу пасалодзяць?

Амаль гадзіну хадзіў па алеях парку.

Купіў у шапіку “Навіны”, “Свабоду”, “Народную волю”, “Пагоню”, прачытаў уважліва асноўныя артыкулы, паклаў чытво ў валізку, якую заўсёды насіў пры сабе…

– А мы чакаем вас, – сустрэлі на парозе ўчарашнія хлопцы, усміхнуліся прыветна. – Пайшлі…

Дзяжурнаму, што стаяў за сталом, сказалі:

– Мы да дваццаць пятага!

Той кіўнуў галавой. Дзяжурны быў пры пагонах, маёр. І форма ў яго была савецкай арміі. Уражанне было, што машына часу занесла мяне ў гады майго юнацтва, калі я насіў салдацкую форму і казыраў

такім вось афіцэрам – аддаваў чэсць. І гонар. І – душу. І – здароўе. І – … хто ведае, што яшчэ. Усё аддаваў. Але не, пардон, не ўсё. Душу не аддаваў, як ні стараліся яе адабраць, падпарадкаваць сабе…

Мы падышлі да дзвярэй, абабітых чорным дзерманцінам. “Вожык” зайшоў у кабінет і тут жа выйшаў, сказаў, звярнуўшыся да мяне:

– Вас ждут.

За сталом сядзеў і не малады, але ж і не стары яшчэ чалавек. Як я зайшоў, устаў з крэсла, выйшаў з-за стала. Павітаўся, сказаў, паказаўшы на крэсла:

– Сядайце, калі ласка, Антон Ігнатавіч!

“О, як далікатна і культурна. І нават – па-беларуску!”

За спіной, на сцяне, вісеў партрэт жалезнага Фелікса. З другой сцяны глядзеў строгі і насуплены Ільіч – як падслухоўваў, пра што мы будзем гаварыць.Я маўчаў, глядзеў на Ільіча, у вочы гаспадару кабінета глядзець чамусьці не хацелася.

– Как жизнь, Антон Игнатьевич?

– Ды мацуюся. Нічога. Жыць можна.

– Как пишется?

– Ды па-featherрознаму. То цяжка, то нішто сабе. Усё залежыць ад настрою і ад абставінаў.

– О чем пишете, если не секрет? – голас затоены, як коцік мурлыкае, як сон наганяе, каб потым знянацку скочыць і ўвагнаць вострыя кіпцюры ў бок.

– Пра Японію пачаў. Пра флору і фаўну Японскага мора. Ды пакуль спыніў працу – клопатаў шмат.

– И в газеты пишете?

– І ў газеты, але вельмі рэдка.

Мы доўга хадзілі з ім па лясных і балотных сцежках – то спускаліся з гары, то зноў падымаліся на ўзгорак, – і кружыў ён мяне па бездаражы вакол ды каля з гадзіну, а ў мяне з галавы не выходзіла галоўная думка, свідравала няшчадна: “І калі ж ты пра галоўнае папытаеш, ужо і галава ад тваіх пытанняў-загадак забалела?”

Усё ж такі мы выбіліся на бальшак, затоена ён і спытаў:

– В Минске, когда вы наведывались недавно, участие в митингах принимали?

– Прымаў, а як жа… І не толькі я. Шмат людзей удзельнічала.

“Ну, во табе і галоўнае, з-за чаго і пакліканы я сюды…”

– Вот ваша деятельность – высказывание в газетах, ваша личная оппозиция к нашему президенту, высказывания в его адрес, призывы к свержению власти, – как вы думаете, не подлегает ли это под статью уголовного кодекса?

Ён вельмі хацеў пабачыць маю рэакцыю на яго словы, а я сядзеў і усміхаўся, цяпер ужо гледзячы прама яму ў вочы. І ўбачыў, што яны ў яго

зялёныя, як і яго мундзір, – як зрасліся два колеры. І не зразумець было – ці то кіцель быў пры такіх вачах, ці вочы пры кіцелі.

– Асабіста я так не думаю. Канстытуцыю я не парушаў. У нас сёння дэмакратыя, свабода слова… Гэта абазначана і ў міжнародных пагадненнях па правах чалавека, да якіх далучылася і наша дзяржава, і ў тым ліку – ва Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека і Міжнароднае пагадненне аб грамадзянскіх і палітычных правах. А тое, пра што я пішу, і ёсць ажыццяўленне маіх журналісцкіх і пісьменніцкіх прафесійных абавязкаў…

– Хм… а вы, признаюсь, неплохо подкованы в этом смысле, – ці то здзіўляўся, ці то хваліў мяне кэдэбіст, ці, як сказалі суправодзячыя, двaццаць пяты.

– Выбачайце, але я не конь, каб мяне падкоўвалі. Тыя палажэнні, пра якія я казаў, павінен ведаць кожны грамадзянін, кожны беларус. Але пра гэта чамусьці не хочуць распавядаць і вучыць людзей сучасныя агітатары.

– Даже так? – рыжыя бровы рэзка ўзняліся ўверх – над акулярамі.

– Нават так.

– Ладно, оставим эту тему, лучше расскажите нам о другом – как вы умудрились дважды сбежать из здания милиции?

– З кэпэзэ, з турмы…

– Не совсем так, да ладно… Расскажите, пожалуйста, нам об этом, поделитесь, так сказать, опытом. Расскажете честно – и мы никогда не будем к вам приставать.

– А я і не збягаў. Атрымоўвалася вельмі проста – калі мяне несправядліва крыўдзяць, то я прымаю рашэнне і пакідаю тое памяшканне, дзе знаходжуся.

– И от нас вы можете уйти? – насцярожана паглядзеў на мяне начальнік упраўлення.

Я паглядзеў на яго – жартуе ці хоча праверыць мае здольнасці? Ён пасадзіць мяне ў сваю камеру, дзе ўстаноўлены аб”ектывы – і будзе назіраць за мною, за кожным маім рухам…

– Тут ужо як у казцы атрымліваецца: я от дедушки ушел, я от бабушки ушел, и от вас немудрено уйти? Не ведаю. У вас дужа сцены тоўстыя і краты моцныя. У трыццаць сёмым мой дзед Ян у вас сядзеў. Дык, на вялікі жаль, не змог уцячы…

– А если мы вас посадим в отдельный кабинет, сможете? – дваццаць пяты напіраў і напіраў, яму так карцела раскрыць мой сакрэт уцёкаў, як маладой у шлюбную ноч…

Я паціснуў плячыма.

Сапраўды, хітры быў пакойчык, куды завялі мяне.

Праз нейкі час начальнік уздыхнуў, праказаў няўцямнае:

– Ну, что ж…

Я застаўся адзін. Адчуў, як за мной уважліва назіралі. Чакалі, калі я зраблю цуд – і яны мае дзеянні возьмуць на ўзбраенне…

І суткі, і двое, і трое я сядзеў у цесным пакойчыку.

Мяне не кармілі, не давалі нават вады, і ўвогуле больш са мною ніхто не размаўляў – як і забыліся на маё існаванне. Я ж трымаўся, не выказваючы нічым сваёй слабасці, не прасіў у іх літасці ці дапамогі, чаго, мусіць, чакалі ад мяне. Добра, што хоць прыбіральня была праз сцяну, але і там, адчуваў, былі ўстаноўлены нябачныя відэакамеры...

За голад я не перажываў – даўно сам хацеў наладзіў галадоўку, каб паправіць страўнік, асвяліць галаву. А тут такая нагода...Зняможаны ад духаты я ўпаў на падлогу. Расчыніліся дзверы – да мяне падышоў чалавек у белым халаце і зрабіў у вену ўкол.

– Ну, так что, фокусника из вас не получилось? – горычна спытаў дваццаць пяты, сядаючы на сваё месца за сталом.

– Не выйшла, таварыш…

– … полковник Люгашенко

– … таварыш Люгашэнка! Ды і не фокуснік я. І не цыркач. Не Кіо, і не Месінг.

– Так может мы вас не за того приняли? – падзівіўся шчыра палкоўнік. – Дело Климовича Антона начато еще до Великой Октябрьской Социалистической революции. И он то появлялся, то опять неожиданно исчезал. То исчезает, то появляется, то он молодй, то пожилой…

Палкоўнік Люгашэнка падышоў да акна, якое было закратана, закурыў “Космас” і глядзеў безуважна на вуліцу, на чырвоную сцяну фабрыкі “Палесдрук”, каля якой ў поўны рост стаяў рашучы Дзяржынскі. А пастамент, скульптура, выглядала неяк збеднена, здробнена, а “жалезны” быў нейкі маленькі, нібы высах ад доўгага стаяння пад сонцам і ветрам…

І ў некага, ці не ў самога сябе найперш спытаў начальнік кіравання кэдэбэ з роздумам:

– И что же мне теперь с вами делать? Улик никаких, судить вас не за что…

Пад сталом, на каленях, я намацаў сумку. Выцягнуў з яе дзоры, паклаў на падлогу – і ўсунуў у іх ногі.

– Ума не приложу, что мне с вами делать, – “дваццаць пяты” павярнуўся да мяне і аслупянеў – за сталом нікога не было.

А я сядзеў за сталом і не падымаўся. Мне трэба было яшчэ сем секунд, каб прыйсці ў належны стан, каб я мог лёгка, бы птушка, выпырхнуць з пакойчыка…

– Ни хрена не понимаю, твою мать!.. – прамовіў абурана палкоўнік, смачна вымавіў расейскі мацюк. – Только что сидел – и исчез. Неуловимый националист. Латыпов! – паклікаў ён некага.

З другога пакоя выйшаў сярэдніх гадоў афіцэр, застыў па камандзе “зважай”, рукі выдаўжыў уздоў сцегнякоў.

– Слушаю, товарищ полковник!

– Ну, не заметил, что он предпринимал для того, чтобы исчезнуть?

– Никак нет, товарищ полковник! Вы же запретили устанавливать в вашем кабинете аппаратуру.

– Да знаю, – махнуў ён рукою, адмахнуўся як ад надакучлівай мухі, – идите…

Выгляд у палкоўніка разгублены і нават няшчасны.

Праз колькі хвілінаў ён набраў мінскі тэлефон, далажыў шэфу:

– Не получилось, товарищ генерал… Исчез на глазах… Виноват, товарищ генерал!

У слухаўцы доўгае маўчанне, потым пачуўся ўздых:

– Ладно, я сам лично разберусь с этим вопросом, раз вы такие раззеваки…

Люгашэнка выціраў насавой хусцінкай буйны пот, што выступіў на ілбе.

Паклаў слухаўку і гучна выдыхнуў з сябе паветра, як цяжар скінуў са сваіх плячэй, пашкадаваў:

– Не видать мне поощрения из-за этих националистов… Это же надо, как подставил меня… Твою мать!..

6.

“Ну далажы, калі ласка, спадарыня Мухіко сан, чым займалася гэтымі днямі, што цікавае адбылося, – папрасіў я сяброўку вечарам, павячэраўшы, меўшы добры настрой – рашыў сам сабе наладзіць вечар адпачынку і ўзаемазгоды. – Так бы мовіць, трымай справаздачу. Як ты глядзіш на гэта?”

“Гляджу дадатна, – тут жа адгукнулася мая кватарантка (ці ўжо даўно не кватарантка, а… дарэчы, які можа быць другі статус? Трэба падумаць…), ажывілася, стала вясёлай, радаснай, што я крануў яе, папытаўся пра нешта. – Ты думаеш, што я лынды б’ю, дарэмна твой сіроп спажываю, так? Памыляешся, даражэнькі… Гэта добра, вось так, вечарочкам, паглядзець тое, чым я займалася… Толькі гэта будзе не вечар адпачынку, шаноўны спадар Антон, гэта не адпачынак, а нешта іншае. Гэта – больш чым праца. А вынікі яе. У мяне ўжо назапашваецца вялікі архіў для відэатэкі. Абвінаваўчай відэатэкі. Такога матэрыялу ні ў кога няма – ні ў кога!

Пахвальбы ў яе голасе не было, проста яна падрэслівала значымасць таго, што мерылася паказаць, прадэманстраваць.

Зноў адчуў сябе ніякавата, што не ў той манеры пачаў. Не трэба было адносіцца да мухі, як да нечага нязначнага ці смешнага, што не заслугоўвае вялікай увагі. Характар мой дурны… Не раз, і не дзесяць цярпеў з-за яго вялікія дурбасеянкі, кляўся-бажыўся, што перамянюся, што стану больш памяркоўным, ураўнаважаным, чуйным і спагадлівым да чужой думкі, а рабіў сваё… Як тады не зразумець Яніну, якая столькі год (а мо і стагоддзяў?) цярпела мяне, але ў нейкі

момант яе цярпенне лопнула…

– Выбачай, шаноўная спадарыня, хацеў жартачкамі ўсё, ды, відаць, тут не да жарцікаў. Даруй…

– Ды нічога, нічога, я прывыкла ўжо, прывыкла… І як толькі трывала твая жонка – характар у цябе, скажу па праўдзе, аніякі, у сэнсе – памерці і не жыць…

– Ты ўжо і ўголас навучылася гаварыць?

– З табой не толькі ўголас, з табой на крык пяройдзеш, дынамікі з дэцыбеламі ўключаць прыйдзецца…

– Ну, ужо і напала ты на мяне, спасу няма…

– Пагавары мне яшчэ, пагавары. Так, а цяпер сур”ёзна – ты гатоў да маёй справаздачы?

– Гатоў. Чакаю.

Успыхнуў экран тэлевізара, хаця вілка не была ўторкнута ў разетку. Адкуль тады бралася энергія? Загадка…

А, во, мы ў Менску… Ідзем калонай. Побач са мною ідзе Таццяна (трэба ж – забыўся пазваніць, а абяцаў жа – адразу, як прыеду, пазваню ёй; трэба наладзіць сустрэчу кахання, нават ноч кахання), трымае мяне за руку… У пакоі натуральны пошум і гамана той атмасферы, галасы людзей. Дынамікамі служылі сцяна, падлога і столь. Мне падалося, што я зноў рухаюся разам з усімі па праспекце. Аб’ектыў паказваў нас то зверху, то буйным планам (ніхто не бачыў аператара, таму твары і паводзіны людзей выглядалі натуральна і немусова) твар Таццяны – яе ўсмешка, вусны, шчаслівы позірк…

А потым мы адбіраем каменне ў правакатараў. Пасля – мітынг каля опернага… А вось я іду цёмным завулкам і на мяне накідваюцца бамбізы, збіваюць з ног. Хаця і цёмна, але твары іх бачна выразна – вочы, нос,ваўчыны аскал жорсткасці, калі яны б’юць мяне нагамі, лупяць па твары… Мне стала зноў балюча – як быццам яны і

цяпер збівалі мяне, – і я хапіўся за бок.

Ляжу на бруднай падлозе і нейкая жанчына выцірае акрываўлены твар. Пазнаць яе чамусьці не мог, але такая разам з намі ў камеры не сядзела. Некага нагадвала, а каго, зразумець не мог…

“Ты і там пабывала? Як табе тое ўдалося?”

“Работа, браце, такая, – без залішняй сціпласці адказала назіральніца-летапісец.– А гэта – абавязвае…”

А потым яна пабывала ў тым кабінеце, куды і не кожны мог зайсці, – самога Галвера.

Аб’ектыў быў скіраваны на паперу, што ляжала на стале – зацверджаныя дакументы і тыя, што чакалі разгляду і зацвярджэння. Кожны дакумент быў зняты буйным планам – відаць добра кожная літарка і лічба… “Сакрэтныя”, “звышсакрэтныя”, “Рэкаменадацыі органам кэдэбэ па ліквідацыі актывістаў бэнээф і тэбээм”…

У мяне пахаладзела ўсярэдзіне ад жудасці ўбачанага і створанага на паперы.

“І такое можа быць?”

“Чаму ж не… Ёсць. Пры жаданні гэтыя дакументы можна прапусціць праз кампутар, і ўсе дакументы адксеракопіць у чыстым выглядзе…

“Неверагодна!.. Дык табе ж, сястрыца мая, цаны, так бы мовіць, няма, як казаў мой сябра Толя Зэкаў – выдатны паэт і парадыст”.

“А я табе пра што баяла?”

“Каб ты была жанчына, расцалаваў бы цябе да бяспамяцтва…”

“Мо калі і здарыцца такое… А хіба ж я не жанчына, Антон?”Апошнім словам я не надаў аніякага значэння, як усё роўна і не чуў. Падумаў толькі, мо калі і навучуся

цалаваць муху – як падзяку за ўклад у адраджэнне…

А далей… Што было на экране далей!

Муха аблётала шмат якіх кабінетаў, процьму якіх дакументаў зафіксавала. Была і ў міністэрстве замежных спраў у расейца Антановіча, у міністэрстве ўнутраных справаў, у тым жа кэдэбэ…

“Жах! Мухіко, гэта ж унікальныя дакументы. Сведчанне таго, які адбываецца генацыд пад прыкрыццем “заботы о простом народе”.

“Так, так… Але я хачу есці. Ты забыўся мне падаць мой любімы сіроп”, – як бы пакрыўджана паскардзілася сяброўка.

Хуценька выканаў просьбу – побач з карабком паклаў паперчыну з некалькімі кроплямі малінавага сіропу – сутачны рацыён.

Глядзець тое можна было гадамі. Але і тое, што я прагледзеў за пяць гадзін, не ўкладвалася ў галаве. Задача заключалася ў тым, каб выкарыстаць усё з карысцю для агульнага клопату.

І я ўжо ведаў, як тое зрабіць.

Па-першае, самыя цікавыя і выбуховыя, якія кампраментавалі рэжым, я адзняў на паперу ў трох асобніках і разаслаў па факсе на адрасы –

сядзібу Беларускага народнага фронту – Вінцуку Вячорцы; рэдакцыі газеты “Навіны” (“Свабода”) – Германчуку; рэдактару газеты “Народная воля” Язэпу Сярэдзічу.

Праз колькі гадзінаў на мой факс прыйшло кароткае пытанне:

“ЧЫМ ДАКАЖАЦЕ ПРАЎДЗІВАСЦЬ І ДАКЛАДНАСЦЬ ПЕРАДАДЗЕНЫХ НАМ МАТЭРЫЯЛАЎ?”

Такое ж пытанне прыйшло і ад астатніх рэспандэнтаў.

Усім траім адправіў адказ:

“ЗНЯТА СПЕЦАГЕНТАМ ЗВЫШСАКРЭТНАЙ КАМЕРАЙ. (Пры жаданні магу (можам) наладзіць прагляд гэтых і іншых матэрыялаў – у любы час па вашым жаданні”)

……………………………………………………

Пад вечар, адчуваючы, што да мяне вярнуўся ранейшы добры настрой, пазваніў я ўсё ж у бібліятэку Таццяне:

– Ці можна прыехаць да цябе?

Яна трошкі памаўчала, як бы разважала, і спытала-удакладніла:

– А хіба ўжо прыйшло дваццаць шостае верасня?

– Не разумею…

Яна рассмялася:

– Ты прыязджаеш раз у год, і толькі ў гэты дзень. А думаеш, што прыязджаеш кожны тыдзень, кожны месяц… Я ж табе сказала, што заўсёды рада цябе бачыць. Надумаўся – прыязджай…

І зноў жа – не было і намёку на папрок у яе словах, хіба што непрыхаваная няпэўнасць становішча, якое склалася… Але я не ведаў, што можна змяніць ва ўсёй гэтай гісторыі, змяніць так, каб зрабіць Таццяну шчаслівай…

Але прыдумаць што-небудзь быў не здольны – не з таго цеста зляплены, хаця некалі і смактаў сасцы ваўчыцы. Ваўчыца была задужа рахманая? Разлічыўшы час, калі яна павінна была прысці дадому, я сеў на “чацвёрты” тралейбус. Праз паўгадзіны я ўжо быў на ўскраіне горада, дзе на рагу вуліц Кастуся Каліноўскага і Тадэвуша Касцюшкі стаяў дом, у якім знаходзілася яе кватэра…

І то была пятая вар’яцкая ноч, і кожная цікавей і саладзей за папярэднюю… Колькі ўжо прайшло

стагоддзяў, як ад мяне з’ехала-уцякла Яніна?! Праляцела-мінула тысячы гадоў...

Дык чаму ж мой сум па ёй, пяшчотная і салодкая настальгія па мінулым не аціхаюць, не тухнуць, а разгараюцца з новай, ды яшчэ большай неадольнай сілай?! Чаму? Чаму? Чаму?..

7.

У Менску сярод людскога натоўпу – дзесяткі тысячаў чалавечых душ, – дзе ніхто і нікога не заўважае і не бачыць у твар, дзе лёгка згубіцца, адстаць ад каго, нават згінуць і ніхто не заўважыць таго, – у гэтым жывым і гулкім віры насустрач, лоб у лоб, аж грудзьмі стукнуліся, сутыкнуўся я са сваім ранейшым таварышам Валодзем Мацкевічам.

– Антон?! Здравствуй! – адразу прызнаў мяне былы абкамаўскі сакратар камсамола – кінулася ў вочы, што не змяніўся тварам, выглядаў, як і раней, маладжава, і пастава такая ж юначая, і ў вачох зіхаткі цікаўны агеньчык, удумлівы праніклівы позірк. – Ты ли это? Сколько лет не виделись...

– Ды, выходзіць, я. Здароў быў!

Нас піхалі то справа, то злева, штурхалі ў спіну – як грымака давалі, і на гэтым людскім расхрыстаным і расхлістаным раздарожжы нам, зразумела, стаяць не выпадала.

На ім быў недарагі, але ладна сшыты шэры касцюмец, блакітная, пад колер вачэй, кашуля, гальштук...

– Свободное время у тебя есть?

– Ды ёсць, а што?

– Да пошли куда-нибудь посидим, чашечку кофе выпьем.

– Ды гэта можна.

Мы ледзьве выбраліся з густой плыні людзей, прайшлі па вуліцы з сотню метраў і напаткалі невялічкую кавярню, дзе, калі мы ўвайшлі, пахла кавай – сапраўдны водар.

Неяк хутка і, падалося мне, спалохана падняліся са сваіх месцаў наведвальнікі, адна толькі маладая пара – ён і яна – здзіўлена паглядалі на бармена, які, мусіць, загадаў ім пакінуць столік…

– Пожалуйста, проходите, – ветліва сустрэў нас афіцыянт у белай кашулі, на шыі “бабачка”. – В углу свободно…

Пакуль мы гаварылі пра ўсё і ні пра што, выбіваліся на асноўную тэму гутаркі, бармен паставіў на стол графінчык – напалову напоўнены карычневым напоем (каньяком?), парэзаныя лімоны, бутэрброды з вяндлінай…

Я няёмка паглядзеў на прынесенае, але Валодзя супакоіў:

– Я частую, не хвалюйся… Ганарар сёння выдалі з газеты Пашкі Якубовіча, дык можна і адзначыць.

– А-аа… Ну, тады частуй.

Успомнілі агульных знаёмых – Далідовіча і Вялічку, Шаплыку і Гаўрыленку, Бязлепкіна Пецю…

Ён наліў па шкаліку, падняў, запрашаў чокнуцца. Дзынкнулі чарачкамі. Выпілі. Пазнаёміліся мы з ім у Мазыры падчас сакратарства ў гаркаме камсамола. Цікавы хлопец, неардынарны, кемлівы, высокаадукаваны. Не было ў яго разгубленасці ці ваганняў у вядзенні справаў, вырашаў усё хутка, упэўнена. Мне ён падабаўся – як чалавек, як асоба. А потым сустрэліся ў Гомелі, калі яго перавялі ў абкам. Праходзіла справаздачна-выбарная канферэнцыя і яму даручылі выступаць. Ён, пакутуючы ў думках над заўтрашнім выступленнем, адшукаў мяне.

– Ведаеш, хачу заўтра абкаму камсамола падкінуць бомбу. Хачу падарваць камсамол знутры. Расказаць сумленна пра застойнасць, бюракратызм, безжыццёвасць многіх пастаноў, рашэнняў, іх бязглуздасць, усюды – паказушнасць і двурушнасць… Мо чым паможаш, як журналіст, едкае што ўставіць у выступленне..

Я засмяяўся тады з яго шчырага памкнення, можа недзе і наіўнага памкнення, быццам пра тое ведаў толькі ён адзін. Так, ведалі, але не гаварылі пра тое з высокіх трыбунаў, амаль не пісалі – партыя наклала табу на гэтую тэму…

– Ты ж, браце, практык, а я ўсяго назіральнік, фіксатар падзей… Табе ж лепей за ўсё бачна, як на далоні, падводныя цячэнні і рыфы… Я магу неяк пакруціць, прыдаць нейкі каларыт трывогі твайму выступленню, але тое, упэўнены, ты здолееш зрабіць і сам. Згодзен паглядзець напісанае, паправіць нешта, падказаць… Калі б я захацеў надрукаваць тваё выступленне ў сваёй маладзёжнай газеце, то твае думкі не далі б… А нас з табою паклікалі б на гутарку ў кэдэбэ.

– От тое кэдэбэ, – уздыхнуў тады ён, і не зразумець было, ён ганіў яго, як і камсамол, ці лагодна папракаў. – Шкада, Антон, шкада… Але я ноч спаць сёння не буду, а падрыхтую нечаканку…

Мне падабалася, што ён размаўляў са мною на роднай мове, хаця ў камсамоле тое было не ў пашане. Памятаў шмат вершаў нашых слынных паэтаў, байкі Крапівы. І я міжволі знайшоў у яго асобе суразмоўцу, аднадумца, смелага і разумнага чалавека…

Так, сапраўды Мацкевіч падрыхтаваў бомбу.

Прадстаўнікі з цэка сталіцы рэспублікі і эсэсэсэр, пачуўшы першыя сказы, пачалі пераглядвацца, ёрзаць на крэслах, пачалі раіцца, што рабіць. А яго ўжо ніхто стрымаць не мог. Калі перад ім выступалі другія, то і зала, і прэзідыум перагаворваліся між сабою – зала гудзела, як пчолы ў вулляку, – выступоўцаў ніхто не

слухаў, бо ніхто нічога новага не гаварыў. А тут…

Тут жа была суцэльная цішыня, Калі б камар ці муха ляцелі над галовамі, то іх бы пачулі. Цішыня была як напятая струна…

А Валодзя схітрыў, як мне прызнаўся перад гэтым: “Я ім для пратакола аддам “правільнае” выступленне, а пра сапраўднае не прызнаюся…”

Калі ж скончыў, калі прамовіў апошняе слова, у зале доўга стаяла цішыня. А потым зала ўзарвалася гулам апладысментаў. Цэкоўцы не пляскалі ў далоні. Цэкоўцы не ведалі, як рэагаваць на тое, што адбылося… Яго выступленне дапамагло і мне зрабіць тады ніштаваты артыкул для газеты, за што рэдактар нават пахваліў на лятучцы. Зразумела, што я абышоў самыя вострыя вуглы, але такія-сякія праблемы закрануў…

А пасля Мацкевіча забралі ў абкам камсамола – другім сакратаром, а потым ён (як і шмат да яго з гэтай пасады) перайшоў на працу ў тыя органы…

– Як цяпер жывеш, дзе працуеш?

– Ды як сказаць… Працую дома. Пішу…

– І хапае на жыццё?

– Як калі. Каб сёння друкаваць свае кнігі, трэба мець грошы. А як надрукуешся, то трэба прадаць іх. А ў дзяржаве, у якой задушылі дзяржаўную родную мову, кнігі на гэтай мове асабліва і не раскупляюцца… Адвучаны беларусы ад роднага, – выхоўваюць іх на чужых прыкладах, на чужой культуры. Усё стараюцца даказаць, што мы славянскія народы і што нам трэба мець адну мову. Дык чаму б тым расіянам не ўзяць нашую за аснову? Тым больш, што прадстаўнікі Вялікага Княства Літоўскага вучылі царскую сям’ю грамаце – той жа Кірыла Тураўскі… Дзе ж справядлівасць і роўнасць?

Валодзя апусціў галаву, прапусціў міма вушэй “задушылі” і іншыя словы, потым зноў наліў па шкаліку.

А каньячок быў ніштаваты. Няёмка было спытаць, якой ён быў маркі і дзе выраблены.

Ды ўвогуле, якая тут розніца – наліваюць надармака, дык і пі, – як той казаў, на халяву, дык і воцат салодкі…

Дзіўна, але галава святлела, у целе адчувалася бадзёрасць і незразумелы цёплы настрой, калі ўсё вакол здаецца родным і блізкім, і людзі, што акружаюць, самыя блізкія і дарагія – кожнага хочацца абдымаць і цалаваць…

“Для чаго сустрэў, для чаго паклікаў? Не проста ж так мяне вылавіў у тлумным натоўпе. Выпадковасцю тут і не пахла… Значыць, нас вялі, значыць нас сутыкнулі, зрабілі так, як быццам мы выпадкова ўбачылі адзін аднаго… То ж яму далажыў “дваццацьпяты”, што са мною нічога не атрымалася, і Пацюкевіч паабяцаў, што з ўсім разбярэцца сам. Вось і разбіраецца…”

– Мг… – шматзначна праказаў мой таварыш, і не зразумець было – ці шкадаваў ён, што так адбывалася з краінай і са мной, ці проста адрэгаваў, быццам ён уважліва слухаў мяне… – Слушай, – нечакана ажывіўся ён і ў вачах загарэліся жвавыя агеньчыкі, – а давай заглянем ко мне на работу, посмотришь, какие у меня апартаменты, и там продолжим беседу, а?

Ён ужо забыўся, што перад гэтым стараўся трымаць марку беларуса, каб дагадзіць мне і паказаць, што ён не цураецца роднай мовы, – чакаў, што адкажу я.

“Ну, вось, да чаго ішлі, да таго і прыплылі. Мухіко, як ты думаеш, ісці ці не ісці?”

“Абавязкова! Неадкладна! І паводзь сябе натуральна, не рабі прыгнечаны выгляд, як быццам цябе вядуць на Галгофу, радуйся, што так усё адбываецца і разгортваецца. Весялей, браце, глядзі на жыццё!” – адказала і параіла адначасова няштатная кэдэбістка, мой саксуп, агент, які атрымліваў самую мізэрную (а мо і самую вялікую ў свеце) зарплату – 0,0005 грамаў малінавага сіропу…

– Дык я ўжо быў у “дваццацьпятага” – прыблізна ведаю, што за апартаменты...

– Не крыўдуй, – паморшчыўся Валодзя, – ну не ўмеюць прафесійна працаваць – ні культуры, ні інтэлекту, ні душы... Ніякіх нечаканасцей не будзе, абяцаю...

Для прыліку я нейкі час паразважаў, а потым згадзіўся:

– А што? Давай сходзім... Ніводнага разу не пераступаў парог вашай сталічнай установы. А то дзе напішу, а з вашых нехта і скажа, што я і не быў у вас... Згодзен. Пайшлі!

Валодзя абарадаваўся, разліў апошнія кроплі каньяку.

Прыкусілі лімонам.

– Пойдзем?

– Рушым!

Мне было па-дурному весела. Мне па-вар”яцку было цікава – а што з гэтага ўсяго выйдзе? Што хацеў ад мяне Валодзя Пацюкевіч, мой таварыш? Пакоры? Згоды? А можа – супрацоўніцтва? Бо і спытаў, ці ёсць грошы на пражыццё. Мо падкарміць хоча?

Думаў, што ён павядзе мяне праз парадныя дзверы з боку праспекта Францішка Скарыны, дзе былі высокія калоны, высокія дубовыя дзверы, але мы зайшлі зусім з іншага боку. І пры тым зусім у іншы будынак.

Вартавы ці дзяжурны аддаў нам чэсць. І мне, значыць, аддаў? І адразу чамусьці ўспомніўся анекдот. У армянскага радыё спыталіся, чым адрозніваецца дзяўчына ад салдата. Дзяўчына аддае сваю чэсць усяго адзін толькі раз, а салдат кожны дзень і па некалькі разоў...

Падняліся на другі паверх, дзе было ціха, быццам мы і не былі ў цэнтры тлумнага Менску, а недзе ў лесе, сярод пушчы.

Валодзя расчыніў перада мною дзверы:

– Прашу!

Потым расчыніў другія, трэція, чацвёртыя – дубовыя, высокія, аж пад столь, да якой было метраў з пяць.

Перад пятымі з-за стала жвава ўскочыў маёр у зялёнай вайсковай форме, адбрыліў гучна:

– Товарищ генерал! За время…

Валодзя махнуў рукой, як загадаў маўчаць, пасадзіў маёра на месца. Зноў пахкая кава, зноў каньяк – таго ж гатунку. Падумалася: а мо ёсць каньяк спецыяльнага разліву і гатунку пад назвай “Кэдэбісцкі вытрыманы марачны”?

8.

Выпілі мы кожны па адной бутэльцы, але ў галаве было светла, спакойна. Усе трывогі сплылі і адхінуліся на задні план. А Валодзя наліваў і наліваў па поўненькай чарачцы. Потым закурыў. А потым паставіў музыку.

“Антон, спытай, ці няма ў яго маёй любімай касэты”, – папрасіла муха.

– Валодзь, а Валодзь, а ці няма ў цябе песні пра муху?

– Пра муху? Не, тут няма… А дома дзеці круцяць нейкую: “муха моя муха, нашепчи на ухо…” А чым яна табе падабаецца?

– Ды не мне…

– А каму? – насцярожыўся раптам гаспадар кабінета, і я адчуў, што ён вельмі напруціў слых.

– Маёй жонцы Яніне, – схлусіў я. – Ды толькі на беларускай мове.

– А хіба такі ёсць запіс – на беларускай?

– Канечне ж, ёсць.

“А шкада, Антон. Настрой у мяне цяпер песенны… Мусіць, ад вашай каньячнай пары я балдзею… І як толькі вы яго смокчаце?”

“Я ж на заданні – трэба піць…”

“Пі, ды хоць не хмялей… А то выдасі ўсе сакрэты – чаго ён і дабіваецца ад цябе. Хіба не адчуваеш хітрасці?”

“Адчуваю… Добра, Мухіко, слухаюся…”

Зноў поўныя чаркі. Але чамусьці я не п”янею – ці не ваду мы пілі насамрэч? Зноў лімон, але ў дадатак ужо белы хлеб з чорнай ікрой. Добра яно вось так, на халяву…А на халяву, як ведаеш, і воцат салодкі, ці не так?

І потым ужо, калі дайшлі “да кандыцыі”, калі ў мяне і ў яго пачалі хістацца галовы, папытаўся мой субяседнік па-свойску:

– Антон, справа мінулая, як кажуць, але ты як сябру мне скажы, прызнайся, і я не выдам нікому твой сакрэт, буду трымаць у тайне – як табе ўдаецца ўцякаць з турмы? Ну, скажы, выдай тайну… Мы цябе ахоўваць будзем, аберагаць… Скажы, га?

Мы асалавелі. Хто з нас больш – невядома.

Пацюкевіч стаў самім сабой, голас быў той, ранейшы, які некалі я чуў – без падтэксту, шчыры.

– Калі шчыра, Вовік, то я і сам не ведаю, як гэта атрымліваецца. Я толькі падумаю пра ўцёкі – і перада мною расчыняюцца нябачныя дзверы.

– Мо і так, магу паверыць… Але прадай нам свой сакрэт. Любы ганарар выплацім, у любой валюце.

Нейкі момант я маўчаў. Абдумваў, як далей весці

гамонку.

– Каб жа шчасце толькі ў грашах было, то яно канешне, але калі паглядзець з другога і трэцяга боку, то яно атрымліваецца і не зусім так, як і хацелася, – прагаварыў я абы-што, сам з сябе здзіўляючыся, чаго гэта я намалаціў столькі. Потым уздыхнуў і наліў (здаецца, першы раз сам разліваў – яму і сабе) па поўнай, не заўважыўшы таго.

– А ў чым тады заключаецца яно, тое шчасце?

– У адраджэнні. Тое, што я ўцякаю, нагадвае нейкі фокус, цыркавы атракцыён. А вось калі я табе пакажу, што мы сапраўды ўмеем, чым валодаем, то табе не хопіць ніякага ганарару адплаціць мне. Мы можам прадаць сакрэт, але з адной толькі ўмовай – калі вы з Галверам вернеце нам нашае, а вы і павінны самі тое рабіць, дарэчы, то ёсць ваш прамы і непасрэдны абавязак – ахоўваць і дзяржаўную бяспеку, і яе самыя дарагія каштоўнасці і багацце. Тую ж мову народа, якая недатыкальная, а вы яе растапталі…

– Ды не я это, Антон, пойми, – зноў не заўважыў пераходу на іншыя рэйкі субяседнік.

– Ну, няхай не ты, але ж вашая служба. Ну дык слухай – у нас ёсць яшчэ адзін сакрэт.

– Какой? – насцярожыўся і ажывіўся Пацюкевіч, радуючыся, што добрая ў нас ідзе размова, што мы можам па вялікім рахунку і дамовіцца. – Поделись…

– Ну, добра. Ты скажы, спадар Валодзя, вось пра што. Што робіць-парабляе ў дадзены момант самы галоўны дзяржавы? Якога вы, дарэчы, аберагаеце і ахоўваеце?

Гаспадар кабінета акругліў вочы:

– Ну, як дзе, у сваім, мусіць, кабінеце…

– Давай праверым…

Успыхнуў экран вялікага тэлевізара “Соні”. На секунду

паказаўся бел-чырвона-белы штандар з “Пагоняю”, і адразу знік.Замест яго паказалася нечыя спіна, потым аб”ектыў выхапіў буйным планам твар Галвера, які сядзеў ці то ў асабістай прыбіральні, ці ў патаемным пакойчыку…

Нешта рабіла за сталом асабістая дакторка – ці то рыхтавала лякарствы, ці то афармляла нейкія медыцынскія дакументы…

Пацюкевіч нічога не разумеў.

Паглядзеў на мяне, як бы пытаючыся, што за жарты я наладзіў.

– Кто это снимает?

– Я.

– Как ты, если ты здесь?

– Я і тут, я і там…

А потым на экране з’явіліся мы абодва. Сядзім, п’ем каньяк. Здымае нас Мухіко ад кніжнай шафы, дзе стаяць творы Маркса і Энгельса, Леніна і Дзяржынскага. Праўду казаў Саяма – мы не ўбачым яе, ні пачуем. Мускулатуру ёй замяніў на іншую, што цяпер і гудзення яе не чуваць, і зліваецца з любым колерам, што немагчыма ўбачыць…

Валодзя аслупянеў. Падняўся, пахадзіў па пакоі, шукаючы камеру. Яе нідзе не было. Ён працверазеў адразу, і быў як бы напалоханы тым, што адбывалася. Ён жа выдатна ведаў, што ніякіх аб”ектываў у яго кабінеце не было…

А потым на экране паказаліся сакрэтныя дакументы, якія ляжалі на верхняй паліцы прачыненага сейфа. Буйным планам, на ўвесь экран. Валодзя спалатнеў, абхапіў галаву рукамі, а потым пабег да сейфа. Ледзьве не зачыніў там майго агента…

А на экране разгублены твар Валодзі. Ён плямкае

губамі, прыкушвае ніжнюю губу.

– Фантастыка! – усклікнуў ён, ускінуўшы рукі. – Неверагодна!

“Так, Мухіко, так, збі яго зпанталыку...”

– Здорава! Вось бы нам такую тэхніку... Ды такой нават і ў цэрэу няма, ці не так?

– Няма, факт... А ў нас ёсць. Так што думай. Калі пойдзеце насустрач, мы дадзім вам усё неабходнае, прададзім, правільней, абмяняем адно на другое... Але ці пойдзеце вы на супрацоўніцтва з бэнээфам і тэбээмам? Нацыяналісты ж, ворагі свайму народу...

– Ды за такое з кім заўгодна можна пайсці на супрацоўніцтва! Праз тры дні я дам адказ. Мне трэба параіцца, сам ведаеш. Абмазгаваць гэта трэба, узважыць. Гэта ж не жартачкі, то ж – дзяржаўны прэстыж!

– І я пра тое ж! Толькі ўлічы, Валодзя, што гэтай апаратурай зазнята тысячы дакументаў – сакрэтных і звышсакрэтных. Так, так, і з твайго кабінета, і з іншых уладных кабінетаў. Адсюль і адбываецца ўцечка інфармацыі. А вы ламаеце галовы, адкуль ды што, шукаеце здрайцаў у сваіх шэрагах... І ў вас працуюць сумленныя людзі, толькі не ад іх чэрпаецца інфармацыя...Мы налілі яшчэ па шкаліку. За ўзаемаразуменне, за дружбу, за прыгожых жанчын, за... За каго толькі мы не падымалі кілішкі. Нават за птушак, якія спявалі бесклапотна за акном...

І асалавелі мы канчаткова.

9.

Валодзя Мацкевіч бяздумна глядзеў у адну кропку, асэнсоўваў пачутае і ўбачанае. Ён, здаецца, плакаў, ці то вочы ў яго блішчэлі ў шэрым прыцемку...Не

вытрымаў, папытаўся, што непакоіла мяне за ўвесь час гутаркі:

– І як ты, Вовік, мог пайсці на службу такому рэжыму? Я ж у цябе верыў…

Ён уздыхнуў:

– То адбываецца міма маёй волі і жадання. Тут як у альпіністаў – пакарыў адну гару, хочацца ўзабрацца і на наступную. Вось і ўзабраўся…

У голасе ці то шкадаванне, ці адчай – адразу і не зразумець.

– І яшчэ. Знікаюць і будуць знікаць людзі… І на тваім гэта будзе сумленні. Некалі ж прыдзе пара адказваць, трымаць справаздачу перад грамадствам… Люстрацыя, так бы мовіць…

– Ведаю.

Калі адчуў, што прыйшла пара пакінуць кабінет, калі здалося, што ўсяго было ўдосталь – размовы, каньяку, – спытаў шэфа “дваццацьпятага”:

– Валодзя, а ты мяне выпусціш адсюль? Бо калі я п’яны, то не ўмею рабіць тыя фокусы…

– Конечно же выпущу… Ты же всё равно сбежишь – хоть пьяный, хоть трезвый. С тобой нужно по-хорошему, с лаской, с подходиком…

– Усё ты правільна разумееш. А за разуменне – мая асабістая падзяка.

Мы з ім і развітваліся па-сяброўску. Расцалаваліся нават, як цалаваліся пры сустрэчы і развітанні Брэжнеў і Кебіч, Чарнамырдзін і Галвер… Узасос, з расцяжкай.

– Не прападай!

– Добра, пастараюся.

– Даруй, калі што не так… Сам ведаеш…

– Ды не, усё ў нармалях. Дзякую за каньяк і закусь, усё было вельмі смачна.

Правёў да дзвярэй, расчыніў іх перада мною.

На маёй дарозе па доўгім калідоры не сустрэўся ніводзін чалавек.

Як быццам у гэтай вялікай і страшнай установе ніхто і не працаваў.

Але я ведаў, што за мною назіралі сотні аб”ектываў, якія фіксавалі мой кожны крок, кожны мой уздых… Ці мне тое толькі здавалася?

На вуліцы была ўжо шэрань; над галавой нізка грувасціліся свінцовыя воблакі, схаваўшы ў сваіх нетрысках неба.

Нічога вакол не змянілася. Спяшаліся па сваіх клопатах людзі, перазвоньваліся на калейцы шустрыя трамваі, па сваіх маршрутах кіраваліся аўтобусы і тралейбусы…

Не адразу я выпхнуў з сябе паветра і ўнутраны цяжар, якія падпіралі сэрца – як бы выштурхоўвалі яго з мяне. Калі ж вызваліўся ад шэрай накопленасці, то пасля трэцяга-чацвёртага ўздыху пачаў вольна дыхаць – бы нарадзіўся зноўку, як быццам зноў на зямлі пачаўся жыццёвы шлях… Дзіўна, як прыгняталі сцены той установы, дзіўна, як ціснула на галаву столь… Дык гэта мы гаварылі толькі, але як пачуваюць сябе тыя, каго абвінавачваюць і прыводзяць туды, няхай і не ў той кабінет, дзе я быў?

“Ты едзь, Антон, дадому, а я яшчэ застануся-затрымаюся на дзень-два, – папярэдзіла мяне супрацоўніца. – У мяне ёсць яшчэ такія-сякія клопаты…”

“Якія, калі не сакрэт?”

“Ды тут з суродзічамі трэба правесці растлумачальныя гутаркі – не адукаваныя яны палітычна, ну, зусім неадукаваныя. Цёмныя, хаця і жывуць у сталіцы!

Кажуць, чым больш будзе гнілля і брыдоты, тым сытней будзе жыць мухам. Хачу давесці ім, што калі ўсё гніць будзе, то і ўсім халэмус будзе… Ну і з гісторыі ВКЛ ім трошкі прачытаю. Падштурхну іх толькі да думак і развааг, а далей хай самі кумекаюць, прадзіраюць свае вочы…”

“Добрая справа, сястра! Поспехаў табе!..”

“Дзякую! І табе таго ж!”

Поезд на Гомель стаяў на пятай калейцы і адпраўляўся а васемнаццацтай гадзіне.

Да адыходу заставалася каля дзвюх гадзінаў.

“То адбываецца міма маёй волі і жадання, Антон, – успаміналіся словы Валодзі Мацкевіча. – Пакарыў адну гару, хочацца ўзабрацца і на наступную. Вось і ўзабраўся…”

Не ведаў, ці шчыра казаў ён тыя словы. У душы хацелася – каб шчыра.

Сам не ведаю, чаму…

10.

Вечар… ноч… раніца… дзень… вечар…

Перагружаны працай. Аналізую, пішу, перарабляю… Нават і ў сне мозг не пераставаў думаць – круціў і круціў свой махавік, наганяючы і ў такім стане стому… Інфармацыі, якая сабралася ў архіве Мухіко, не маглі разабраць і прывесці да ладу і сотня чалавек.

Зацікавіліся матэрыяламі ўсе, каму былі дасланы факсы.

Не паверылі ўбачанаму рэдактары газет Сярэдзіч і Германчук, а разам з імі Хадыка і Вячорка… Не вытрымаў, прыляцеў тайна з-за замежжа Зянон

Пазьняк – перад гэтым пазваніў, папярэдзіў.

Гасцей набілася поўная хата – толькі і паспяваў рыхтаваць для іх гарбату. Кубкаў на ўсіх не хапіла, таму прыйшлося схадзіць і падкупіць яшчэ.

Яны сядзелі суткамі, не выходзячы з кватэры, капіравалі, размнажалі, падшывалі. У Зянона была таксама мініяцюрная аппаратура, і ён запісваў усё ў сціслым выглядзе, каб потым, вярнуўшыся ў ЗША, разабрацца з усім, данесці свае вывады амерыканскаму кангрэсу, перадаць дакументы вядучым сродкам масавай інфармацыі…

– Як гэта табе ўсё ўдалося, спадар Антон? – шчыра дзівіліся госці. – Гэта нават не фантастыка, а цуд, які не можа растлумачыць ніводная навука ў свеце!

– Хлопцы, гэта зусім проста. Трэба сябраваць з усімі жывымі істотамі, і тады яны табе аддзячаць добрымі справамі. А тут проста вінаваты верабей…

– Пры чым тут верабей?

– І верабей павінен быць галодным, Тады ён будзе ганяцца за мухамі, камарамі, рознымі казуркамі…

“Я не казурка, – пакрыўдзілася Мухіко, – ты ж не блытай высакародную муху з казуркай. Я не проста муха, а муха-цэкатуха… Я ў цэка партыі працавала – пры Брэжневе працавала, пры Гарбачове працавала… Я ж была парцейнай, бальшавічкай!..”

“Ого, як страшна! – смяяўся ад прызнання мухі, ведаючы, што яна мне так помсціла за мае неабдуманыя словы. – Даруй!..”

Не разумелі нічога мае сябры-адраджэнцы.

Як і не зразумеў майго камарыка Рыгор Андрыявец.

“І добра, што не зразумелі… – смяецца мая сяброўка, правальваючыся ў сон – стамілася. – Каб і расказваў ім чыстую праўду, то і ў тое не паверылі б, падумалі б

яшчэ, што – “таго-гэтага…”

“Мо і так… Таму хай глядзяць, здзіўляюцца…А я…”

Муха засынала. Яна пачала сніць дзіўныя сны. Былі яны прыгожыя і светлыя, цёплыя і радасныя, паветраныя…І ў сне прыемна ёй было думаць, што яна з кожным днём усё больш і больш удасканальвае сваё майстэрства відэаператара…

Хлопцы курылі, пілі гарбату і каву. Нехта збегаў за півам – цэлую сумку прынёс “Рэчыцкага” і цэлую сетку сушонай рыбы… Абменьваліся думкамі, не адрывалі позірку ад экрана.

Вілка ад шнура тэлевізара па-ранейшаму ляжала на падлозе.

Але гэтага, мусіць, мае госці не заўважалі…

Сярэдначы, пайшоўшы ў ванны пакойчык – узяў з сабою падарунак Саямы. Набраў нумар тэлефона.

– Алё. Гэта ты, Антон?

– Я.

– Адкуль ты здагадалася, што гэта я?

– Бо мне больш ніхто і не звоніць, акрамя цябе… Стала сумна і ты адважыўся пазваніць? Ці не спіцца?

– Так і не так. Я не ведаю, што са мною творыцца – раздзяліўся на дзве палавіны.

– Як твае госці?

– Адкуль ты ведаеш пра іх? – зноў здзівіўся я.

– Ды па галасах здагадваюся…

“Як яна магла чуць галасы, калі я зачыніўся – і іх зусім не чуваць. Не разумею…”

– Мне сапраўды сумна, хаця цяпер глыбокая ноч. Ты

даруй, што разбудзіў цябе…

– Нічога, табе можна…

Маўчала. Адчуў бязглуздасць свайго ўчынку – гэта яшчэ не азначае тое, што калі табе аднаму не спіцца, то павінен увесь свет не спаць. Эгаіст я, няйначай…

– Тады – дабранач?

– Дабранач, Антон!

– Звані. Прыязджай.

– Добра. Будзьма!

Госці і не заўважалі маёй адсутнасці – іх цікавіў толькі экран. Яны рабілі вельмі важную і адказную працу – складалі расшыраны мартыралаг пакутаў нашага народа…

А ўсё дзеля таго, што калі пачнецца Вялікі Суд, калі Галоўны Суддзя будзе абвінавачваць адступнікаў у злачынствахсупраць сваго народа, – усё тое і будзе пакладзена ў галоўнае абвінавачванне, каб вынесці канчатковы прысуд кожнаму. Бо і ў другім саборным пасланні святога апостала Пятра гаворыцца пра такіх:

“Яны, як бязмоўная жывёліна, якой кіруе прырода, народжаныя для таго, каб даганяць, дзерпці ікламі, здзекавацца з тых, чаго не разумеюць, у разбэшчанасці сваёй знішчаюцца;

Яны атрымаюць кару за беззаконне, таму што яны раскашоўваюцца ў задавальненні штодзённай раскошы; сабутэльнікі і апаганшчыкі, яны маюць асалоду ад падману свайго, кіруючы вамі;

Вочы ў іх выдаюць іх пошасць і пастаянны грэх; яны зацягваюць у свае чорныя мярэжы чалавечыя душы, якія яшчэ не ўмацаваліся, не загартаваліся; сэрца іх прывучана да граху, гэта – сыны пракляцця.

Абяцаюць свабоду, будучы самі рабамі тлення: бо хто

кім пераможаны, той таму і раб…

Лепш бы ім не пазнаць шляхі праўды, чым, пазнаўшы, вярнуцца назад ад аддадзенага ім Святога Запавету.

Таму з імі здарыцца так, як у выверанай прымаўцы: сабака вяртаецца да сваіх ванітаў, а вымытая свіння ідзе, каб выкачацца ў той жа гразі, дзе і была да гэтага…”

Хто шукае для сябе пагібелі, той і знаходзіць яе.

Такі ўжо закон жыцця, так і напісана прарокамі ў Святым Пісанні…

– Дзякуй табе за матэрыялы, – ціснулі на развітанне хлопцы руку, – неацэнныя дакументы. А што цяпер з імі рабіць, мы ведаем.

– Ды не мне дзякуй кажыце, а Мухіко. Яна мне дапамагала ў іх зборы …

– І Мухіко дзякуй, – сур’ёзна гаварылі госці. – Малайчына! Вышэйшы клас работы. Яе ўклад у агульную справу цяжка ацаніць.

“Чуеш, Мухіко?”

“Чую, чую… Гэта ж не ты, які доўга не мог аб’явіць мне падзяку. Скажы ім, што я шчыра ўдзячна за ацэнку маёй сціплай работы…”

Я перадаў яе ўдзячнасць – слова ў слова.

Яны схілілі ў знак падзякі галовы.

– Дзякуй за ўсё! Жыве наш вольны Край!!

Частка пятая

1.

У тую ноч я доўга не мог заснуць…

Яшчэ з вечара пачало блажыць, кружылася галава і дужа ламала суставы. Яшчэ сушыла ў горле…

“Мусіць, прастудзіўся, – падумаў найперш пра хваробу, і чамусьці ўспомнілася, як я піў у піўной разліўное піва – з чужога, вымытага ў халоднай вадзе, куфля. Гандлярка іх ніколі, мусіць, не мыла, а толькі апаласквала. А перада мной піў мо які прастуджаны…

Ноччу, мусіць, трызніў.

Ці то Саяма сядзеў каля мяне, ці то Таццяна, і Мухіко, здавалася, нешта крычала, як папярэджвала пра нешта…

Калі ж да мяне вярталася свядомасць, то ўсе некуды пазнікалі, пакінулі мяне аднаго…

“Ты дзе, Мухіко?”

Адраджэнка-аператар не падавала голас – мусіць жа, недзе на баявым заданні, якія яна сабе і давала.

Загарэўся, здалося мне, экран тэлевізара, але ішлі нейкія перашкоды – ішоў суцэльны “снег”. Тэлевізар у маіх вачах “гайдаўся”, мяне хіліла ў сон…

Зазумкаў прыемнай мелодыяй далькажык.

– Як ты там? – пацікавіўся Саяма.

– Прыхварэў штосьці – грыпую…

– А як жа ты будзеш сустракаць?

– Каго, Саяма сан?.. – з цяжкасцю прамаўляю словы.

– Ну, як бы табе… – ён чамусьці не адказваў напрамкі, і адразу парвалася з ім сувязь.

Зноў правальваюся ў беспамяцтва, і мроіцца, што йду нейкай невядомай сцяжынай, перанітаванай спрэс чарнічнікам і дзеразой, чапляюся нагамі, спатыкаюся і

ледзьве не падаю старчма на зямлю…Выразна чулася, як недзе ззаду вылі ваўкі, і я чуў голас “маёй” ваўчыцы, якая некалі выратавала; бачыў, як на шчыку ссохлай хваіны дзяцел адбіваў лясному цару азбукай морзе тэрміновую тэлеграму; на краі ўзболатка, над балотнай тванню канавы, стоўпіліся вялізныя мухі… Пільна ўглядаюся ў іх рой, але Мухіко там не знаходжу…

Здалося, што нехта дакрануўся да маёй рукі.Не расплюшчваючы вачэй, падумаў, што то, мусіць, Таццяна. Але ж я ёй не даваў ключ. Хаця прапаноўваў – адмовілася, не ўзяла. Тады – хто?

Калі расплюшчыў вочы, нікога перад сабою не ўбачыў.

Пачуў нечае дыханне – як хто стаяў каля акна.

Прыўзняўся і павярнуў галаву ў той бок.

Спачатку перад маімі вачыма ўспыхнуў зыркі арэол, таямнічае свячэнне – як над абразамі, – яно пераліваласяся, было як жывое.

А потым і ўгледзеў чалавека, ад галавы якога сыходзіла тое святло.

І – пазнаў…

І – не паверыў, гатовы быў перахрысціцца.Быць таго не магло – няўжо Яніна?! Яна стаяла каля акна і чамусьці не асмельвалася падысці – глядзела на мяне, як чакала, калі я абуджуся ад сну і хваробы.

– Ты?! – прашаптаў я асмяглымі губамі, баючыся, што гучным пытаннем напалохаю прывід і ён знікне, як знікаў колькі разоў перада гэтым. – Я не веру сваім вачам. Не можа таго быць, ты мне снішся, так?

Яна ступіла крок да мяне, паказваючы, што я не памыляюся, але сама баялася чамусьці гаварыць. Глядзела на мяне, таяніча ўсміхалася.

– Не, Антон, не снюся я табе… Перад табою сапраўды я – твая Яніна.

– А як ты зайшла да мяне?

– Ты ж забыўся, што некалі, даўным-даўно, шмат гадоў ці стагоддзяў назад ты прымусіў узяць мяне мой жа ключ…

Але ж я ведаю, што мяняў двойчы замок – ламаўся. І той, яе ключ, не мог падысці да замка. Дык як тое разумець?

“Не, гэта не прывід, праўда, Мухіко сан?”

У адказ – маўчанне. Я зноў упаў на падушку. Усё яшчэ не верыў у Яніна паяўленне.Мяне сляпіла сонца сярод ночы. Яна была сонцам, і яе промні спапялялі мяне, адначасова вылечваючы ад хваробы. І я ўжо зноўку не бачыў яе, а толькі сонца – вялікі-вялікі шар і зыркі вакол яго круг, і яно, сонца, прыветна ўсміхалася мне…

Яна, Яніна, няйначай сонцам і была для мяне – і да гэтага, і пасля… Толькі калі яно перастала свяціць, я зразумеў, як мне яго не хапала. Як не хапала яе.

– Я не забыўся. Думаў, што ты яго выкінула дзе ў Ніл ці Міссісіпі. Як і мяне выкінула са свайго жыцця.

Нарэшце яна падышла да ложка, села на яго, глядзела мне ў вочы. Зазірнула глыбока-глыбока ў душу, на самае донца яе, і, мусіць жа, убачыла там тое, што не мог убачыць і зразумець ніводзін у свеце чалавек, акрамя яе, Яніны. Яна нахілілася і дакранулася вуснамі да маіх губ – абдала гарачым дыханнем і полымем, пранізала ўсяго нябачнымі промнямі…

2.

Я быў бязвольны. Нават не мог абняць яе і прытуліць да сябе, хаця тое мне вельмі хацелася зрабіць, – рукі былі безжыццёвыя.

Жанчына адарвалася ад мяне, і зноў скрыжаваліся

нашыя позіркі…

“Мухіко, дзе ты, гэта сон ці ява? – хацелася дастукацца мне да свядомасці сведкі, якая магла пацвердзіць альбо абвергнуць мае здагадкі-мроі…

Як на тую бяду яна некуды знікла. Вось так заўсёды – калі пільна трэба, то яе не дагукаешся, а калі не трэба, то яна тут як тут…

“Адкажы, Мухіко…”

– Чаго так доўга не прыязджала да мяне?

– Бо ты не клікаў.

– Але я чакаў цябе. Кожны дзень чакаў.

Хацелася папытацца пра самае галоўнае, што мяне хвалявала ў тыя хвіліны, але чамусьці вагаўся, падбіраў словы і, асмеліўшыся, асцярожна кінуўся ў разведку:

– Адкажы на такое пытанне – ты ў адведкі прыехала да мяне ці?..

– Ці, Антон, ці…

Яна засмяялася, адкінуўшы косы на плечы, і па кватэры паскакаў яе вясёлы смех – як некалі, калі яна была ў добрым настроі, дадала:

– Назусім, каханенькі-родненькі, назусім! Калі ты, канечне ж, жадаеш гэтага.

– І болей не пакінеш мяне, так?

– Не пакіну…

Я ўзяў яе тонкую, спрацаваную гадамі, руку, паднёс да губ:

– Дзякую.

– Я вельмі вінаватая перад табой – даруй мне.

– То я вінаваты, Янінка. Гэта ты мне выбачай мае правіны…

– Калі мы выбачаем нашы правіны адно аднаму, то Бог дарue нам нашыя грахі, ці не так?

– Так, Янінка, так… Мусіць жа, так. Я вельмі хацеў бы, каб яно так і было насамрэч. Але і яшчэ адзін грэх маю перад табою.

– Бібліятэка? Таццяна? – яна хітра і загадкава паглядае на мяне, усміхаецца куточкамі вуснаў, а потым усмешка нараджае смех…

– Столькі гадоў быць аднаму – гэта ж ненармальна…

– І гэтыя словы гаворыш ты?! – дзіўлюся новаму адкрыццю – яна ж раней так ніколі не гаварыла, і намёк на гэта быў ёй непрыемны. – Не можа таго быць!

– Я, Антон, я. У цябе ж сёння сустрэча з Таццянай. Можаш адмяніць?

Зноў загадкава паглядае на мяне, чакае.

– Магу. І зраблю тое зараз жа…

Але як я не стараўся, колькі разоў ні набіраў яе нумар, – ішлі толькі кароткія гудкі: як дома, так і ў бібліятэцы. Як хто сеў на тэлефон і гаварыў безупынку, альбо адключылі сувязісты за няўплату…

– Ты мо нумар забыўся? – спачувала жонка, а на самай справе здзекавалася з мяне, як толькі яна і ўмела.

– Ды не, здаецца, чатыры пяцёркі і дзве двойкі.

– Пазвані па 09 – даведка ўсё растлумачыць.

Пазваніў, спытаў пра бібліятэку, а потым пра хатні тэлефон Таццяны Аўсяюк, то дзяўчына ў сваю чаргу недаўменна перапытала:

– Каліноўскага і Касцюшкі? Няма такіх вуліц у Гомелі, таму і тэлефонаў там не можа быць…

– А бібліятэка па вуліцы Вітаўта, дваццаць пятая?

– Не значыцца такая ў даведцы.

Яніна адвярнулася, як быццам яе зацікавіла карціна, што вісела на сцяне. Яна вісела і пры ёй – што знайшла цяпер у ёй цікавага? А мо баіцца разрагатацца зноў, каб не выдаць сябе? Толькі з чаго рагатаць, што тут можа быць смешнага?

У глыбіні душы я пра нешта пачаў здагадвацца. Але толькі пачаў. Але толькі – здагадвацца. Штосьці ў маю свядомасць прылятала, але я і баяўся, і хацеў, каб тое знайшло сваё пацвярджэнне.

Тады я ўзяў далькажык.

І тады ж на табло-дысплеі высвеціліся словы: “Такога нумара тэлефона ў Японіі не існуе. Як і не існуе ў свеце Саямы…”

Тады не вытрымаў і, каб развеяць апошнія сумненні, паставіў табурэтку і зірнуў на люстру: там не было ні каробачкі з-пад сернікаў, ні кавалачкаў газеты з малінавым сіропам, ні самой мухі…

Калі ж зноў лёг на ложак, спытала ўстрывожана:

– Што з табой, каханы мой?

У позірку – смяшынкі. Вось-вось зноў засмяецца ўголас, але стрымлівае сябе неймаверным намаганнем унутранай волі, сціснула да болю вусны.

– Не ведаю… Усё перавярнулася. І – нічога не разумею, хоць забі. Адно толькі – здагадваюся. Падазраю. Але тое – яшчэ не доказ.

Пахітала скрушна-жартоўна галавой:

– Зусім галаву згубіў. Антон, прачніся. Зірні на свет. Ты з-за сваёй пісьменніцкай працы, з-за барацьбы за адраджэнне, і свету божага не бачыш… Прыдумаў нейкага Саяму, Мухіко… А мяне дык і зусім выкінуў са

сваёй памяці. Ці не сорамна, га?

Яна стала сама сабой – сур’ёзнай і спакойнай.

Я пільна-пільна прыгледзеўся да яе, пранізваў яе як рэнтгенам, стараючыся дакапацца да самага донца сваіх падазрэнняў.

– Дык, значыць, Яніна, то ўсё ты?! Скажы – ты?!

Зноў смех, але ўжо не здзеклівы, а паблажлівы, пяшчотны:

– А хто ж яшчэ, Антон? Я бачыла, як табе было цяжка ў эміграцыі…

– І стала Саямам?

– Так…

– І дзоры падаравала. А радыётэлефон – далькажык, які пераадольвае любую даль-далячынь?

– Далькажык – гэта рэальнасць.

– Ну ладна, а муха?

– Імі я займалася прафесійна. Навучылася разумець іх мову. Вось такую разумную падабрала і паслала табе – да цябе.

– Гм… А Таццяна, як яна, адкуль нарадзілася?

– То таксама была я. Засумавала, ёсць такі грэх на мне. Засумавала па табе – вось і стала ёю. Але ты яе кахаў нашмат болей, чым мяне, – не ўтрымалася, нават папракнула мяне, але зноў жа – са смехам, з падначкай, ведаючы, што між намі ніякіх тайнаў не існавала. – Але і гэтаму я была рада…

Вось і зразумей яе.

3.

Вось і зразумей іх, жанчын…

Яніна паднялася, і толькі цяпер я заўважыў, што на ёй светла-шэры, пад колер скуры, плашчык; што пад ім, з-пад тонкага світэрка, выпіралі па-маладому грудзі – такія знаёмыя і такія жаданыя. Пайшла ў калідорчык, скінула верхняе адзенне, павесіла на вешалку. І яшчэ адну перамену прыкмеціў у ёй – коратка пастрыглася, а раней у яе заўсёды была доўгая каса. І сама яна як быццам змянілася, і як быццам не перамянілася зусім.

– Дык я ўсё ж такі хачу пачуць – жонка я табе ці не?

– Жонка, жонка! – крычу радасна, не ведаючы, куды хіліць Яніна, і што я павінен рабіць у дадзеным выпадку.

– Калі так, то я, мусіць, павінна рыхтаваць сняданак, як і некалі, ці не так?

– Павінна, павінна! – уключаюся ў яе гульню, падыгрываю ёй, а падсвядомая думка точыць маю душу – калі ж гэта я прачнуся, калі наступіць рэальнае жыццё? Але чамусьці і баяўся таго рэальнага жыцця…

– І лячыць цябе павінна?

– І – лячыць!

Жанчына падышла да халадзільніка, адчыніла, пляснула рукамі:

– А Божачка, тут зусім пуста!.. Адно толькі піва. І аніякага харчу! Добра, што я з сабою прывезла, як ведала, што так мяне сустрэнеш… А я марыла, што на стале будзе стаяць бутэлька “Ліцьвінскага шампанскага”, ружы ў вазе…

– Вінаваты, карай!

– Вінаватых не караюць, іх шкадуюць.

“А сапраўды – чаго не адчуў, не зразумеў? – выліваў на сябе дакор, здзіўляўся сваёй нездагадлівасці. – Саяма папярэджваў, а я…”

На кухні праз нейкі час засквірчэла, засычэла, – і праз момант па кватэры панёсся пах смачнага сняданку – аж закружылася галава.

Потым жонка прынесла кубак гарбаты з нейкім незвычайным пахам – ці то мяты, ці то багуну…

– Вось гэта выпі, і хваробу тваю як рукой здыме, – паставіла гарбату побач на тумбачку. – Потым пагаліся, памыйся, прывядзі сябе ў прыстойны стан – і будзем снедаць, святкаваць наш сённяшні дзень. Апрані сваё самае лепшае, каб я магла любавацца табой, каб пераканацца магла, што ты па-ранейшаму малады і бадзёры, вясёлы і дасціпны… Так што чакаю роўна праз паўгадзіны.

4.

Усё адбывалася як у чароўным сне.

Мяне ўсё яшчэ не пакідала недаўменне – то сон, а цяпер ява, ці перад гэтым было ўсё явай, а цяпер у летаргічным сне? З маёй свядомасці ўцякла рэальнасць, сапраўднасць, – і я не ведаў ужо, як паводзіць сябе, каб не нашкодзіць самому сабе, каб мяне не напаткала расчараванне, – як тое было не раз у маім жыцці…

Здаецца, сапраўды стала лягчэй пасля Янінчынага напою.

Калі ішоў да ваннага пакойчыка, то адчуў, што перастала кружыцца галава. Знайшоў новае лязо, уставіў у станочак, – хацеў выбрыцца чыста-чыста, каб мая жонка не дала мне ніводнай заўвагі, нават не падумала, што я паленаваўся з’явіцца перад ёю ў найлепшым выглядзе…

Пасля яна прыйшла да мяне, прытулілася ззаду, як рабіла некалі, шчакой дакранулася да пляча:

– Антон, у мяне такое ўражанне, што я ніколі і не

з’язджала адсюль…

– І я так падумаў. Ну, хіба з’ездзіла некуды ў адпачынак – па пуцёўцы.

Не паварочваўся да яе, адцягваў тую хвілю духоўнага яднання, бо зноў жа баяўся, баяўся прызнацца сабе, што ўсё, што адбываецца, – ненатуральна, і Яніна – прывідная, і я сам – невядома хто і ў якім вымярэнні жыву.

– Ты хутка будзеш гатовы? – прашаптала затоена.

– Так.

Памыўшыся, выйшаў з ваннай. Дастаў з шафы святочнае адзенне, якое не апранаў ніводнага разу пасля таго, як з”ехала Яніна. Апранаўся няспешна, каб адцягнуць той урачыста-святочны момант… Мусіць жа жонка хацела наладзіць Свята Сустрэчы, Свята Вяртання да саміх сябе… І я павінен быў падпарадкоўвацца яе жаданню, яе капрызам, не патураць ёй, а рабіць тое, што неабходна абодвум ў такі момант…

За акном яшчэ ссутоньвалася шэрань, яшчэ ноч не спаўзла з зямлі – ледзь-ледзь угадваўся ранак.

Зоркі ўжо згаслі, схаваліся за тоўшчу смугі.

Дзверы на кухню былі зачыненыя, і было там цёмна: гафрыраванае шкло не адсвечвала святло – было там, унутры, цёмна?

Нешта таямнічае і загадкавае адбывалася ў паводзінах жанчыны, якая вярнулася на сваё роднае котлішча.

Мною пачынаў авалодваць невядомы страх – а што там, за цёмнымі дзвярыма? Ці не падрыхтавала яна якую-небудзь горкую нечаканку?

Ціха было за дзвярыма – як і зусім там нікога не было.

Рука міжволі дакранулася да ручкі дзвярэй. Я крутануў

яе ўніз, пацягнуў на сябе…

І тады ж адразу ўспыхнула яркае святло зыркай лямпачкі, якой да гэтага не было. Палілася ціхая, прыглушаная музыка невядомага аркестра.

На стале, засцеленым вышываным абрусам, стаяла пляшка “Ліцьвінскага шампанскага”. У крышталёвай вазе стаяла пяць вялізных чырвоных ружаў (пяць гадоў ростані, пяць гадоў іспытаў на выпрабаванне чалавечай годнасці?)… Стаялі ў місах прыгожыя, і таму, мусіць, смачныя стравы…

А за сталом сядзела Яніна ў белай сукенцы – свяцілася ад шчасця. Высокая прычоска (і калі паспела прывесці сябе ў такі святочны выгляд?), усмешка на вуснах, позіркам пыталася, ці здзівіла яна мяне…

Ды не гэта ашаломіла мяне. А тое, што Яніна была падобная на тую, ранейшую, даўнюю, калі мы толькі-толькі пазнаёміліся – было ёй трошкі больш за дваццаць год. Ці можа быць такое на яве, канечне ж, не, такое можа быць толькі ў прыгожым казачным сне…

Значыць, і яна зноўку нарадзілася, як і я на лузе – за Сажом, і ў яе, як у мяне, нараджаліся маладыя жаданні, як казаў Багдановіч?..

“Мне ж гэта сніцца, Мухіко сан, скажы, не маўчы!..”

– Мне гэта сніцца, Яніна? Сніцца, скажы?

– Не, Антон, мой любы, не сніцца. То ты сваім каханнем зрабіў такі цуд. Таму я і памаладзела на дзесяць гадоў. Гэта – ява, і мы з табой – жывыя, сапраўдныя, і мы з табой – закаханыя, і каханне нашае доўжыцца не адно стагоддзе…

Я сеў насупраць. Не зводзіў з яе вачэй.

Калі мы стукнуліся лёгенька крышталёвымі фужэрамі, напоўненымі залацістым нектарам радзівілаўскага гатунку, я міжволі зірнуў на сцяну, якая прыцягнула маю ўвагу… На ёй, усутыч, адна каля адной на

аднолькавай вышыні, віселі тры – у памер газетнай паласы – ці то фатаграфіі, ці то малюнкі. На адной з іх я пазнаў Саяму, на другой – Таццяну, на трэцяй… буйным планам фасетачныя вочы Мухіко. Саяма плыў на сейнеры “Чорная пантэра”. Таццяна стаяла ў праёме сваіх дзвярэй і махала (мне?) рукой. А Мухіко ляцела над Токіа – пад ёй былі бачны начныя агні горада…

Калі яна паспела ўсё гэта аформіць і развесіць на сцяне?

– Дык гэта ўсё сапраўды было?!

– Было, Антон, сапраўды было… “То не мроі, а ява, як сапраўднае наша жыццё…” Ты ж так, здаецца, пісаў у сваім зборніку вершаў, ці не так?

Напой салодкі, з кіслінкай, дзівосны і незразумелы, як і нашае каханне… Мы пілі і не хмялелі, гаварылі і не маглі нагаварыцца… Узляталі ў блакітнае неба, не адчуваючы вышыні, не бачачы перад сабою планеты… Мы чаргавалі асалоды – нейкі час праводзілі на кухні, тушачы шал, а потым вярталіся ў спальню – пад воблакі-прасціны, – на планету Ахутавану…

Калі стамляліся нашыя крылы ад тугога паветра, калі мы зняможана раскідвалі іх на падушкі, – прашаптаў я соннай і зняможанай Яніне:

– Ты паспі, адпачні, бо ты з дарогі… Я адлучуся па сваіх клопатах. Праз гадзінку вярнуся. Толькі ты не ўцякай больш ад мяне, добра?

Не расплюшчваючы вачэй, прашаптала:

– Добра, маё сонца, ляці… Вяртайся…

5.

Не верылася, хоць забі, не верылася да канца ў тое, што адбывалася пасля прыезду Яніны. Таму не вытрымаў,

сеў на “чацвёрку” – і тралейбус даімчаў мяне да прыпынку “Сасновая”. Прайшоў трохі назад, узяў лявей, пачаў шукаць яе дом… Стаяў на месцы, нікуды не падзеўся…

Падняўся на другі паверх, падышоў да яе дзвярэй – № 25, паразважаў, што рабіць – пазваніць ці адкрыць дзверы ключом, што дала мне Таццяна. Дастаў яго з кішэні і трымаў у руцэ…

Уставіў у шчылінку, але ён не тапіўся да канца – зусім быў іншы замок.

“Калі паспела пераставіць?”

Пазваніў. Доўга чакаў, калі адчыніць дзверы гаспадыня.

Праз колькі хвілінаў шчоўкнулі ўнутраныя засаўкі, прачыніліся дзверы, і на парозе стала жанчына ў старым паношаным халаце. У зубах цыгарэціна.

Спытала строга, змераўшы мяне з ног да галавы:

– Вам каго?

– Мне Таццяну Аўсяюк. Яна тут жыве?

Яна здзіўлена акруглілa вочы:

– Якую Таццяну? Я тут сорак гадоў жыву адна. Не ведаю такой… І нікога я не брала ніколі на кватэру… Вы можа не пахмяліліся сёння, малады чалавек? Калі ж выйшаў на вуліцу, найперш пацікавіўся назвай вуліцы. Шыльды сведчылі, што вуліцы не насілі імёны слынных сыноў ліцьвінска-беларускай зямлі Каліноўскага і Касцюшкі. Вуліцы называліся інакш, ды яшчэ на расейскай мове – Коммунистической и Дзержинского…

Калі ж прайшоў да таго дома, дзе павінна быць бібліятэка імя Еўфрасінні Полацкай, то на першым паверсе знаходзілася не бібліятэка, а “магазин “водка-вино”, і п’яныя члены электарата сеткамі насілі таннае “чарніла” “Лукамольскае”… І бібліятэкі, значыць, зусім не было?!

Дык што ж тады ўсё-ткі было?! І ці было ўсё тое наогул? І ці з’язджала ад мяне Яніна? І ці я сам – Антон Клімовіч?

Хто дапаможа мне раздзяліць праўду ад маны, рэальнасць ад уяўнасці, на тое, што было насамрэч, а што прымроілася ў маёй галаве? Хто?

7.

Калі я вярнуўся дадому, Яніна спала, падклаўшы пад шчокі далані – скурчылася, падабрала ногі, як быццам было холадна ў кватэры.

Не чула, як я зайшоў, а мо і чула, ды не паказвала выгляду.

Накрыў яе махровай, на ўвесь ложак, прасцінай.

Жанчына ўсміхнулася, як падзякавала, што ўгадаў яе жаданне. Ці буду я ўгадваць яе жаданні і надалей?..

На кухні наліў паўшклянкі гарэлкі і выпіў нагбом, каб утаймаваць незразумелую дрыготку і хваляванне. Але смаку не адчуў, і ў кроў, здаецца, алкаголь не папаў…

“Што са мной адбываецца? Ці рэальна ўсё, што я бачу? А калі рэальна, то чаму не адчуваю? Калі ж то сон, то чаму не магу прачнуцца?!”

За акном вецер згінаў галіны дрэў, яны стукаліся ў шыбы, як напаміналі пра нешта, ці стараліся растлумачыць мне пра маё незайздроснае становішча… Толькі я ўжо, здаецца, развучыўся разумець мову ветру.

Перада мною, на стале, ляжаў далькажык Саямы.

Набраў на дысплеі роспачнае пытанне: “Хто ж я ў гэтым свеце і як мяне назваць пасля ўсіх прыгод?” Міргалі доўга лічбы, наскокваючы адна на адну, высвечваліся формулы, а потым на маёй роднай мове высвецілася ўсяго толькі адно слова з шасці літар… Як

прысуд. Як дыягназ маім дзеянням і мроям. Каб зразумеў, што нельга жартаваць у жыцці з многімі рэчамі, каб умеў заўсёды адрозніваць мроі ад рэальнасці, жаданні ад іх здзяйснення…

Доўга сядзеў на кухні ў роздуме, даючы рэальную адзнаку сваім дзеянням і ўчынкам. Шмат чаго мне самому не падабалася ўва мне, і было сорамна за сказаныя неўлад словы, за сваю саманадзейнасць, за непадмацаваную нічым радасць, за…

Адзінае тое слова, што высвецілася, было чыстай праўдай…

Хаця яно было і абразлівым, я не крыўдаваў. А на каго было крыўдаваць, як не на самога сябе?Праз прачыненыя дзверы кухні бачыў, як падымалася з ложка Яніна. Яна спусціла ногі з ложка.

На падлозе, каля яе ног, былі Саямавы дзоры. (Дык дзоры засталіся – і яны маюць яшчэ магічную сілу?!)

Хто іх дастаў з маёй валізкі? Чаму яны аказаліся каля ног Яніны? Яна ці хто іншы падсунуў іх? Я зразумеў, што можа адбыцца праз секунду-дзве, калі яна ўсуне ногі ў цёплыя тапкі.

Мне хацелася крыкнуць, каб яна не рабіла таго – не дакраналася да дзораў, бо хапіла ж з нас выпрабаванняў-іспытаў, – але ў мяне акамянеў язык і я не мог вымавіць ні слова, тым больш не мог закрычаць – папярэдзіць…

Яна ж глядзела на мяне праз прачыненыя дзверы, усміхалася, нават мірганула мне, падбадзёрваючы, дзякуючы, што спраўдзіліся яе ўсе жаданні, – як бы разважала-вагалася – ісці ёй у ванную босай ці ў дзорах…

Я са страхам чакаў, што яна зробіць, і не мог ужо ўмяшацца ў сітуацыю – не кіраваў ёю: нехта адабраў ад мяне такую магчымасць.

Мне было страшна, трывожна і неспакойна.

Яніна пазяхнула, пацягнулася, выдаўжыўшы рукі над галавой, ужо не гледзячы на мяне, паспрабавала адшукаць нагамі пакаёвыя пантоплі…

І…

8.

– Бзз-ззз-ззззззззззззз!.....

***Санаторый “Бярэсце”,
25 лістапада – 5 снежня 1998 года***

Падрыхтаванае на падставе: Анатоль Бароўскі, Том другі. Аповесці і апавяданні, — Гомель: Палесдрук, 2012.